

AZRA GADŽO-KASUMOVIĆ
(Sarajevo)

VEZA ESNAFA U BOSNI SA TEKIJOM U KIRŠEHIRU

O esnafima u Bosni detaljnije je pisao Hamdija Kreševljaković, dijelom na osnovu podataka iz sidžila i dokumenata Monumenta turcica, a većim dijelom na osnovu istraživanja na terenu i prenošenja znanja o funkcioniranju esnafske organizacije od starih esnaflija koji su poznavali sistem esnafa.¹ Iako nedostaju dokumenti esnafskih organizacija i ne može se uvijek govoriti o svim detaljima vezanim za esnaf, ipak se moglo i na osnovu postojećeg materijala govoriti o načinu organizacije koji je funkcionirao prema modelu koji se razvijao u okviru Osmanske države, a koji se potom umnožavao i prenosio na provincijske dijelove Carstva. Ovaj rad ima za cilj, makar i na osnovu malobrojnih pronađenih dokumenata, da uputi na vezu koju su esnafi u Bosni imali sa centralnom ahijskom ložom u Kiršehiru i na način na koji se ta veza realizirala. U tom smislu značajno je govoriti o tabacima i tabhanama vezanim za tekije kao prvim punktovima od kojih je započinjalo prenošenje esnafskog modela, kao uzornog modela organizacije zanatskog privređivanja i kao početnog impulsa za socijalno-ekonomsko i kulturno ustrojstvo gradskih sredina. Prvi podaci o zanatlijama u Bosanskom sandžaku susreću se u defteru iz 1489. godine² gdje se u mahali Murat-subaše u Novom Pazaru, pored brojnih zanatskih zanimanja, spominje Ejnebegi, tabak.³ U tom defteru se u Sarajevu npr. spominju brojne zanatlije među kojima su terzije, čizmedžije, burekčije, kasapi, pekari, kovači, a spominje se i iskusni predstavnik ahijske esnafske organizacije Jusuf, pir.⁴ Prema podacima koje je na osnovu popisnog deftera iz 1528.-1530. koje je dao N. Filipović⁵ tih godina u Sarajevu su postojala 32 zanata i tada se spominju i tabaci. Najstariji kompletan sačuvan

¹ H. Kreševljaković, *Izabrana djela II*, Sarajevo 1991., 41-381.

² Ovaj defter transliterirao je Ešref Kovačević.

³ Vidi: *Opširni popis Bosanskog sandžaka 1488-89*, original u: Istanbul, BBA TD 24, transkripcija neobjavljenog rukopisa E. Kovačević, Sarajevo 1978., knj. I, str. 147.

⁴ Isto, knj. I, str. 42; O tome kakvih je sve još esnafa bilo u Sarajevu vidi: H. Kreševljaković, n. d., str. 41.

⁵ Nedim Filipović, "Neki novi podaci iz ranije istorije Sarajeva pod Turcima", *Pregled VII i VIII*, Sarajevo 1953., str. 74.

sidžil iz 963.-965. / 1556.-58.⁶ također spominje navedena zanimanja. Prema kazivanjima o tabacima koje donosi H. Kreševljaković u svim razvijenijim mjestima uvjet je bio da postoji prije svega tabački esnaf. Tabaci su bili glavni esnaf u svim gradovima Bosne počev od Sarajeva, Mostara, Banje Luke, Tešnja, Visokog, Čajniča, Foče, Srebrenice, Rogatice, Stoca, Jajca, Tuzle, Nove Kasabe kao i u drugim brojnim manjim mjestima. U Banjoj Luci postavljen je temelj tabačkom esnafu prije 1554. godine⁷ sa mahalom i džamijom Debbagijom. Kreševljaković iznosi da se ne zna tačno kada su tabaci u Visokom zasnovani, ali je sigurno da su se tu nalazili od 17. stoljeća. S obzirom na to da je Visoko bilo zauzeto još 1463. godine i da od Ajjas begovog uvakufljenja 1477. godine Visoko značajno raste te s obzirom na to da su tabaci u Visokom bili vrlo jak esnaf i da se tu nalazio i zamjenik-čehaja ahi babe, kojeg su nazivali ahi baba odnosno skraćeno ahija, vrlo je vjerovatno da su se tabaci tu nalazili i ranije. Milenko Filipović iznosi tvrdnju da su se ovdje smjestili nakon gubitka Budima koji je bio značajan centar tabaka.⁸ Tabaci su u Visokom radili prema starim adetima do 1950. godine.⁹ U Srebrenici su u 16. stoljeću radili tabaci,¹⁰ u Rogatici su radili prije 1558. godine,¹¹ u Tešnju je postojala mahala Debbaghana koja se spominje u sidžilu iz 1757. godine koji je bio vlasništvo Mehmed-efendije Hulusije iz Žepča,¹² u Jajcu je bila tabhana prije 1626. godine.¹³ Prema tome, kada se govori o organiziranim esnafima nužno je govoriti prije svega o tabacima¹⁴ s obzirom na činjenicu da su tabaci određeni kao uzor organizacije esnafa, a da je glavna esnafska loža / *debbaghane* tj. tabhana iz Kiršehira imala kompetencije da organizira i nadgleda zanatlijski privredni život Carstva preko odžaka tabhana, kako to stoji u glavnom statutu tabačkog esnafa¹⁵ štavioca kože, kožara koji su se nazivali tabacima,¹⁶ tako i u dolje navedenim fermanima koji potvrđuju navode pirname.¹⁷ Potvrdu za to da su tabaci bili glavni koordinatori među esnafima pruža i jedan sačuvani temesuk izdat od sarajevskog kadije Alije Jahja krajem redžeba 1041. / 3. VI 1632. o sporu

⁶ GHB, sdž-2; Npr. spominje se tabak na str. 200; ćurčija na str. 209; sarač, nalbant, samardžija, berber na str. 118; kujundžija na str. 188; krojač na str. 162, itd.

⁷ H. Kreševljaković, n. d., str. 322.

⁸ V. Milenko Filipović, "Visoko", *Glasnik Geografskog društva* XI, 1925; Visočki sidžil iz 1755.-1810., Arhiv OIS, br. 67.

⁹ H. Kreševljaković, n. d., str. 338.

¹⁰ Isto, str. 355.

¹¹ Isto, str. 357.

¹² Isto, str. 360.

¹³ Isto, str. 367.

¹⁴ Opširno o tabacima i tabačkim esnafima u manjim obrtnim centrima v. H. Kreševljaković, n. d., str. 338-381.

¹⁵ Taj statut se nazivao šedžera ili šedžerenama.

¹⁶ Usp. šedžera iz 1067., str. 8 /pagin. prema fotografiji/.

¹⁷ Pirnama je dokument koji izdaje pir kao prvi osnivač nekog tarikata i kao starješina nekog esnafa koji se nalazi na najvišoj hijerarhijskoj ljestvici, a predstavlja pisani statut koji sadrži osnovna i najvažnija pravila prihvaćena od nekog esnafa.

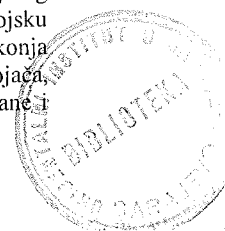
između tabaka i kazandžija oko redoslijeda esnafa na dočeku valije. Tom prilikom su tabaci predočili sudu futuuvetnamu po kojoj se ta ceremonija dočeka koju su oni prihvatili praktikovala i u Skoplju, a u kojoj su po navedenom redoslijedu tabaci i sabljari uključeni po dva puta u ceremonijalnu povorku na dočeku.¹⁸ Temsuk je, kao inicijator rješavanja spora i predočavanja sudu dokumenta futuuvetname u posjedu tabaka u saradnji sa tabacima i kao prvi među svjedocima, potpisao šejh hanikaha Hasan-efendija, vaiz. Tabaci su bili vezani za tabhane, radionice za preradu i štavljenje kože. Saračhane su predstavljale radionice u kojim su se proizvodili predmeti od kože kao što su čizme, cipele, konjska oprema. Radnici koji su radili u saračhanama zvali su se sarači. Tabaci i sarači sa svojim tabhanama, odnosno saračhanama predstavljali su povlašten esnaf čijoj se organizaciji pridavao poseban značaj,¹⁹ na što upućuje i navod na početku spomenutog temesuka iz 1632. godine gdje se kaže "da su pripadnici tabačkog esnafa na stepenu njihovog ahi babe"²⁰ što znači da imaju važnost kao njihov ahi baba i da ga zastupaju. Prema šedžeri tabaka, koja je uspostavila prema duhovnom lancu hijerehiju koja je vrijedila kao dokaz za izvođenje prava na kompetencije upravljanja i nadzora, poslanici, evlije, duhovni polovi su od prvog čovjeka na Zemlji bili vezani za tabački odžak kao značajno proizvodno mjesto, pa je tako statutom cehova određeno da kožarski radnici / tabaci budu uzor u organizaciji esnafa. Glavni organizator esnafa Ahi Evren sam je kao tabak oživio i izgradio odžake tabhane u svim islamskim zemljama poslavši svoje zastupnike da izgrade odžake tabhane i zavije. Nakon Ahi Evrena, kako to navodi šedžera tabaka, ahi baba je postao Abdul-Kadir Gejlani koji je oživio etiku futuuveta i kao pročelnik jednog među raznim tarikatima nastavio građenje i obnovu odžaka tabhana i zavija po islamskim zemljama. Pošto je tabački esnaf imao primarno mjesto u ukupnoj esnafskoj organizaciji, a i sarači su vrlo blisko vezani za ovaj esnaf budući da su se bavili preradom kože i izradom raznih predmeta od kože, u te esnafe koji su od početka imali povlašten status ulazili su samo muslimani.²¹ O posebnom statusu tabaka

¹⁸ Na tom dočeku redoslijed u povorci je bio slijedeći: prvo kadija grada (Sarajeva), potom kadije, muderisi, ulema, dobri ljudi, softe, spahije, jeničari, pekari, *tabaci*, krojači, berberi, ranari, stolari, *sabljari*, potom (ponovo) *sabljari*, pa *tabaci* a iza njih kazandžije, kovači, sarači, obučari, kazazi, mutapčije, bakali, aščije, kasapi, halači, krpadžije. Usp. GHB, A-3469/TO. (Fotokopija dokumenta je priložena na kraju ovog teksta).

¹⁹ Sultan Fatih Mehmed npr. je sarače smjestio 1475. godine u poseban kvart nazvan Saračhana a njihove prihode je uvakufio za vakuf džamije Aja Sofije. V. *Osmanlı devleti ve medeniyeti tarihi*, n. d., str. 637.

²⁰ "Debbaglar hırfeti ehalisinin ahi babaları mesabesinde olup..."

²¹ Pored muslimana, i nemuslimani su ulazili u esnafsku organizaciju i tako su kao zanatlije bili uključeni u privredni život Carstva, čime su davali doprinos funkcioniranju postojećeg osmanskog političkog sistema. Oni su s jedne strane učestvovali u novčanom davanju za vojsku a s druge su učestvovali u službi., tj. imali su i novčane i radne obaveze u smislu davanja konja i momaka za komoru. Na to upućuju razni esnafski defteri. Defteri kazaza i defter krojača, ćurčija i džebedžija iz Mostara imaju ubilježene kao esnaflije spomenutih zanata i kršćane i

govori i činjenica da je samo tabački esnaf imao ahi babu / ćehaju koji je bio glavni predstavnik šejha ahi babe iz Kiršehira. Podaci o organiziranim esnafima i jakim esnafskim centrima u Bosni odnose se uglavnom na početak 16. stoljeća i na najjače gradske esnafske centre kao što su Sarajevo, Mostar, Banju Luku, Tešanj i Visoko. U tim centrima su postojali najjači tabački esnafi a uz najjače esnafe i dobro organizirani jaki vakifi tabaci koji su gradili tabačke džamije. Postojale su također i tabačke džamije, u Sarajevu Tabački mesdžid, u Mostaru Tabačica,²² u Tešnju i Banjoj Luci Debbagija, u Visokom Tabačka džamija,²³ u Fojnici, gdje je već u 16. stoljeću bila jedna džamija-zavija Tabakhana džamija.²⁴ Treba napomenuti da su veliki vakifi-visoki državni dostojanstvenici, prije svega sandžak-bezi, značajno utjecali svojim vakufima na razvoj i širenje gradova i uspostavljanje planiranog modela organizacije. U tom smislu su njihovi vakufi na početku uspostavljanja osmanskog modela ukupne organizacije života prije svega bili namijenjeni za gradnju džamija, zavija, karavan saraja i hanova a potom medresa, muallimhana,²⁵ mekteba.²⁶ U okviru tog plana uspostavljanja modela organizacije kulturnog, ekonomskog i privrednog života gradskih naselja pojedini su sandžak-bezi uvakufjivali i tabhane i tabačke dućane čime su direktno učestvovali u razvoju esnafa. Takav je bio Sinan-beg, sin Bajram-age, koji je svojim uvakufljenjima značajno dao podsticaj razvoju Čajniča. U tom gradu Sinan-beg je, između ostalog, uvakufio i dvije tabhane na sprat.²⁷ Također je bosanski sandžak-beg Mustafa-beg, čiji su vakufi dali značajan podsticaj razvoju grada Rudo, vakufnamom iz 1555. godine uvakufio 2 stupe s tabačkim dućanima.²⁸ U Travniku je Elči Ibrahim-paša 1704. godine uvakufio jednu tabhanu,²⁹ u Novoj Kasabi uvakufio je 1053. / 1643. godine Musa-paša tabhanu³⁰ na rijeci Jadar. U nakšibendijskoj tekiji Skender-paše

Jevreje. Usp. A. S. Aličić i H. Hasandedić, "Popis terzija, ćurčija i ćebedžija u Mostaru 1755. godine", *POF XVIII-XIX/1968.-69.* (1973.), str. 315-371.

Pravoslavni su bili organizirani u esnaf koji je bio samostalan, ali u okviru globalne uprave gdje je na čelu stajao ćehaja koji je bio obavezno musliman. Pravoslavni su davali svog ćauša i momke za komoru. Što se tiče uključivanja majstora u upravni odbor, oni se u esnafskoj upravi spominju u kujundžijskom defteru iz 1774., a ćurčijski esnaf je imao pored majstora i kalfabašu i katiba. Kršćanski pripadnici esnafa davali su porez na ime bedelije. V. Petar Momirović: "Prilog proučavanju sarajevskih kujundžija", *POF V 1954.-55.*, Sarajevo 1955., str. 199-231.

²² H. Hasandedić, "Tabačica džamija u Mostaru", *POF X-XI*, Sarajevo 1960.-61., str. 215-222.

²³ H. Kreševljaković, n. d., str. 267.

²⁴ H. Kreševljaković, *Visoko*, Sarajevo 1934., str. 26.

²⁵ Dom učitelja, tj. posebna vrsta internata i škole u kojoj se provodilo obrazovanje učitelja / *muallim*. Usp. Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Mostar 1999., str. 86.

²⁶ Osnovna škola.

²⁷ Vakufnama Sinan-bega, sina Bajram-age iz 1582. /original GHB, br. 162(184)/; Vidi: *Vakufname iz Bosne i Hercegovine, (XV i XVI vijek)*, Sarajevo 1985., str. 201, prev. S. Trako.

²⁸ GHB, vakufnama br. 421; *Vakufname iz BiH*, n. d., str. 107, prev. Nedim Filipović.

²⁹ GHB, sidžil vakufnama I, str. 391-392.

³⁰ Isto, str. 158-161; A. Bejtović, "Nova Kasaba u Jadru, Musa-paša i njegova zakladnica", *GDI*, god. XI, Sarajevo 1961., str. 228. i 243.

Jurišića, koji je sudjelovao kao vojskovođa i namjesnik u Sultan Fatihovom pohodu i osvajanju Bosne 1463. godine i koji je sagradio zaviju uz lijevu obalu Miljacke, imaret i musafirhanu,³¹ nalazile su se dvije tabhane koje se spominju u popisu vakufa izvršenog 1540. godine prilikom detaljnog popisa Bosanskog sandžaka.³²

Zavije- humanitarne autonomne institucije i putujući šejh ahi baba- visoki predstavnik centralne ahijske zavije-lože

Centralna ahijska zavija-loža u Kiršehiru bila je nadležna za organizaciju zanatskog poslovanja i za uspostavljanje veza sa esnafima u raznim dijelovima Carstva. Centralna ahijska zavija-loža okupljala je ahije³³ istaknute ličnosti duhovnog života i sljedbenike duhovnog lanca koji su odgajani na znanju i razumijevanju stoljetnih veza sa tesavvufom. Taj duhovni lanac i imena pojedinih ahija navedeni su i u šedžerenami iz 1067. godine. Centralna zavija-loža pored toga, što je davala programe i planove ekonomskog i kulturno-duhovnog razvoja, bila je humanitarna institucija po onome što se vidi iz carskih berata i fermama kojim se njenim šejhovima obezbjeđivalo pravo na prihode i na nadzor. Druge obične zavije, zasnovane po provincijama po uzoru na tu zaviju imale su ulogu lokalnog organizatora ekonomskog i duhovno-obrazovnog života i bile su također zasnovane kao humanitarne institucije koje su bile oslobođane carskim beratima od poreza na prihode koje su kao vakuf ostvarivale.³⁴ Oko tih lokalnih zavija okupljali su se šejhovi, derviši, muridi,³⁵ a ahije po čijim se idejama razvio sistem zavija / tekija imali su sjedište i mjesto okupljanja u centralnim zavijama-ložama u Anadoliji. Prema tome, pored centralne zavije-lože postojali su odžaci³⁶ tabhane ili tabakhane-zavije koordinatori ili esnafske zavije u drugim mjestima preko kojih su šejhovi glavne zavije uspostavljali model kulturnog i ekonomskog života. U te zavije u kojim su se stvarale ideje o načinu organizacije privrednog i kulturnog života Carstva i u kojoj se nalazila centralna ahijska loža, razilazili su se putujući šejhovi-predstavnici lože i prenosiooci ideja po svim osvojenim prostorima. Tako su nastajali prvo tabački odžaci i zavije koje su bile vezane za te odžake, potom i ostali esnafski odžaci

³¹ V. A. Bejtić, "Skender-pašina tekija", *Novi Behar* XVI, br. 2, 1944., str. 24-26.

³² V. Istanbul Başbakanlık arşivi (BBA), Tapu defter (TD) NO 211, prema Zlatar Behija, "Popis vakufa u Bosni iz prve polovine XVI vijeka", *POF XX-XXI* /1970-71., Sarajevo 1974., str. 129.

³³ Ahija je šejh sljedbenika futuvveta. Kasnije je najveći šejh u nekom gradu nazivan ahi baba. Ahije su elitni derviši, organizatori duhovnog i socijalno-ekonomskog života.

³⁴ V. A. Handžić, "Jedan savremeni dokument o Šejh Hamzi iz Orlovića", *POF XVIII-XIX* /1968-69. (1973), 205-215.

³⁵ Pripadnik tarikata koji je vezan za nekog šejha.

³⁶ Odžak-velika porodica, dinastija čija se vatra ne gasi; grupa ili jedinica organizovana na profesionalnom /esnafski odžak/ ili vojno-ekonomskom principu /jenjičarski odžak/.

po provincijama. Ti odžaci po provincijama organizirani su po uzoru koji im je dostavljao visoki predstavnik centralne ahijske zavije. Preko tabhane ili tabakhane-koordinatora provodila su se uputstva i model ekonomskog i duhovno-kulturnog ustrojstva uspostavljen od centralne zavije. Centralna zavija je određivala ko će naslijediti prema pravu evladijet vakufa³⁷ kompetencije nadzora nad licencom organizacije privrednog i kulturnog obrasca, a sultan je to pravo fermanom i izdavanjem berata potvrđivao.³⁸ Zavije i njihovo poslovanje također je bilo podložno kontroli visokih državnih institucija s tim da se odvija u skladu sa drevnim zakonom i poželjnim poretkom.³⁹ I šedžera iz 1067. godine navodi da su šejhovi mogli biti angažirani u tekiji samo onda ako su posjedovali carski berat.⁴⁰ Zavija je prema šedžeri i beratu posjedovala unutrašnju autonomiju u organizaciji, ali je ipak bila u okviru sistema koji je postavila država. Ako bi došlo do nekog velikog spora ili problema koji esnaf nije mogao sam riješiti, tada se esnaf, prema navodima šedžere, mogao obratiti na nadležne institucije u sistemu vlasti. O tome govore i obraćanja esnafa za intervencije prvo nižih organa vlasti kakav je kadija, valija, a potom, ako je neophodno, i obraćanje na sultana i traženje njegove intervencije i izdavanje fermana. Ukoliko se radilo o problemu koji je esnaf mogao sam riješiti tada je takvo obraćanje bilo zabranjeno i strogo kažnjavano.

Esnafi i esnafske upravne lože bili su uvezani u sistem ukupnih upravnih struktura, s tim što su za ekonomsko i kulturno-obrazovno funkcioniranje esnafa bile zadužene posebne autonomne institucije čiji je rad praćen i podržavan od države. One su imale odobrenje prvo za organizovanje a potom za nadzor nad esnafima. O tim kompetencijama koje su date instituciji zaviji i čuvarima zavija, šejhovima ahi babama, govore i sultanski. Iz njih se vidi da su izdati na osnovu toga što su od davnina propisi i kompetencije date zavijama, odnosno spomenutoj zaviji ubilježeni u carski računovodstveni defter. Kompetencije nadzora i skraćene navode o pravilima ponašanja esnafa na osnovu pirname ili šedžere, kao dokumenta koji je predstavljao glavni esnafski statut, ponovo potvrđuje ferman Mustafe III iz 1187. / 1773. godine. Ferman je izdat na molbu jedne delegacije esnafa čiji se od ranije uspostavljen red i poredak počeo narušavati. Ferman je pronašao i preveo sofijski profesor B. Gonev 1907. godine.⁴¹ Pošto su zavije bile zasnovane kao nezvanične

³⁷ Evladijet vakuf predstavlja vakuf gdje se pravo nadzora prenosi s koljena na koljeno, odnosno sa oca na sina.

³⁸ U izvatku iz jedne pirname tabaka sačinjene 1107./1695. godine koja je ubilježena u sarajevski sidžil br. 60, str. 13 stoji navod o postojanju carske naredbe i suglasnosti sa kadijom.

³⁹ Usp. bujuruldiju od 8. muharrema 1181./1767. godine, sdž. -5, GHB.

⁴⁰ Usp. šedžeru iz 1067. godine, str. 4: Ve berat-ı padişahî elinde olmayınca tekkede kondurmayaalar ve elinde icazetname ve şecerese ve berat-ı padişahî olduktan sonra tekkelerde kondurup ve gereği gibi irayet edeler.

⁴¹ Nacionalna biblioteka u Sofiji, defter No. 71, S. 79. V. Ein Zunft-Ferman Sultan Musataf's III von 1773., von Franz Teeshner, Münster (Westf). Taj ferman je donio u prevodu H. Kreševljaković, n. d., str. 318.

organizacije, kao velike fondacije, neovisne od vlasti, o njihovom funkcioniranju nije se sačuvalo mnogo podataka u zvaničnim državnim administrativnim knjigama.⁴² Znači, za razliku od zvaničnih administrativno-upravnih državnih institucija, zavije / tekije su predstavljale nezvanične institucije koje su imale podršku od sultana i centralne uprave, čiji je rad, pored određene autonomnosti, bio praćen i pod kontrolom državnih institucija, posebno u periodu od 15. do 19. stoljeća. Ispred tih institucija ahi baba, šejh centralne zavije, bio je glavni koordinator rada esnafa. Iz dostupnih futuvvetnama, šedžere i pirnama te navedenih fermana vidi se kakva je bila njegova uloga:

1. Ahi baba-putujući šejh i visoki predstavnik centralne duhovne i ekonomske lože nadgleda, koordinira rad esnafa, upravlja, uspostavlja i održava vezu sa esnafima po raznim gradovima Carstva.

2. Ahi baba definira i održava ideološku podlogu esnafa i jenjičara pošto su esnaflije ulazile u okvire jenjičarskog korpusa.⁴³

3. On je predsjedatelj esnafskog vijeća kao šejh koji po tradiciji nosi ime osnivača esnafskog bratstva.

4. Glavni ahi baba u ulozi visokog predstavnika centralne ahijske zavije uglavnom nije bio direktno prisutan u radu esnafa, nego je nadzor nad esnafom i svoja prava ostvarivao preko svog zastupnika *čehaje / kethuda* (nazivan negdje ahi babom) kojeg je postavljao kao odgovornu i sposobnu osobu da koordinira i nadgleda rad esnafa, a koji se po potrebi, kad je njegova kompetencija dolazila u pitanje, pozivao na dokument izdat od nadležnog lica tj. od glavnog visokog predstavnika ahi babe.

5. Odstranjuje uplitanje neposlušnih koji ne razumiju ustav i osnove poslovanja / *erkan* i poslovni moral, te koji nisu ušli u *tarik*at i ne prihvataju autoritet duhovnog vođe.

6. Ahi baba se poziva na visoku carsku naredbu / *emr-i ali* i časni berat.

7. Svrha njegovog nadzora jeste održavanje poretka i reda uspostavljenog po starom običaju / *ber mutad-i kadim*.

8. Ahi baba je kao glavni predstavnik centralne zavije i kao funkcioner u esnafskoj organizaciji koji je učestvovao u pravu na nadzor rada esnafa učestvovao u odlukama vezanim za poslovanje esnafa kao što je npr. odluka o kupovini, a imao je pravo, kako to navodi i šedžera, na dio prihoda esnafa.

⁴² Tu treba izuzeti berate kojim je njihovo pravo na prihode i oslobađanje od poreza potvrđivano na ime njihovog humanitarnog rada.

⁴³ V. A. S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*, Sarajevo 1996., str. 151 i 156; Esnafski defteri sastavljani povodom svečanosti ceremonijalnog opasivanja / *kušanma* koje su se priređivale prilikom posjete visokog predstavnika iz centralne ahijske zavije pored toga što su bilježili ceremonijalno opasivanje i promoviranje šegrta u nove majstore, predstavljali su i vrstu bilježenja vojnih obveznika gdje su esnafi po struci predstavljali jednu vojnu jedinicu. Na to upućuju svi do sada pronađeni defteri i prevedeni kao što su defteri saračkog esnafa iz 1726 -1745. sa 525 osoba, 1750., 1770. i 1796. sa 456 osoba, 1777. /sa 849 osoba/, 1797., 1798. sa 830 osoba, 1823. sa 1140 osoba,⁴³ defter mostarskih terzija, čurčija i čebedžija iz 1755. /usp. A. Aličić i H. Hasandedić, "Popis terzija..." n. d. /kao i defter sarajevskih kazaza iz 1819. godine iz vremena posjete Šejh Omera.

Bosanski ahi baba – zamjenik / čehaja visokog predstavnika centralne ahijske lože putujućeg šejha ahi babe

Dok su ahije kao skupina koja je činila dobro organiziranu ložu čije su ideje stajale u osnovi vojne, ekonomske i kulturne organizacije Carstva bili rašireni u Anadoliji, u Ankari, Kiršehiru, Tokatu, Konji, Erzindžanu, Tiri, Sivasu i drugim gradovima⁴⁴ i dok imena brojnih ahija susrećemo nabrojana po poznatim futuvvetnamama,⁴⁵ dotle je u Bosni uglavnom malo poznat termin *ahi*. U Bosni se koristi termin *derviši*, *šejhovi*. Termin *ahi* se ne susreće izuzev u nazivu ahi babe vezanog za tabački esnaf koji se odnosi na zastupnika navedene centralne ahijske zavije. Taj ahi baba je bio zastupnik šejha nad šejhovima i ispred njega glavni čehaja esnafa. Termin *ahi* se zadržao u prezimenu *Ahić / Ahi zade* visočke porodice koja se bavila tabačkim zanatom čiji su preci vjerovatno bili čehaje⁴⁶ postavljeni od ahi babe. Što se

⁴⁴ A. Gölpınarlı navodi među dervišima Šeyh Safiyyuddīn Ardabilī-ja u "Safwat al-safâ" imena slijedećih ahija: *Ahi Mimir, Ahi Emîr Ali, Ahi Şihâb-i Tebrîzî, Ahi Ali, Ahi Bedel-i Halhâlî, Ahi Aliji-i Dluzi, Ahi Melik-şâh, Ahi Cebrâil, Ekmekçi, Ahi Şadi, Ahi Ebû-Bekr* i drugih. /A. Gölpınarlı, n. d., str. 78/.

Müjgan Cumbur analizirajući neke popisne Tahrir deftere navodi da su ahije u Turskoj bili vrlo moćni i da su imali brojne zavije, mesdžide, džamije, mahale koje su nosile njihova imena: Ahi Šerefeddinova i Ahi Elvanova džamija u Ankari, Ješil Ahijev mesdžid u mahali *Ješil Ahi*, koji je napravio 1392. Ahi Husameddin, Ahi Elvanova džamija u Ankari koja je napravljena između 1331.-1389. a popravljena 1392. od Ahi Jakuba i 1413. od Čelebi Sultan Mehmeda. Ovu su džamiju popravili Ahi Melik, Ahi Ali, Ahi Šerefeddin. Potom autor navodi mahale koje su nosile naziv Ahi kao što je Ahi Hasanova mahala u okolini tabakhane u Edrenama i Ahi Hasanov mesdžid. Drugi Ahi Hasanov mesdžid navodi u Bursi. Ovaj Ahi Hasan bio je brat Šejh Edebalija i sin Ahi Šemseddina, potom Ahi Junusova zavija u Ezinama, Ahi Musaova zavije, potom navodi vakufe, timare koji su pripadali ahijama te brojne zavije sa nazivom Ahi u Čineu, Malkari, Menteşeu, Kutahiji, Manisi, Bejšehiru, Gedizu, Aksekiju, Dimetoki, Sivasu, Antaliji.... /Müjgan Cumbur, "Anadolu şehirlerinin kuruluşunda ahilerin yeri - Türk kültürü ve ahilik", XXI. *ahilik bayramı sempozyumu tebligleri*, İstanbul 1986., str. 87-100/.

⁴⁵ *Futuvvetname* su književna djela koja govore o *futuvvetu*. *Futuvvet* je visoka islamska etika kojom se odgajaju snažni, sposobni mladići skloni prihvatanju duhovne upute. Po toj ideji futuvveta-visoke etike nastale su i futuvvet organizacije koje su bile isprepletene sa zanatlijskim cehovima. Prvu futuvvet organizaciju zasnovao je abasijski halifa Nasir li-Dinillah. Organizacija futuvve koja je bila raširena u Anadoliji od 13.-15. stoljeća okupljala je najistaknutije članove društva na čelu sa šejhovima kao duhovnim starješinama. Prema Ibn Battuti, futuvva se sastojala od mladih neženja kojima je upravljao jedan starješina među njima nazvan ahija. Međutim, principe futuvve slijedile su vrlo istaknute ličnosti političkog života na počecima osmanske vladavine, koji su bili bliski duhovnim starješinama i povezani s njima u zajedničku ahijsku ložu te koji su organizirali sistem prenošenja tih visokih etičkih principa futuvve na mlade, aktivne i mobilne članove zajednice /*feta* ili *jigit*/. O značenju pojma *futuvvet* usp. šedžera duhovnog lanca / *silsile* futuvveta Nakkaš Ahmeta, Suhraverdijeva *silsila* futuvveta u djelu *Risâlat ul-idâlat il-ayân alâ -l-burhân*, *silsila* Jahjaove futuvvetname. /A. Gölpınarlı, n. d., str. 33, 34, 35/.

⁴⁶ Kreševljaković iznosi da su i ahija i čehaja bili u Visokom jedna osoba od početka prošlog stoljeća i da se ne zna kako se to desilo. /H. Kreševljaković, n. d., str. 340/. Od početka je, po osnovi uspostavljenog modela organizacije, ahi baba kao glavni zastupnik centralne lože

tiče termina *ahi baba*, on se uglavnom susreće u Visokom, Mostaru,⁴⁷ Tešnju-mjestima gdje je bio veoma snažan tabački esnaf sa tabhanama-koordinatorima rada na što upućuje postojanje ahi babe, *ćehaje / kethude* glavnog ahi babe. Prema popisnom defteru 1639.-1642. godine⁴⁸ navodi se da je zamjenik ahi babe iz Kiršehira u Tešnju bio ahibaba Nurullah.⁴⁹ U Visokom se kao *ćehaja* tabačkog esnafa spominje Mula Mehmed⁵⁰ i ahi baba mula Bećir 1811. godine,⁵¹ 1258. godine spominje se ahi baba Mula Mustafa i Mula aga.⁵² U Visokom je kao posljednji ahija 1881. godine izabran Mehmed Đonlagić.⁵³ Kreševljaković ovaj podatak navodi pogrešno na osnovu usmene predaje. Ovdje se sigurno radi o izboru *ćehaje* ahi babe u velikim tabačkim centrima kakav je bio i Visoko prilikom posjete spomenutog ahi babe Mustafe Šukrije godine 1888. Prvi spomen ahi babi u Mostaru susreće se u sidžilu iz 1633. godine gdje se navodi ime Husein ahi babe.⁵⁴ Potom se navodi Mehmed Čelebija 1685. godine, H. Ahmed Vugić 1762. godine.⁵⁵ U Mostaru ime ahi baba veže se za porodicu Vugić za koje Kreševljaković kaže da su bili ahi babe od prije 1762. godine do okupacije 1878., ali ne na osnovu dokumenata nego na osnovu usmene predaje. U Sarajevu među svjedocima potpisanim na raznim dokumentima šerijatskog suda nisam primijetila da se spominje ahi baba. Kreševljaković spominje sarajevskog ahi babu Sejjid Mensura u jednom hudžetu iz 1120. / 1708. godine koji se nalazio kod Mehmeda Handžića.⁵⁶ Ahi baba, odnosno njegov zamjenik *ćehaja* je bio i u još jednom velikom tabačkom centru Banjoj Luci, ali ni jedan sačuvani dokument ne postoji izuzev podatka o posljednjoj posjeti glavnog ahi babe Mustafe Šukrije.⁵⁷

Ahi baba je bio zastupnik, predstavnik neke od ahijaskih loža iz Anadolije, među kojima je bila i ahijaska loža kojoj je dato pravo nadzora nad esnafima u Kiršehiru. U Bosni su se ovlaštenja za nadzor i upravu davala šejhovima, *ćehajama / zamjenicima* ahi babe koji su umjesto *ćehaja* nazivani

postavljao svoje *ćehaje / kethude* koje su nazivali *ahi baba*, a u Visokom i skraćeno *ahija* (mada se u sidžilima nikada nije bilježilo samo ahija nego uvijek ahi baba, što se vidi iz sačuvanih visočkih sidžila koji su i u ovom tekstu spomenuti).

⁴⁷ Sačuvane su dvije pirname tabaka izdate mostarskom esnafu i pirnama čifčija u Tešnju.

⁴⁸ Prema H. Kreševljakoviću, n. d., str. 359. defter je bio vlasništvo Hadži-bega Džuve, ali je tokom Drugog svjetskog rata izgubljen.

⁴⁹ Isto, str. 359.

⁵⁰ H. Čar-Drnda, "Sidžil visočkog kadiluka kao istorijski izvor (1755-1810)", *POF* 38/1988, Sarajevo 1989., str. 260.

⁵¹ Isto, str. 261.

⁵² Arhiv grada Sarajeva, visočki sidžil, br. 1255., str. 29, 35, 67. U ovim sidžilima riječ *ahi baba* se bilježila kao *ahu baba sa okruglim "he"*.

⁵³ H. Kreševljaković navodi da su H. Kadrija i sin mu H. Ahmed bili *ćehaje*, da je posljednji umro 1860. godine i da su njihovi potomci Ahici, te da je posljednji *ćehaja* Mehmed Đonlagić, navodno opasan, tj. primljen u esnaf 1881., umro 1920. godine. /H. Kr. n. d., str. 340./

⁵⁴ Usp. *Sidžil mostarskog kadije 1632-34*, Mostar 1987, prev. M. Mujić.

⁵⁵ H. Kreševljaković, n. d., str. 276.

⁵⁶ Isto, str. 53. Ovaj hudžet nije zaveden u sidžil br. 3 sarajevskog suda iz navedene godine.

⁵⁷ Originalna isprava o tome nalazila se u OIS, prema navodu H. Kreševljakovića /H. Kr. n. d., str. 318/.

nekada ahi baba/ ili esnafbašama, kod čifčija npr. čifčibaši kako je to navedeno u pirnami čifčija gdje se kao čifčibaša ovlašćuje kapetan beg,⁵⁸ ili kod terzija i trgovaca ćehaji gdje se kao ćehaja postavlja Ćurčić Mula Ibrahim, sin Ahmed age.⁵⁹ Ćehaje kao zamjenici i zastupnici glavnog ahi babe po hijerarhiji u esnafu su bili iznad esnafbaša ili ustabaša. Oni su se nalazili samo u velikim tabačkim esnafskim centrima koje je visoki predstavnik posjećivao dajući im kompetencije kroz ceremoniju opasivanja u gradovima kao što su Mostar, Visoko, Sarajevo, Banja Luka i Tešanj. Tom prilikom izdavani su dokumenti o ovlašćenjima i opasivanju pojasa kao ceremonijalnom činu primanja u esnaf. Nije bilo uobičajeno da se dokumenti o ovlašćenjima od ahi babe protokolišu u sudu. Stoga tih dokumenata o prenošenju ovlašćenja u vidu pirnama, futuvvetnama, idžazetnma za nadzor nad esnafima nema sačuvanih izuzev dolje navedenih, iako je sigurno da ih je tokom stoljeća moralo biti izdato mnogo. Očigledno je da oni nisu bilježeni u šerijatske protokole, izuzev od početka 19. stoljeća kada su kadije nekada bilježili izbor nekog iz esnafa za ćehaju. Ćehaje su mogle biti izabirane samo po uobičajenom pravilu koje je nametao među esnafima od ranije uspostavljen sistem. Ipak, nekoliko godina pred ukidanje esnafa dolazi do neuobičajenih intervencija vlasti kojima se zabranjuje esnafima da sami biraju i skidaju ćehaje bez dozvole vlasti i do naredbe da se oni postavljaju vezirskom bujuruldijom.⁶⁰

Sačuvani dokumenti o posjeti ahi babe-putujućeg visokog predstavnika tekije u Kiršehiru, Šejh Omera

O vezi esnafske organizacije u Bosni sa glavnom ložom, koja je imala pravo nadzora i koordinacije rada na osnovu licence datog modela organizacije, upućuje prije svega sam način funkcioniranja esnafa koji se, i nakon ukidanja esnafske organizacije 1852. godine, u Bosni još dugo zadržavao, nešto u praksi a najviše u sjećanju starih esnaflija koji su svoje znanje prenijeli usmenom predajom.⁶¹ Pored toga na tu vezu upućuju malobrojni sačuvani dokumenti. Među njima su najbrojniji oni koji su izdati prilikom posjete ahi babe 1819. godine iz Kiršehira, Sejjid Šejh Omera.⁶² U šerijatskim sidžilima nema mnogo podataka o funkcioniranju esnafa, posebno ne u starijim sidžilima. Tek u sarajevskim sidžilima od početka 19. stoljeća bilježe se postavljenja ćehaja ili esnafbaša u sidžile. Drugi podaci o sporovima

⁵⁸ V. A. Gadžo, "Pirnama čifčija", *POF* 47-48/1997-78, Sarajevo 1999., str. 161.

⁵⁹ V. futuvvetnamu terzija i trgovaca iz 1235.g. Istorijski arhiv Sarajeva, kutija br. 6, br. 227.

⁶⁰ Usp. Tahir-pašinu bujuruldiju od 13. ševala 1264./12. IX 1848., prema: Rašid Hajdarević, *Defteri saračkog esnafa 1726-1823.*, Sarajevo 1998., str. 11.

⁶¹ Usp. H. Kreševljaković, n. d., str. 41-381.

⁶² Ti dokumenti su Razijeva futuvvetnama iz 1001., šedžera tabaka iz 1067., te više dokumenata iz 1235. godine koji su nastali u vrijeme posjete ahi babe iz Kiršehira, Šejh Omera. Neki od tih dokumenata će biti ukratko opisani, a neki prevedeni kao prilog ovom tekstu.

u esnafu bilježe se samo onda kada je bila nužna intervencija vlasti jer esnaf nije mogao sam riješiti problem. Takva bilježenja su bila rjeđa u vrijeme kada je esnafska organizacija bila jača i imala veći autoritet. S početka 19. stoljeća, 1235. / 1819. godine, kada u Bosnu dolazi visoki predstavnik centralne lože iz Kiršehira, putujući šejh Šejh Omer, on prvo obezbjeđuje bilježenje dva fermana u sidžil sarajevskog kadije kako bi njegov autoritet bio zaštićen. I prije njega su dolazili ahi babe, ali o njihovim dolascima u sarajevskim sidžilima 18. i 19. stoljeća nije ništa tim povodom ubilježeno, a pogotovo nema podataka u sačuvanim starijim sidžilima.⁶³ Ferman koji je ubilježen u sidžil 17. safera 1235. / 5. XII 1819. godine datiran je 13. safera 1230. / 25. I 1815. godine, što znači da je izdat skoro pet godina prije njegovog dolaska u Bosnu. U vremenu između izdavanja berata 1815. godine i bilježenja u sarajevski sidžil prilikom posjete 1819. godine ahi baba visoki predstavnik je obilazio neka druga područja Carstva nad kojima je bio nadležan kao organizator, koordinator i nadziratelj esnafske organizacije. Tim fermanom potvrđuje se Šejh Omeru i Šejh Sulejmanu, sinovima umrlog Šejh Ismaila, da preuzmu po polovicu trećine spomenutog nazareta-upravljanja i nadzora u vakufu Ahi Evren tekije u Kiršehiru.⁶⁴ Drugi ferman od 3. džumadelula 1233. / 11. III 1818., izdat na osnovu arzuhala spomenutog šejha Hafiz Omera, govori da je on šejh tabaka i zanatlija na prostoru Carstva što on od davnina uživa kao pravo. Njemu je određena kao najstarijem vakifovom sinu dužnost čuvara zavije. Pošto on ima pravo da bude šejh, to ima pravo i na ubiranje svih prihoda vakufa zavije pa i prihoda od esnafa. On postavlja dovadžiju,⁶⁵ ahi babu, čehaju,⁶⁶ i jigita,⁶⁷ odnosno jigitbašu,⁶⁸ majstore i halife⁶⁹ i daje im punomoć / *idžazet* i pristupnicu u bratstvo / *inabet*. Prihodi idu za popravku spomenute tekije i za hranu putnicima namjernicima. Oba fermana su sastavljena na osnovu uvida u carski defter, a ubilježena su u sarajevski sidžil 17. safera 1235. / 5. XII 1819. godine prilikom posjete ahi babe i na njegov zahtjev. Dužnost čuvara zavije je značila pravo prikupljanja prihoda od svih esnafa i zabranu izrečenu fermanom da se bilo ko drugi u to miješa.⁷⁰ Pored fermana, vjerovatno na zahtjev spomenutog Šejh Omera, ubilježen je istom prilikom izvadak iz šedžere-pirname tabaka iz 1107. / 1696. godine o zabrani

⁶³ GHB, sdž -1 iz 959. / 1551.-52; sdž -1a iz 963.-965. / 1556.-58; sdž-2 iz 973.-974. / 1556.-58.

⁶⁴ GHB, sdž - 60, str.13. Ovaj ferman preveden je kod H. Kreševljaković, n. d., str. 54.

⁶⁵ Lice koje je zaduženo da uči dovu i esnafsku himnu zvanu *gülbak* na esnafskim svečanostima.

⁶⁶ Čehaja ili *kethuda* je bio starješina pojedinih esnafa kao zastupnik ahi babe.

⁶⁷ *Jigit* znači mladića koji slijedi put futuvveta i koji se u futuvvetnamama naziva *feta*. To je šegrt, učenik. Prema Razijevoj futuvvetnami *jigit* znači mladića koji se drži šerijata.

⁶⁸ *Jigitbaša* je lice koje rješava nesuglasice među esnafom, presuđuje i sprečava da dođe do obraćanja sudu. *Jigitbaša* je predradnik, prvi među esnafskim radnicima i šegrtima.

⁶⁹ Osoba koja u tekiji može zamijeniti šejha. Onaj ko je prihvatio upućenost u tarikatu od ahije i može upućivati i odgajati pristalice futuvveta.

⁷⁰ Usp. sdž-60, str. 13-14. Cijeli ferman donesen je u prijevodu na kraju ovog teksta.

uzimanja sirove kože jednog odžaka na području drugog.⁷¹ Kada se ovaj ubilježeni izvadak iz pirname iz 1107. / 1696. godine uporedi sa istim članom šedžere-pirname iz 1067. / 1656. godine vidi se da se radi o potpuno istom sadržaju kao u šedžeri koju je sastavio prvi Šejh Omer sa tabacima te godine. To upućuje na pretpostavku da je u pitanju neki od predaka spomenutog Šejh Omera, koji je kao ahi baba i putujući šejh, zastupnik tekije u Kiršehiru, posjetio Bosnu 1819. godine. Ta ili takva šedžera koju donosim u prijevodu je očito vrijedila kao statut i za tabačke cehove u Bosni. Tumači te šedžere, čiji je sastavljač Šejh Omer "sa tabacima pravog puta",⁷² pripadali su ahijama koji su zasnovali model zanatskog privređivanja i model obrazovanja esnaflija koji je postojao u Anadoliji kao model ahijske kulture, a koji se potom prenosio i na druge provincije kao što je Bosna. Esnaf onako kako je bio organiziran u Bosni funkcionirao je na osnovu uspostavljanja i održavanja veza sa centralnom organizacionom ložom. O posjetama ahi baba Bosni, kao što je rečeno, podaci se nisu sačuvali, izuzev podataka vezanih za posjetu ahi babe Šejh Omera iz centralne zavije u Kiršehiru 1235. / 1819. godine kada je njegov dolazak podstakao brojne aktivnosti pripadnika esnafa. Tako je sačinjen defter svih kalfi svilara / *kazaza*, sačinjen 7. zul-kadeta 1234. godine,⁷³ kao i arzuhal *kazaza*, sačinjen 25. zul-kadeta 1234. godine, da se zaštite njihovi interesi.⁷⁴ Također iz godine 1234., sa početka zul-kadeta, postoje podaci o izletima u Koševo, odnosno o troškovima na tim izletima.⁷⁵ Kreševljaković navodi i neke troškovnike kazaskih izleta od 21. šabana 1234. i 7. zul-hidžeta 1234. godine.⁷⁶ Postoji također defter /nepotpun/ troškova od 20. zul-hidžeta 1235. i popis šegrti.⁷⁷ 11. ševala 1235. izdata je bujuruldija na arzuhal koji je proslijedio sarajevski kadija Hatibzade Hafiz Ahmed u kojem kazazi traže da se spriječi miješanje u njihov esnaf onih koji nisu po pravilu upućeni u zanat. Na tu molbu valija odgovara bujuruldijom u kojoj naređuje da se spriječi uplitanje tuđih grupa koje se dešava i da se pazi na stari red.⁷⁸ Ova posjeta Šejh Omera, ahi babe iz Kiršehira, u vezi s kojom je pronađeno najviše dokumenata, upućuje na to da u 19. stoljeću, odnosno početkom 19. stoljeća ahijaska centralna ekonomska loža u Kiršehiru još uvijek ima utjecaj nad esnafima u Bosni te u tom smislu ima i podršku sultana koji u navedenom fermanu zahtijeva da se njegove naredbe ispune i ne zanemaruju. Pored

⁷¹ Usp. sdž-60, str. 13.

⁷² Usp. šedžera iz 1067. godine, str. 9.

⁷³ GHB, A-1742/TO.

⁷⁴ U tom smislu su sarajevski kazazi poslali molbu / *arzuhal* da se izda valijin ukaz / *bujuruldija* kojim se zabranjuje izradivanje svilenih predmeta onima koji nisu kod majstora učili taj zanat jer neki time svijet varaju i lošu robu podvaljuju. Usp. A-1762/TO, GHB.

⁷⁵ V. GHB, A- 3197/TO, defter koji sadrži podatke o troškovima koje je načinio kalfabaša *kazaza* Hadži Derviš početkom zul-kadeta 1234. godine kao i podatke o novcu koji je tom prilikom uzeo od esnafa. Također su ubilježeni i troškovi sačinjeni 23. šabana 1234. godine.

⁷⁶ H. Kreševljaković kaže za ove dokumente da se nalaze u GHB, ali ih ja nisam pronašla (V. H. Kr., n. d., str. 67).

⁷⁷ GHB, A-1688/TO.

⁷⁸ GHB, A-1639/TO.

navedene futuvvetname terzija i trgovaca iz 1235. godine i pirname čifčija iz iste godine, putujući šejh ahi baba, Šejh Omer, u ulozi visokog predstavnika sigurno je izdao još sličnih dokumenata, ali oni nisu sačuvani. Esnafske tekije i esnafski odžaci koji su bili za njih vezani imali su sopstvenu arhivsku dokumentaciju koja nije sačuvana, osim slučajno u vidu pojedinačnih dokumenata. Svaki od pronađenih pojedinačnih dokumenata ipak upućuje značajno na općepoznati ukupni sistem funkcioniranja esnafske organizacije. Zasnovani model organizacije i vođenja administrativnih dokumenata od početka do kraja bio je uspostavljen po istom principu. Esnafi su i nakon njihovog stvarnog rasula još dugo po tradiciji i starom običaju čuvali neke adete, ali bez učinka. O tome svjedoči odnos npr. mostarskih esnafa kršćana prema ceremonijalnom esnafskom opasivanju koje je značilo i prihvatanje obaveze davanja propisanih prihoda ahi babi ili samo formalno izdavanje diploma i ovlašćenja na rad ljudima od povjerenja, koji su po porodičnoj tradiciji imali ulogu u upravljanju esnafima o čemu govori idžazetnama od nekoliko rečenica, bez dotadašnje uobičajene forme futuvvetnama i pirnama kakve su, kako je već rečeno, izdavane pri dolasku putujućeg šejha, npr. Saračeviću.⁷⁹ Te godine, 1888., ahi baba Mustafa Šukri, pored punomoći i odobrenja za rad koju je izdao šejhu Saračeviću, je izvršio ceremonijalno opasivanje i u Banjoj Luci kada je dao zastupništvo / *vekalet*, odnosno pravo da bude zamjenik ahi babe, Hafiz Muhamed-efendiji Muftiću, imamu Ferhadije džamije.⁸⁰ U Mostaru se poslednje ceremonijalno opasivanje kao simbol inicijacije u esnaf, prema navodima H. Kreševljakovića, izvršilo 1887. godine. Kreševljaković ne navodi izvor odakle je uzeo podatak (opet vjerovatno kazivanje), ali tvrdi da je opasivanje izvršio Hamza-efendija Puzić i da kršćani nisu tada priznali ahi babi pravo nadzora.⁸¹ Sigurno se radilo o godini 1888. i o istoj posjeti ahi babe Mustafe Šukrija kada je izvršio ceremonijalno opasivanje šejha Saračevića u Sarajevu, hafiza Muftića u Banjoj Luci i Hamze Puzića u Mostaru. Tom prilikom je opasivanje sigurno, onako kako je bilo uobičajeno, izvršio i u drugim glavnim tabačkim centrima kakvi su bili Visoko i Tešanj, samo što u vezi s tim nisu sačuvani dokumenti. Prema kazivanju Avdage Alihodže iz Travnika, ahi baba je u Travnik dolazio 1887. godine.⁸² Biće da je i ta posjeta bila 1888. godine jer ahi baba nije nikada dolazio u tako kratkom roku dva puta.

⁷⁹ Usp. prijevod dokumenta o dozvoli za rad / *icazetname* na kraju teksta; U popisu saračkog deftera iz 1726. godine na prvom počasnim mjestu, na ovjeri saračkog popisa, među potpisima članova saračke uprave nalazi se potpis i pečat Šejh Hadži Mahmuta Sarača, saračkog čehaje od kojeg vjerovatno potiče ovaj Saračević, šejh. /V. R. Hajdarević, n. d., str. 42.

⁸⁰ H. Kreševljaković, n. d., str. 318.

⁸¹ Isto, str. 263.

⁸² H. Kreševljaković, i D. M. Korkut, "Travnik 1464.-1878.", *Travnik*, 1961., str. 55.

Veza između tabhane i tekije

Prema tome, kako je gore već navedeno, organiziranje esnafskog odžaka i nadgledanje njegovog funkcioniranja u provincijama ejaletima predstavljalo je zadatak putujućeg šejha- visokog predstavnika centralne zavije. Doček kakav se po usmenoj tradiciji koju je zabilježio Kreševljaković spremao za ahi babu na Kozjoj ćupriji upućuje na njegovu značajnu ulogu. Takav doček spremao se još samo za vezira. Na dočeku su učestvovali svi esnafi organizirani po utvrđenoj ceremoniji. Ahi baba je odatle odlazio prvo u tabhanu / *debbaghane*. Ahi baba je prilikom dolaska u Bosnu, prema navodima na osnovu tradicije koje donosi Kreševljaković, posjećivao tabhanu.⁸³ Nije naveo o kojoj se tabhani radi. Ako se uzme u obzir navod o posjeti ahi babe Erzurumu gdje je počinjala ceremonija u tekiji tabaka, onda se može pretpostaviti na osnovu istovjetnog oblika organizacije da se radilo o tekiji tabaka.⁸⁴

I gore spomenuti navod iz usmene predaje o posjeti ahi babe tabhani svjedoči o posebnoj ulozi koju je tabhana, odnosno zavija-tabhana u provincijama imala kao koordinator-posrednik između centralne ahijske lože zavije i ostalih odžaka. Na tu ulogu upućuje odlomak iz šedžere-statuta iz 1067. godine po kome su šejhovi Abdul-Kadir Gejlanije⁸⁵ bili zaduženi da

⁸³ Nema sačuvanih dokumenata koji bi opisivali tu ceremoniju i dali podatke o kojoj tabhani se radi u Sarajevu. U Mostaru je to vjerovatno bila Gornja tabhana za koju E. Čelebi kaže da je bila tvrda poput tvrđave i da je takve ni na jednom mjestu nema. /E. Čelebi *Seyahatnamesi*, sv. VI, Istanbul 1318., str. 458/; Kreševljaković prema usmenoj predaji i sjećanju učesnika esnafske organizacije navodi da se na tabhani vio zeleni bajrak sve dok se ahi baba nalazio u Mostaru. /H. Kreševljaković, n. d., str. 52 i 263/.

⁸⁴ Abdurrahman Šerif Beygu / *Erzurum tarihi*, s. 191 / navodi da su u Erzurumu ahi babe, predstavnici zavije Ahi Evrena, dolazili svake godine, da im je ukupan esnaf organizirao doček i da su prilikom posjete Erzurumu odlazili u tekiju / zaviju tabaka gdje bi započinjala velika ceremonija. Tom prilikom bi se na vrata tekije vješao tarikatski bajrak koji se čuvao u tekiji. /Navod prema Sabahattin Güllülü, n. d., str. 154/.

⁸⁵ Abdul-Kadir Gejlanija je osnivač kadirija kao najstarijeg derviškog reda u Anadoliji. Rođen je u mjestu Gejlan na obali Kaspijskog mora 1078. a umro je u Bagdadu 1166. godine. Njegovo puno ime glasi: Muhjiddin Ebu Muhammed bin Salih Zengi Dost. Kao vrlo mlad došao je u Bagdad gdje je završio medresu prema šafijskom mezhebu. Kasnije je prihvatio hanbelijski mezheb. Znanje iz tesavvufa stekao je kod Ahmeda Debbasa i Šejh Jusuf Hemedanije, istaknutih sufija i znalaca tesavvufa / *mutesavvif* tog vremena. Djela su mu: *El-Günye li Tâlib-i Tarîk-i Hak*, *Futuh ul-Gayb*, *Hizbu Beşair il-Hayrat*. Imao je velikog utjecaja u svim islamskim zemljama, a posebno u Anadoliji, Siriji i Iraku. U bivšim jugoslovenskim zemljama kadirijski red je bio zastupljen u Srbiji, Makedoniji, na Kosovu i u Bosni i Hercegovini sa tekijama u Sarajevu, Travniku, Jajcu, Zvorniku. /V. Dž. Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenkim zemljama*, Sarajevo 1986., str. 122-123/. U tekijama koje su bile vezane za Gejlaniju održavale su se posebne svečanosti, "devran", na kojima su derviši prema ranije uspostavljenim pravilima formirali krug okrenuti licem jedni prema drugima. U tu halku je ulazio šejh koji je predvodio ceremoniju. Potom se počinjalo sa spominjanjem Božijeg imena i odlomcima iz Kur'ana koje su svi prisutni znali. Iza toga učila se ilahija pjesnika Ešrefoglu Rumije, a kad bi se došlo do Božijeg imena "Dželal" svi su derviši u jedan glas izgovarali *Hu Hu Hu* njišući glavama lijevo-desno.

provode odgojno-obrazovni program uspostavljen u okviru glavne ahijske lože koji je uključivao: savjetovanje, učenje časne Knjige, spominjanje Boga / *zikir* i priznavanje Božijeg jedinstva / *tevhid*, udaranje prema tarikatu u tamburin / *kudum* i bubanj / *tabl*, uzdizanje muslimanske vjere, pridržavanje šerijata, propisa tarikata, osnova futuvveta, poučavanje značenju glavnih osnova učenja i postupanja po tarikatu te razumijevanje smisla ceremonije inicijacije.⁸⁶ Provođenje tog procesa bilo je predviđeno šedžerom prvo u tabačkom odžaku u svim zemljama i pokrajinama Carstva a potom i u svim drugim odžacima.⁸⁷

Na osnovu svega navedenog jasno je da se i funkcioniranje esnafa u Bosni nužno vezalo za centralnu ahijsku zaviju. Putujući šejh-visoki predstavnik centralne zavije donosio je ideje, program rada, uputstva. Šedžera iz 1067. godine upućuje na to da se i u rukama šejhova tarikata Šejh Abdul-Kadir Gejlanije nalazila visoka carska zapovijed-berat tj. odobrenje da mogu vršiti nadzor / *nezaret* ubirati prihode i učestvovati, s jedne strane u duhovnom prosvjećivanju preko zavija-tabhana kao obrazovnih institucija, a s druge strane u organizaciji ekonomskog privređivanja preko tabhana kao značajnih proizvodnih centara i punktova. Šejhovi su imali u rukama šedžeru i znanje o tome šta je futuvvet. Futuvvet⁸⁸ o kojem govore šedžerename je bio pokretačka snaga političkog, vojnog, privrednog i kulturnog organiziranja, duhovna energija, visoki borbeni moral i radni angažman.⁸⁹ Zadatak šejhova bio je preko odžaka tabhana kao centara koji su imali i proizvodno-ekonomsku snagu vršiti vjersko i duhovno prosvjećivanje prema šerijatu, prema uputama tarikata⁹⁰ o ispravnom ponašanju i osnovnim pravilima futuvveta. Time su doprinosili učvršćivanju i uspostavljanju islamsko-osmanskog kulturnog obrasca. Sigurno je da sve tabhane ili tabakhane nisu imale isti značaj i smisao. Tabhana koja je bila bliska esnafskoj tekiji, odnosno tabhana koju je ahi baba posjećivao prilikom dolaska u Bosnu

⁸⁶ Šedžera tabaka iz 1067. godine, str. 8.

⁸⁷ Očito je, međutim, da je provođenje ovog procesa pored esnafskih obuhvatalo i jenjičarski odžak. Usp. poglavlje u ovom tekstu koje govori o vezi esnafskog i jenjičarskog odžaka.

⁸⁸ Usp.: Sabri Ülgener, "14. asırdanberi esnaf ahlakı ve şikayeti mucip bazı halleri", *İktisat fakültesi mecmuası*, İstanbul 1950., s. 388-396. A. Gölpınarlı, "İslam ve Türk illerinde fütüvvet teşkilatı", *İktisat fakültesi mecmuası*, İstanbul 1950; A. Gölpınarlı, "Burgazî ve "Fütüvvet-Name"si", *İktisat fakültesi mecmuası*, İstanbul 1954., 76-154; Franz Taeschner, "İslam orta çağında futuvva", *İktisat fakültesi mecmuası*, İstanbul 1955., s. 3-31; V. A. Gordlevskiy, *İzbrannye soçineniya, O cehah remeslennikov armyan*, Moskva 1960; "Türk kültürü ve ahilik", *XXI. Ahilik bayramı sempozyumu tebligleri*, Kırşehir 1986; I *Uluslararası ahilik kültürü sempozyum bildirileri*, Ankara 1933; Adil Gülvahaboğlu, *Sosyal güvenlik acısı Ahi Evren Veli ve ahilik*, Ankara 1991; Mikail Bayram, *Ahi Evren ve ahi teşkilatının kuruluşu*, Konya 1991; M. Bayram, *Ahi Evren tesavvufi düşüncesinin esasları*, Ankara 1995; Sabahattin Güllülü, *Ahi birlikleri*, İstanbul 1992; Y. Çalışkan ve M. Lütfi İkiz, *Kültür sanat ve medeniyetimizde ahilik*, Konya 1993.

⁸⁹ O futuvvetu kao osnovu na kojem počiva moral i angažiranost ahija usp. A. Gadžo, *Futuvvet ahijskih bratstava*, Glasnik IVZ, br. 7-8, Sarajevo 1999., str. 729-742.

⁹⁰ Tarikat-plan, program i metod bilo kojeg od sufijskih redova u čuvanja uzvišenih duhovnih vrijednosti i uspostavljanju obrasca života zasnovanog na šerijatu.

predstavljala je glavnu tabhanu koordinatora. Prema kazivanjima o posjeti ahi babe i o posebnom dočeku koji se za njega pripremao to su bile mostarska i sarajevska tabhana.

Upravno vijeće esnafa⁹¹ u kojem je glavni koordinador bio šejh iz tekije imalo je monopol nad kupovinom sirovina. Sirovine su se kupovale novcem iz esnafske kase. Potom se obavljala raspodjela na dijelove / *hisse* prema uputstvima koje je davao esnafski statut / *šedžera* ili *pirnama*. Trgovci su donosili sirovine na kapiju zavije-ekonomske lože gdje su spuštali svoju robu. Kupovina se plaćala iz zajedničke kase. Ahi baba, fikke,⁹² čehaja, jigitbaša i oni koji su boravili u tekiji obavljali su pazar, odnosno jigitbaša sa majstorima i starcima / *ihtiyar* te potom su izvršavali podjelu na dijelove prema broju majstora.⁹³ Glavna tekija, tj. centralna ahijska loža je slala sposobne i pouzdane ljude putujuće šejhove-visoke predstavnike da obavljaju misiju i posjete sve odžake u svakoj pokrajini, da ih poučavaju osnovnim pravilima esnafskog načina poslovanja i ponašanja prema tarikatu i održavanju inicijalnih ceremonija obilazeći gradove u kojim se organiziralo zanatsko privređivanje po uspostavljenom obrascu. Pri tome je tabački odžak predstavljao glavni punkt koji je obezbjeđivao logističku podršku za provođenje tog programa kako u ekonomskom tako i u odgojnom pogledu na način na koji šedžera upućuje. Po pravilima šedžerename odgojeni pripadnici esnafa istovremeno su bili uzor među jenjičarima i u prvim redovima kao dobrovoljci spremni na žrtvovanje / *kurban* u vojnim pohodima.⁹⁴ Šedžera iz 1067. godine govori o pravu nadzora koje su imali šejhovi Abdul-Kadir Gejlanije nad 86 esnafa. Ako se uzme u obzir da je prema futuvvetnamama i šedžerenamama Šejh Ahi Evren imao kompetencije kao pir nad 32 zanata, tada se vidi da je pravo nadzora Šejh Gejlanija, koji je bio ahi baba nakon njega, značajno prošireno. To pravo nije sigurno pripadalo samo šejhovima

⁹¹ A. Gölpınarlı navodi da su upravno vijeće esnafa sačinjavali *šejh, nekib* koji zamjenjuje šejha, *jigitbaša* koji je zadužen da rješava nesuglasice među esnafom, *dovadžija* koji uči dovu i himnu zvanu *güllbank* na ceremonijalnim svečanostima, *čajuş*, pomoćnik čehaje i *čehaja / Islam ve Türk ...* n. d., str. 98/; Gore navedeni ferman Mustafe III govori o esnafskom vijeću koje sačinjavaju *ahi baba, čehaja i jigit* /Prema H. Kreševljaković, n. d., str. 321/.

⁹² A. Gölpınarlı navodi da je *fikke* mladić koji je služio sljedbenicima futuvveta. /"Burgâzî ve Fütüvvet-Namesi", *İktisat fakültesi mecmuası*, İstanbul 1954., str. 100/ Bliže je istini objašnjenje koje daje F. Taeschner da *fikke* znači vrstu rukovoditelja esnafske ceremonije /F. Taeschner, "Islam ortaçağında fütüvva teşkilatı", *İktisat fakültesi mecmuası*, İstanbul 1954., str. 19/, s obzirom da se u šedžeri *fikke* spominje uvijek uz ahi babu kao glavnog šejha te on prema tome ima visok položaj u esnafskoj hijerarhiji.

⁹³ Ahi baba ve fikke ve kethuda, ve yiğitbaşı ve tekke-i nişin ol meta'ları pazar edip ve yiğitbaşı cümle ustaları ve ihtiyarlarıyla meta'ları pazar edip alalar /Šedžera tabaka iz 1067. godine, str. 8/.

⁹⁴ U šedžeri se navodi da su iz navedenog odžaka /tabhane/ obezbjeđivali hranu, te davali iz odžaka misionare da opominju i upućuju / *nezir* i "kurban" pod časnu zastavu / *sandžak* po tri, pet, sedam osoba obezbjeđujući sve njihove troškove i potrebe. Broj je ovisio od odžaka u kojem su obavljali misiju. V. šedžera iz 1067. godine, str. 8.

kadirijskog reda nego se dijelilo među raznim tarikatima⁹⁵ Tabhana koordinator bila je organizator esnafa i esnafskih odžaka po provincijama. Spomenuta šedžerenama navodi tabhane u Meki, Medini, Šamu, Bagdadu, i u svim gradovima, u Istanbulu i u svim pokrajinama. Ahi baba kao putujući šejh / *seyyah šeyh* koji je bio koordinator sa glavnom zavijom, kako je rečeno, dolazio je prvo u tabhanu, odnosno tabačku zaviju ili zaviju-tabhanu sa uputama i kao živa veza sa centrom odakle su se prenosile ideje na kojima je počivalo funkcioniranje vojno-privrednog uređenja ejaleta.

Pošto se zna po predaji da su esnafi u Sarajevu održavali inicijacijsku ceremoniju opasivanja / *kušanma* na mjestu koje je bilo ljetnja tekija i izletišta derviša, a zvalo se Šehova Korija, istočno od Mevlevijske tekije na Bendbaši koju je sagradio Hadži Mahmud 1650. godine uz Isa begovu musafirhanu,⁹⁶ te da je ahi baba dolazio prilikom ulaska u Sarajevo do Kozje ćuprije ako je dolazio s istočne strane,⁹⁷ ili kako je navedeno u saračkim defterima iz 1750., 1777., 1797. godine u Mevlevijskoj bašči,⁹⁸ vjerovatno je i to mjesto predstavljalo jednu tabačku tekiju. Na tu povezanost tabhane i tekije, odnosno na tabačku tekiju upućuje i navod o vakufu nakšibendijske tekije Skender-paše: "U mahali umrlog Skender-paše u samom Sarajevu je njegova tekija. U tekiji su dvije tabhane ...".⁹⁹ Prema tome, kao što su postojale tabačke džamije kao centri okupljanja i prosvjećivanja morala je, uzimajući u obzir navode statuta šedžere i gore navedene podatke, postojati i tabačka tekija kao obrazovni i odgojni centar. Tabhana je imala, za razliku od dugih esnafskih radionica, kako to ukazuju navodi šedžere, i funkciju odgojnog zavoda za pripadnike esnafa. Vezivanje tabhane za obrazovne institucije, na što očigledno upućuje šedžera, vidi se i iz navoda o postojanju tabhane u okviru kompleksa univerziteta Sulejmanije gdje se uz džamiju, mekteb, medresu, darulhadis,¹⁰⁰ imaret, daruščifa¹⁰¹ i turbe nalazila i tabhana i gde je dnevni život započinjao ustajanjem na sabah 96 učenika i 534 zaposlena.¹⁰² A također se vidi, kako je već rečeno, i iz navoda o postojanju dvije tabhane u okviru zavije Skender-paše Jurišića koja je, prema tome, predstavljala zaviju-tabhanu. Prema Semavi Ejidžeu, autoru koji se bavio posebno pitanjem osmanske arhitekture, tabhane su bile sporedne sobe, niše u džamijama, koje

⁹⁵ *Turuk-u tarikat*; O gornjim navodima svjedoče i navodi iz fermana od 1233. / 1815. godine o dodjeli prava nadgledanja / *nezaret* na samo jednu trećinu spomenute dužnosti. (V. sdž-60, str. 13, GHB.).

⁹⁶ V. M. Mujezinović, "Musafirhana i tekija Isa-bega Ishakovića u Sarajevu", *Naše starine III*, Sarajevo 1956., str. 246.

⁹⁷ Navod o dolasku ahi babe iznosi prema tradiciji H. Kreševljaković /H. K. n. d., str. 52/.

⁹⁸ V. R. Hajdarević, n. d. str. 48, 66 i 92; U defterima saračkog esnafa, koji su bili bliski tabacima, spominju se sarači pripadnici mevlevijskog reda, isto, str. 29, 30.

⁹⁹ B. Zlatar, n. d., str. 129.

¹⁰⁰ Škola hadisa.

¹⁰¹ Medicinska škola.

¹⁰² Grupa autora, *Osmanli devleti ve medeniyeti tarihi*, İstanbul 1994., str. 495.

su mogle biti jedna vrsta musafirhane koja se razlikovala od karavansaraja.¹⁰³ O tome kakve su bile prave funkcije prostorija koje su se zvala *tabhana* nije dato objašnjenje. Očigledno se uloga prostorija koje su se nazivale *tabhana* mijenjala. Prvobitno je to, po navodima šedžere, bila obrazovna i odgojna ustanova. Potom po nekim navodima musafirhana.¹⁰⁴ Danas se u tim prostorijama obavlja namaz. Navodi šedžere gdje se precizno govori o ulozi tabhane upućuju na to da su tabhane, one koje su se nalazile uz džamije sa tabhanom ili uz tekije i hanikahe, ustvari predstavljale obrazovne ustanove za obrazovanje i odgoj esnafa. Od 15. i 16. stoljeća grade se zavije-tabhane odvojeno od džamije umjesto prostorija sa strane pod kubetom nazvanim tabhana i sagrađenim uz velike džamije koje Semavi Ejidže naziva džamija-zavija. Dvoumeći se u tome da li je prava svrha prostorija zvanih *tabhane* to da budu musafirhana ili imaret, on džamije sa tabhanom naziva *zaviyeli cami*. Među brojnim džamijama sa zavijom navodi i Davud-pašinu džamiju u Istanbulu iz 1485. godine koja je imala dvije sobe koje su se nazivale tabhana, potom obrazovni kompleks Bajezida u Istanbulu koji je imao dvije prostorije sa strane centralne džamijske prostorije zvane tabhana. Tabhana se nalazila i u obrazovnom kompleksu Fatih-pašinog imareta u Dijarbekiru iz 1521. godine te u sistemu džamije sa zavijom Sultan Selim u Istanbulu. U Fatih kompleksu u Istanbulu postojala je građevina poznata kao tabhana-medresa. U tom kompleksu je postojala i samostalna hanikah-tabhana. Upravljanje ovom institucijom je bilo povjereno šejhu. I kompleks Sokollu Mehmed-pašine zavije iz 1571. godine, koji je dao sagraditi Mimar Sinan, imao je pored samostalne građevine poznate danas kao tekija i zaviju- tabhanu sa 30 soba¹⁰⁵ Ti su kompleksi sadržavali mesdžid ili džamiju za obavljanje ibadeta, imaret kao mjesto gdje se nalazilo utočište, stan za sufije, konak za dobre ljude i hranu, te zaviju u kojoj je boravio šejh kao duhovni autoritet i kao koordinator i nadzorni organ. U Bosni je u tzv. džamije sa zavijama spadao kompleks Gazi Husrev-begove džamije u čijem sastavu je bila džamija sa dvije prostorije koje se u Bosni nazivaju *tetime* (prostorije sa kubetima u vidu krila sa strane), a koje odgovaraju po arhitektonskim karakteristikama prostorijama koje E. Semavi naziva *tabhana* (=musafirhana), potom se nalazio imaret, medresa i hanikah kao sufijski obrazovni zavod, odnosno hanikah-tabhana. Ako se uzmu u obzir navodi iz šedžere o tabhanama¹⁰⁶ tada se može

¹⁰³ Semavi Eyice, "Zaviyeler ve zaviyeli camiler", *Iktisat fakültesi mecmuası*, İstanbul 1963., str. 9 i 32.

¹⁰⁴ Bahaeddin Yediyıldız govoreći o ustrojstvu osmanskog društva spominje da su se gosti koji su ostajali noću u tabhani u okviru kompleksa Sulejmanije priključivali obavljanju sabah-namaza. Poslije doručka nastavljale su se obrazovne aktivnosti u mektebu, medresi, školi za učenje hadisa / *darul hadis* pa i u džamiji. V. *Osmanli devleti ve...* n. d.; str. 495.

¹⁰⁵ S. Eyice, n. d., str. 45-50.

¹⁰⁶ "A od njega šejhovi u nizu do Sudnjeg dana koji su u tarikatu Abdul-Kadir Gejlanije koji spada u potomstvo Božijeg poslanika s.a.v.s u tabačkim odžacima u svim pokrajinama i gradovima u Meki, Medini, Šamu, Bagdadu, Gulšehiru, Istanbulu prema časnom znaku, propisima tarikata i osnovu futuvveta uzdizali Muhammedovo znanje / *ilim* i udarali tamburin / *kudum* i bubanj / *tabl*, postupali prema tarikatu evlija pirova, održavali propovijedi / *vaz* i davali

pretpostaviti da su *obrazovne tabhane* bile vezane uz džamiju, hanikah ili zaviju kao što je slučaj sa dvije tabhane uz tekiju Skender-paše Jurišića. Ovakve tabhane ustvari su predstavljale obrazovne institucije za pripadnike esnafa s obzirom da je medresa pružala opće obrazovanje za imamsku službu i davala mogućnost nastavljanja obrazovanja na višim školama za razne državne službe u Istanbulu. Tabhana i zavija, odnosno tekija bile su čvrsto povezane kao dva značajna punkta za provođenje ekonomsko-kulturnog obrasca i kao koordinatori drugog reda u provincijama a same su bile koordinirane iz istog centra preko glavnog šejha ahi babe-putujućeg visokog predstavnika. Iz *obrazovne tabhane* kao učionice za obrazovanje i odgoj esnafa, koja je bila u neposrednom sastavu kompleksa džamija-imaret-zavija-tabhana ili hanikah-tabhana, obrazovani esnafski kadrovi nastavljali su rad u *proizvodnoj tabhani* i dalje održavajući veze sa centrom koji je koordinirao njihov rad i gdje je bilo sjedište šejha koji je, kako što se vidi iz navedene šedžere, bio nadležan i za nabavljanje repromaterijala za tabhanu, i koji je učestvovao u dohotku spomenute tabhane, i u koordiniranju veza sa glavnim ahi babom, i u uspostavljanju odnosa sa institucijama zvanične vlasti, ako je to bilo potrebno.

O gore navedenim idejama, odnosno o razumijevanju uloge tekije ili zavije kao mjesta gdje su učenici / šegrti stjecali znanje, jasno govore dolje navedeni stihovi pjesnika Rešida Bosnevija o mevlevijskoj tekiji na Bentbaši:

<i>Merd-i çiragân hüner bî kıyas</i>	<i>etti ocağından onun iktibas</i>
<i>Her biri fazlıyla olup münferid</i>	<i>Bulmuştu mertebe-i müctehid</i>
<i>Tekkelerin her biri Ka'be-i sifât</i>	<i>vermede zairlerine mefkaret</i>
<i>Şeyhleri sahib-i keşf ve şühud</i>	<i>Her birisi kutb-u medar-ı vucüd</i>
<i>Cümleden ol mehaz-ı ilm-i ledun</i>	<i>Ka'be-i sifât Kible-i ehl-i mudun</i>

*Učenici su beskrajno vješti i stječu znanje iz svog odžaka*¹⁰⁷
Svaki od njih je postao po svojoj vrlini izuzetan postigavši stepen marljive osobe
*Od tekija svaka liči Kabi u pružanju posjetiocima /stepena/ fakra*¹⁰⁸
Njihovi šejhovi posjeduju duhovno otkrovenje i osvjedočenje o istini
Svaki od njih je duhovni pol / kutb oko kojeg se okreće živi svijet
Prije svega ona je mjesto gdje se prihvata znanje od Boga i poput Kabe
*predstavlja Kiblu za stanovnike gradova.*¹⁰⁹

savjete / *nasihat*, spominjanje Boga / *zikr* i priznavanje Božijeg jedinstva / *tevhid* i učili časnu Knjigu. Slali su pouzdane, samostalne ljude od grada do grada da bi posjetili sve odžake, podučavali osnovna pravila i održavali ceremonije podmirujući sve njihove troškove i potrebe..." /navod iz šedžere iz 1067. godine /.

¹⁰⁷ Jenjičarskog ili esnafskog.

¹⁰⁸ Stanje u kojem se ispoljava skromnost.

¹⁰⁹ R-3384, GHB. Ovi stihovi u prijevodu Mehmeda Handžića glase:

Futuvvetname

Na vezu esnafa u Bosni sa tekijom u Kiršehiru upućuju dokumenti skraćene futuvvetname, pirname i šedžere ili šedžerename. Futuvvetname su književna prozna ili poetska djela koja su upućivala općenito na visoki moral. Najstarija poznata futuvvetnama jeste futuvvetnama Sulemija, umro 1021. godine, zatim slijedi futuvvetnama Kušejrija, umro 1045. godine, Muhjiddin Arebija (1165.-1240.), Suhraverdija (1155.-1234.), Nakkaš Ahmeta iz 13. stoljeća, zatim Nasirija, Hatifija, Nedžm-i Zerkuba. Isti autor navodi i futuvvetnamu Šejh Muhammeda.¹¹⁰ Prva velika futuvvetnama iz 13. stoljeća sa tla Anadolije koju je obradio Abdalbaki Golpinarli jeste Burgazijeva futuvvetnama pisca Burgazli Čoban Halila, sina Jahjaovog. Za nju Hasan Jelmen tvrdi da veoma liči na djelo *Awârif ul-ma'ârif* velikog sufije i znalca tesavvufa Suhraverdija.¹¹¹ Druga najstarija futuvvetnama jeste futuvvetnama Šejh Sejjid Husejna, sina Šejh Sejjid Gajbije koji je pisao u vrijeme sultana Fatih Mehmeda. Potom treća Radaijeva futuvvetnama koju je napisao Sejjid Muhammed, sin Sejjid Alaeddin Husejna Radavije. Napisao ju je dok je bio kadija u Bursi 1524. godine pod nazivom *Miftâh ud -daqâ'iq fî bayân il-futuwwat wa l-haqâ'iq*. Ova futuvvetnama poznata je po nazivu *Miftâh ud-daqâ'iq* ili *Velika futuvvetnama*. Do sada su poznata 23 primjerka u turskim bibliotekama. Potom futuvvetnama pod imenom *Bahru n-nihâya* autora Hadže Džan Alije od koje su danas poznata dva primjerka u ankarskoj Nacionalnoj biblioteci. Većina navedenih futuvvetnama govori o općim moralnim načelima zasnovanim na Kur'anu i sunnetu. Poredeći futuvvetname i pirname kao što su Sulemijeva futuvvetnama, Razijeva futuvvetnama Hadâiq ad-daqâiq¹¹² prepisana 1001. / 1592. godine, šedžera iz 1067. / 1656. godine, futuvvetnama terzija i trgovaca te pirnama čifčija kao i one koje su preveli ili opisali im sadržaj gore navedeni autori, djela koja su vezana za futuvvet mogu se podijeliti u tri grupe:

- *Futuvvetname općeg karaktera sa općim moralnim načelima* koje su nastajale kao programi moralne obnove u periodu moralne krize a u čijoj su

Bezbroj neznanih crpili su iz njena žarišta svjetiljke svojih vještina.

Svaki od njih je ostao usamljen u vrlinama i stigao do stepena velikih učenjaka.

Od sarajevskih tekija svaka liči Kabi u davanju oprosta svojim posjetiocima

Njihovi šejhovi su vlasnici duševnih otkrivanja i inspiracija; svaki od njih je stožer oko kojeg se okreće svijet. Od skupine tekija je izvor božanske nauke, koji sliči Kabi za stanovnike gradova.

/Na čitanje sporne riječi mefkaret ili magfîret opredijelila sam se za čitanje na način mefkaret stoga što se "davanje oprosta" ne može pripisivati nikome drugome osim Bogu./

¹¹⁰ Ali Torun, "Muhtevaları ve kaynakları itibarıyla fütüvvet-nameler", *I. uluslararası ahilik kültürü sempozyum bildirileri*, İstanbul 1996., str.163-169.

¹¹¹ Hasan Jelmen, "Bir Türk yaşayış tarzı olan ahilik", *Türk kültürü ve ahilik, XXI. Ahilik bayramı sempozyumu*, Kırşehir 1985., str. 95.

¹¹² Moguće da se radi o verziji Radaijeve futuvvetname *Miftâh ud-daqâ'iq* koja je sudeći po najvećem broju sačuvanih primjeraka bila vrlo mnogo prepisivana.

osnovi bila značajna djela iz oblasti vjere, tefsira, tesavvufa, hadisa, historije;¹¹³

- *Futuvvetname koje su razrađivale opća načela poslovnog morala*, odnos učenik-majstor, te davale liste zanata i njihovih pirova. Ove futuvvetname nisu predstavljale poseban pravilnik rada pojedinih zanatskih grupa. One su davale opća pravila vezana za esnafske ceremonije i esnafski moral;¹¹⁴

- *Šedžere i pirname tabaka koje su upućivale prije svega na duhovni lanac / silsile i hijerarhiju*, na upravnu strukturu esnafa, na pravila poslovanja, na obaveze davanja, na vezu sa zvaničnom vlasti / izdavanje berata i carske naredbe bez koje nema ni prava nadzora/, odnosno na odobrenje za pravo nadzora nad esnafskim odžacima koje je pripadalo glavnoj zaviji-tabhani iz Kiršehira, iz čega se vidi da su takve pirname ili šedžere bile određene samo za užu upravnu ahijšku ložu koja je proizvela model derviških tekija.¹¹⁵ Te šedžere ustvari su predstavljale glavne ustave i poslovne statute na osnovu kojih su izdavane skraćene futuvvetname i pirname, odnosno izvaci iz glavnog poslovnog statuta esnafima na području Carstva.

* * *

Futuvvetname u skraćenom obliku¹¹⁶ i pirname koje su služile kao interni statuti pojedinih esnafa koje su izdavali na osnovu glavnih cehovskih statuta šejhovi/ahi babe kao zastupnici glavne upravne ekonomske lože pojedinim zanatima. Te skraćene futuvvetname su sadržavale:

1. Kraće izvatke iz futuvvetnama sa općim načelima poslovnog morala;
2. Posebna uputstva sačinjena za rad dotičnog esnafa;
3. Idžazetnamu-davanje kompetencije zastupniku ahi babe, čehaji.¹¹⁷

Među futuvvetnamama koje su pronađene u Bosni koje govore o vezi esnafa u Bosni sa centralnom ahijškom ložom u Kiršehiru nalaze se:

a) Futuvvetnama *Hadâ'iqu ad-dağâ'iq*¹¹⁸ autora Muhammeda, sina Ebi Bekra Abdul-Kadir ar-Razija. Sačuvan je prijepis te futuvvetname iz 1001. / 1592. godine koji je sačinio izvjesni Ahmed, sin Bajezida. Ta futuvvetnama otkupljena je u Travniku i našla se u Akademiji JAZU u Zagrebu u zbirci

¹¹³ Usp. futuvvetname koje je transliterirao i obradio A. Gölpnarlı, n. d., str. 205-354: *Tuhfat-al-vasâyâ*, autora Harputlu Nakkâş II'jasa, sina Ahmedovog; futuvvetnama nepoznatog pisca, futuvvetnama Nedžm-i Zerkûba; prijevod *Tuhfat-al-ihvân* od Abd-al -Razzak Kašânija; risala o futuvvetu Alâ-al-Devle-i Semnânija; Nâsirijska futuvvetnama.

¹¹⁴ U ove futuvvetname spada Razijeva futuvvetnama *Hadâ'iqu ad-dağâ'ik* o kojoj će biti govora u daljem tekstu.

¹¹⁵ Usp. šedžeru tabaka iz 1067. godine.

¹¹⁶ O tzv. skraćenim futuvvetnamama nastalim od 16. stoljeća v. Ali Torun, n. d., str. 163-169.

¹¹⁷ Usp. futuvvetnamu iz 1819. izdatu terzijama i trgovcima, fotokopija priložena kao dodatak ovom tekstu i pirnamu čifčija iz 1819. godine /A. Gadžo, n. d., str. 155-169/.

¹¹⁸ Usp. Razijevu futuvvetnamu *Hadâ'iq ul-dağâ'iq*, GHB, Pt-2356-2. Prijepis prijepisa futuvvetname sačinio je F. Hadžibajrić.

Olesnicki pod brojem 523. Prijepis prijepisa od Ahmeda, sina Bajezida sačinio je za Gazi Husrev-begovu biblioteku Fejzulah Hadžibajrić.¹¹⁹ Ona ne objašnjava samo opća pravila morala poput Sulemijeve¹²⁰ i Burgazi Čoban Halilove futuvvetname već ima dosta elemenata opširne Nasirijeve futuvvetname u kojoj se pojavljuju neki elementi definiranja poslovnog kodeksa ponašanja.¹²¹ Ova futuvvetnama prvo sadrži opširno poglavlje o opasivanju Poslanika od Džibrila i govori o njegovom futuvvetu. U drugom poglavlju govori o futuvvetu Poslanikovog zeta i bliskog saborca h. Alije, o pečatu opasivanja / *muhr-i šedd*, o *La ilahe illallah*, napisanom na vratima džennetske kapije, o bratimljenju Poslaniku bliskih drugova i o tome da je h. Alija prilikom podjele po parovima ostao bez svog para pa je postao par Poslaniku, te o opasivanju 17 osoba. Treće poglavlje govori o opasivanju osoba koje je izvršio Selman Farisija. Četvrto poglavlje govori o zanatskoj halvi / *helva-i hiref*, peto govori o načinu na koji treba da odgovara učenik na različita postavljena pitanja prilikom ceremonije inicijacije, šesti dio govori o učitelju, sedmi o odnosu učitelja i učenika,¹²² osmi o tri vrste ljudi: šejhu, jigitu i ahiji, deveti o nekibu,¹²³ deseti o ahiji, jedanaesti o objašnjenju futuvveta, dvanaesti o pravilima ponašanja kod sofre. Posljednji odlomak, 33. poglavlje govori o futuvvetu.¹²⁴

b) Futuvvetnama terzija¹²⁵ i trgovaca pronađena u Arhivu grada Sarajeva spada u skraćene futuvvetname i izdata je čehaji Ćurčić Mula Ibrahimu sinu Ahmedaginom.¹²⁶ Ćurčići su prema dostupnim dokumentima bili stara i ugledna porodica koja je predstavljala oslonac osmanskoj vlasti, vjerovatno u Budimu od Mohačke bitke 1526. pa do pada Budima 1686. godine nakon čega

¹¹⁹ GHB, PR-2356-2.

¹²⁰ V. Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed Ibn el-Hüsejn Sülemi, *Tasavvufu futüvvet*, Ankara 1977. /prev. Sülejman Ateş/.

¹²¹ Nasirijeve futuvvetnama objašnjavajući pojam futuvveta izraz *feta veže* za Adem a.s., Nuh a.s., Sulejman a.s., Davud a.s., Ibrahim a.s., Jusuf a.s. i drugove iz pećine / *ashab-i kehf*. Uz to je ovo prva futuvvetnama koja općenito govori o smislu ceremonije davanja dozvole za rad, vezivanja pojasa, oblačenja šalvara, važnosti zajedničkog razgovora i druženja, postavljanja sofre, načinima konzumiranja jela onih koji pripadaju tarikatu, o soli i vodi, o dvije vrste ahija-onih upućenih na riječ i onih upućenih na sablju. /A. Gölpınarlı, n. d., str. 311-352/.

¹²² H. Kreševljaković navodi tekst govora ahi babe kalfi u nekoliko rečenica navodeći da se radi o slobodnom prevodu nekog rukopisa iz njegove biblioteke. Radi se ustvari o vrlo sažetom prenošenju usmene predaje. /Usp. H. K. n. d., str. 63/; Usp. prijevod poglavlja koje govori o odnosu učitelja i učenika: A. Gadžo, "Futuvvet ahijjskih bratstava", *Glasnik IVZ*, br. 9-10, Sarajevo 1999., str. 969-977.

¹²³ *Nekib* - pomoćnik šejha u tekiji.

¹²⁴ Neke skraćene navode iz raznih poglavlja ove futuvvetname donosi F. Hadžibajrić: "Osvrt na dva rukopisa na turskom jeziku", *Anali GHB*, knj. XIII-XIV, str. 116-123.

¹²⁵ Kreševljaković navodi da se za prvi trag esnafima u Sarajevu zna početkom 16. stoljeća kada su terzije krojači bili organizirani, jer se 1524. i 1538. godine spominju terzibaše krojačke čehaje. /H. K. n. d., str. 43/ Međutim, terzije se spominju u defteru iz 1489. godine koji je transliterirao Ešref Kovačević.

¹²⁶ Vjerovatno Ahmed-aga Ćurčić, spahija Tilave i Toplika 1203./1788. godine kojeg spominje Bašeskija, *Ljetopis*, str. 364.

je prešla u Bosnu budući da se ime Ćurčić Salihage u Bosni prvi put susreće u dokumentu iz 1108. / 1696. godine. Te povjerljive porodice davale su vojne starješine jenjičarskog odžaka kakav je Salih, glavni buljukbaša koji se spominje u pohodu Numan-paše Ćuprilića 1714.¹²⁷ i davale su, kao što se vidi iz navedene futuvvetname terzija i trgovaca, starješine esnafskog odžaka. Ova futuvvetnama sarajevskih esnafa iz 1235. / 1819. godine¹²⁸ sadrži:

- uvodni dio sa zahvalom Bogu;
- razlog pisanja i objašnjenje da je to šedžera poslanika Idrisa., gdje se spominje i poslanik Muhammed i duhovni ekselencija Alija;
- obraćanje onima koji se nalaze na četiri kapije koje simboliziraju četiri stepena na putu odgoja i obrazovanja, odnosno usavršavanja čovjeka: *kapiji tarikata*,¹²⁹ *šerijata*,¹³⁰ *marifeta*¹³¹ i *hakikata*,¹³²
- glavni dio sa izvodima iz opširnih futuvvetnama gdje se navode riječi pripisane Idris a.s. da je potrebna poslušnost riječima pirova, ćehaje, staraca, a da prokletstvo pirova stiže one koji se ne pokoravaju te stoga neće imati posredovanje Poslanika na Sudnjem danu;
- potom se navode sankcije za kalfe od petnaest, deset, sedam i pet godina obuke;
- ceremonijalni dio o odnosu učitelja i učenika;¹³³
- potpisi pirova poslanika Idrisa, pira terzijsog esnafa i poslanika Muhammeda, pira svih trgovaca koji je sa ekselencijom Ebu Bekirom odlazio u Šam radi trgovine;
- idžazetnama / dozvola za nadgledanje i koordinaciju rada esnafa.¹³⁴

b) Pirnama tabaka, odnosno šedžerenama¹³⁵ koju donosim u prijevodu na kraju ovog teksta iz 1067. / 1656. godine. Ovu šedžeru sačinio je Šejh

¹²⁷ V. N. Filipović, "Tri bujuruldije Numan-paše Ćuprilića", *Kalendar Gajreta* 1941., str. 222.

¹²⁸ Istorijski arhiv Sarajevo, kutija br. 6, dokument br. 227. Na početku dokumenta stoji ubilježeno: "Futuvvâtname-i şecer-i şerif". Futuvvetnama je ispisana u vidu smotka dimenzija 31 x 126cm.

¹²⁹ Put koji čovjeka vodi od prihvatanja i slijeđenja islamskih propisa / *šerijat* prema duhovnom ozbiljenju i sazrijevanju / *hakikat*. *Tarikat* je način na koji duhovni autoritet šejh, kao osnivač tarikata i najviši nivo u upravnoj hijerarhiji tekije, prema svom viđenju koje se zasniva na slijeđenju duhovnog iskustva prethodnika iz lanca / *silsile* tumači islamsku vjeru. Razumijevanje tarikata-puta kojim se objašnjavaju temeljna pitanja vezana za način organizacije ukupnog čovjekovog života u islamskim zemljama postalo je aktuelno nakon Poslanikove smrti kada se postavilo pitanje ko će naslijediti iza njega duhovno i političko vodstvo.

¹³⁰ Božiji vjerezakon.

¹³¹ Duboka i istinska spoznaja Boga; Kod esnafa *marifet* znači visoki stepen upućenosti u neku vještinu.

¹³² Dosezanje do suštine Božanske poruke, blizina Istini i postupanje prema Istini.

¹³³ Usp. sa poglavljem iz Razijeve futuvvetname, prepisane 1001. godine koja govori o odnosu učitelja i učenika i o inicijaciji u esnafsko bratstvo, prev. A. Gadžo, n. d., str. 969-976.

¹³⁴ V. prijevod idžazetname na kraju teksta.

¹³⁵ Fotografija ove šedžere pronađena je u OIS u građi koja je prenesena iz Akademije nauka pod brojem 174. Ne postoje nikakvi podaci o tome odakle je uzeta ova fotokopija.

Omer sa tabacima, kako to stoji ubilježeno na kraju teksta U dosadašnjim istraživanjima koja su objavljivana u vezi sa interesantnim pitanjem ahijske kulture i futuvteta nema podataka o pirnami i šedžeri tabaka, izuzev navoda Džemil Džahit Guzelbeja koji je opisao kratko i dosta neprecizno jednu ahijsku šedžeru iz Gaziantepa.¹³⁶ Na postojanje nekadašnje ahijske lože u navedenom mjestu upućuje i podatak koji on navodi da se tu nalazila ahijska tekija i tabakhana koje je odnijela poplava 1924. godine, a u sidžilima šerijatskog suda zabilježena je porodica Ahi zade / Ahići. Podaci koje on navodi su vrlo neprecizni. Tekst je, uslijed toga što je oštećen, djelomično pročitan i od cijelog teksta objavljeni su samo navodi o 73 pira raznih esnafa.¹³⁷ Godine i autora nema. Poredeći šedžeru ahija, odnosno pirnamu tabaka iz 1067. godine sa ovom šedžerom uočava se da imaju slične dimenzije koje upućuju na oblik pisanja u vidu smotka karakterističnog za ispisivanje vakufnama,¹³⁸ te da obje sadrže navode o vezivanju šejha pira kadirijskog tarikata Abdul-Kadira Gejlanije za Ahi Evrena i ahijska pravila. O pravu nadzora šejhova Abdul-Kadira Gejlanije i njegovo vezivanje za Ahi Evrena po čemu se stjecalo pravo na naslijeđe evladijet vakufa tekije u Kiršehiru, vidi se još u šedžeri statutu tabaka o kojoj govori Džahit Guzelbej. Šedžera iz 1067. godine ne navodi u kom procentu su šejhovi kadirija imali to pravo. Navodi se samo da se to pravo protezalo na 86 esnafa. O tom omjeru govore fermani i berati koji su se izdavali nasljednicima tog vakufa.¹³⁹ U šedžeri iz 1067. godine ne navode se pirovi raznih esnafa. Navođenje pirova esnafa jeste karakteristika opširnih futuvtetnama poput Razijeve futuvtetname *Hadâ'iqu ud-Daqâ'iq*. Poredeći ovaj dokument iz 1067. godine sa drugim dokumentima koje su dosadašnji istraživači ili donijeli u prijevodu ili im opisali sadržaj te sa futuvtetnamom terzija i trgovaca i čifčija, jasno je da se radi o dokumentu koji je bio namijenjen užoj ahijskoj upravnoj loži i zastupnicima i predstavnicima te lože. Na osnovu takve šedžere nastajale su skraćene futuvtetname i pirname izdavane drugim esnafima. Sačuvano je osam takvih šedžera u Kiršehiru.¹⁴⁰ O nekim pravilima iz ove šedžere govori Dževat Hakki Tarim.¹⁴¹ Pošto ni jedna od navedenih šedžera nije donesena u preciznom

Fotografirana je na devet fotografija dimenzije 21x30cm što znači da je original šedžere dokument u vidu smotka sa dimenzijama 21 x 270cm.

¹³⁶ Cemil Cahit Güzelbey, *Bir ahî şeceresi*, str. 235-241.

¹³⁷ U šedžeri iz 1067. godine pirovi po esnafima nisu navedeni. Pirovi različitih esnafa navedeni su, kao što je rečeno, u Razijevoj futuvtetnami.

¹³⁸ Dimenzije ove šedžere su 26 x 343 cm.

¹³⁹ Usp. ferman iz 1815. godine gdje se Omeru i Sulejmanu, sinovima šejha Ismaila, nakon očeve smrti dodjeljuje pravo da preuzmu u raspolaganje trećinu prava na nadzor / *nezaret* koje je pripadalo tekiji. Iz ovog fermana se ne vidi kojem su tarikatu pripadali. /H. Kreševljaković, n. d., str. 54, sdž-60, str. 13/.

¹⁴⁰ *Ahi Şecere-nameleri*, Kirşehir Turizm Derneğindeki Nüshaları, prema M. Bajram, *Ahi Evren, tasavvufî düşüncenin esasları*, str. 212. M. Bajram navodi u popisu literature ove izvore, ali ih ne donosi u prijevodu. Stoga nisam u mogućnosti uporediti ih sa šedžerom iz 1067. godine.

¹⁴¹ Usp. navode C. Tarım, *Tarihte Kirşehri*, prema Sabahattin Güllülü, n. d., str. 142.

prijevodu, izuzev što su pojedini izvaci prepričavani u raznim radovima, a prevedene su mnoge futuvvetname,¹⁴² smatram za potrebno da se ovom prilikom obradi izvorni tekst jednog od tih statuta cehova nazvanih *šedžera* koji se veže za šejhove Abdul-Kadir Gejlanije

Veza tesavvufa i esnafa

Glavni poslovni pravilnik esnafskih organizacija-*šedžera* predstavlja i sufijsko djelo kako po navođenju duhovnog lanca kao dokaza za izvođenje prava na duhovno vodstvo tako i po navodima o visoko moralnom ponašanju što je preuzeto iz sufijskih književnih djela o futuvvetu-futuvvetnama. Tesavvuf je sigurno, kao duhovno-misaona djelatnost i duhovno iskustvo, imao značajnu ulogu u procesu osnivanja Osmanske države. On je kao idejni osnov bio snažno prisutan na prostorima Anadolije među turkmenskim plemenima. S jedne strane bagdadska škola tesavvufa, a s druge strane horasanska imale su utjecaj na razvoj tesavvufa u Anadoliji. U Anadoliji se u 13. stoljeću, nakon općeg rasula i raspada seldžučke države u vrijeme mongolskih upada i mongolske okupacije, pojavila snažna potreba za duhovnim vodstvom i političkim autoritetima. Na taj način Anadolija je postala podesno tlo za razvoj stoljećima prenošenog i razvijanog duhovnog iskustva tesavvufa preko lanca duhovno usavršenih. Upućivanje metodom tesavvufa koje su prenosili Junus Emre, Mevlana Dželaluddin Rumi, Hadži Bektaš, Ahi Evren, kulminiralo je sa ličnošću Šejh Edebalije, ahije, punca i duhovnog učitelja Osmana Gazije (1206.-1326.). I Fuad Koprulu, oslanjajući se kao i drugi historičari na navode Ašikpaša-zadea, zaključuje da je "izvjesno da su ahije igrale naročito aktivnu ulogu u osnivanju Osmanskog carstva i stvaranju korpusa jeničara".¹⁴³ I Šejh Ahi Evren, organizator i zaštitnik esnafa, koji je prihvatio kao idejni osnov u organizaciji esnafskih odžaka duhovno iskustvo tesavvufa, a koji potječe iz iranskog grada Hoja, prve dersove je dobio od Fahrudđin Razija (1149.-1209.) u gradu Heratu. Kasnije, dok je odlazio na Kabu, upoznao se sa Evhaduddin Kirmanijem (1168.-1238.) i postavši njegov sljedbenik oženio se njegovom kćerkom.¹⁴⁴ Vođen uputstvom ovog šejha ušao je u u organizaciju futuvve koju je osnovao abasijski halifa Nasir li-Dinillah. Bio je savremenik i Sadrudđin Konjevija /1220.-1274./ koji se rodio u Malatiji, a umro u Konji i koji je bio pod uticajem Šihabuddin Suhraverdija.

Tesavvuf je, prenoseći iskustvo i znanje o porukama Objave, duhovnim iskustvom i duhovnim lancem izgradio put i metod duhovnog usavršavanja. U duhovnom lancu većine tarikata kao što su mevlevije, bajramije, bedevije,

¹⁴² Usp. A. Gölpınarlı, n. d., str. 205-354. i Sülemi, n. d; Gordlevskij, n. d., str. 307-318.

¹⁴³ F. Köprülü, *Porijeklo Osmanske carevine*, Sarajevo 1955., str. 104. /Prev. s franc. N. Filipović/.

¹⁴⁴ *Saadettin Kocatürk, "Fütüvvet ve ahilik", Türk kültürü ve ahilik XX. Ahilik bayramı sempozyumu tebliğleri*, İstanbul 1986., str. 41-42.

dusukije, sadije, suhraverdije, šazelije, halvetije, kadirije koji su nastali na tlu Anadolije spominju se: *Imam Alija, Hasan Basrija, Habib Adžemi, Davud Tai, Maruf Kerhi, Serius-Sakati i Džunejd Bagdadi*. Ovaj isti duhovni lanac navodi se i u šedžeri iz 1067. godine koja je prevedena na kraju teksta. Nakon Džunejd Bagdadija duhovni lanac se razlikuje po pojedinim tarikatima. Što se tiče anadolskih tarikata koji su se formirali u periodu od 12. do 15. stoljeća najveći utjecaj na njihovo oblikovanje sigurno je imao šejh iz Andaluzije Ibn Arebi /1162.-1240./ kao najznačajniji mislilac koji je sukusirao iskustvo tesavvufa i pripremio ideje za put njegove realizacije i primjene u odgoju aktivnih društvenih snaga. Ne uzimajući, ovom prilikom, u razmatranje njegova ostala brojna djela od kojih bi bilo za ovu temu posebno interesantno djelo "Futuhât al-makiyya",¹⁴⁵ upućujem samo na njegovo kratko djelo "Ukras abdala i ono što se ispoljava u vezi spoznaja i duhovnih stanja" / *Hil'yat al-abdal wa ma yazharu 'anhâ minal- ma'rifati wa l-ahwwâl*, raspravu koja ističe abdale¹⁴⁶ kao posebnu grupu upućenih koji postižu visok stepen odgoja i duhovnog usavršavanja pomoću četiri načina: šutnja, samoća, gladovanje i bdijenje. Ideja o posebno upućenim i metodu njihovog upućivanja koju razrađuje Ibn Arebi u navedenom djelu iskorištena je kao ideja za zasnivanje duhovnih autoriteta, *duhovnih vođa* koji su nazivani *ahijama* na tlu Anadolije gdje se i zasnivala ideja organizacije države i društva. Ahije su izgrađivali autoritet šejhova, pirova kroz brojna književna djela koja su posebno nastajala u periodu od trinaestog do sedamnaestog stoljeća a koja su se nazivala futuvvetname, silsilename, šedžerename, batalname/epovi i na taj način izgrađujući hijerarhijski lanac pripremili su upravno-organizacioni sistem funkcioniranja društva što je kasnije svedeno na upravno-organizacioni sistem funkcioniranja esnafa, na koji upućuju i poslovni statuti-šedžere, sa duhovnim lancem kao potvrdom na pravo duhovnog vođstva, pravo organizacije i pravo nadzora. To pravo na vođstvo pripadalo je elitnim dervišima organizatorima-ahijama.¹⁴⁷ Pored Ibn Arebija,

¹⁴⁵ U 146. poglavlju navedenog djela Ibn Arebi govori o futuvvetu, Božijim blagodatima, o tome da onaj za kojeg se smatra da je *feta* drži vjerske zapovijedi iznad prohtjeva niske duše upućujući one koji prihvataju futuvvet u znanje o istinskoj suštini futuvveta.

¹⁴⁶ Abdal, množina od riječi "bedil" označava osobu koja po hijerarhijskoj ljestvici "savršenih ljudi" posjeduje visok stupanj duhovne zrelosti iskazan kroz predanost Bogu i pravo razumijevanje prolaznog svijeta nižih vrijednosti.

¹⁴⁷ Futuvvetname govore o načinu na koji su ahije organizirali ahijiski sistem odgoja u koji ulazi *feta* ili *jigîl*, mladić koji teži prihvatanju upute. Četiri pira dužni su da mladića pouče znanju četiri kapije: kapiji *šerijata, tarikata, marifeta i hakikata*. Sa ovom ceremonijom ulaska mladić je ušao u ahijstvo, sistem kojim rukovode elitni derviši ahije. Poslije toga slijedi odgoj. Daje se majstoru da ga poučava kožarstvu, obuçarstvu, kovačkom i drugim zanatima. Mladić uči i vježba. U isto vrijeme učitelji / vaspitači u tekijama mu daju lekcije iz duhovnosti. Također vojni učitelji ga uče jahanju, rukovanju oružjem. U ahijstvu postoji prvo stepen treninga kada se osoba koja prolazi neophodni proces obuke naziva *čirak*. Poslije toga postaje kalfa a zatim majstor. Za sve ove procese su određene ceremonije kojima rukovodi starješina /tekije/. Sistem obuke kakav je vrijedio u esnafskoj hijerarhiji i koji je podrazumijevao prolazak kroz određene etape odgoja vrijedio je jednako i u birokratiji, pa čak i u načinu na koji su se odgajale žene za sultanov dvor koje su imale stepene džarije, šagirda, gediklije, usta /Inaldžik, *Osmansko*

rođenog u Andaluziji a umro u Siriji /1162.-1240./, u pripremi idejnog osnova zasnovanog na iskustvu tesavvufa i inkorporiranog kasnije u sve segmente organizacije osmanske države doprinijeli su i drugi znalci tesavvufa prije njega kao što je Sulemi rođen i umro u Nejsaburu /936.-1021., Kušejri rođen i umro u Horasanu /986.-1072./, Hakim Ebul-Medžd Senai, rođen i umro u Gazni /1072.-1131./, Feriduddin Attar rođen i umro u Nišapuru /1119.-1193./, a potom Sadruddin Konjevi, rođen u Malatiji a umro u Konji /1210.-1274./, Šemsi Tebrizi koji je došao iz Tebriza u Konju gdje je umro 1247. godine, Hadži Bektaš Veli rođen u Horasanu 1210. godine a umro u Kiršehiru 1271., te Šejh Ahi Evren, savremenik Rumije, Konjevija, Tebrizija i Hadži Bektaš Velija. Navedeni znalci tesavvufa imali su veze sa sufijskom školom iz Horasana. Ipak, sufijska škola iz Horasana, koju odlikuje duhovno ushićenje, beskrajno duhovno pregnuće do izgaranja i samouništenja, iščeznuća /fena u beskrajnom božanskom bitku, posebno izražena na primjer u djelima sufija pjesnika poput Abu Saida i Hamadanija, ostala je na perzijskim prostorima. Na tlo Anadolije preselio se umjereniji i ravnoteži između transcendentnog i historijskog svijeta skloniji vid sufijske duhovnosti i sufijske gnoze kakav se uočava kroz djela autora čije su ideje našle mjesto u samim temeljima futuvveta i ahijstva. Ti autori su, kao što je već spomenuto, prije svega Abdurrahman Sulemi, Imam Ebul-Kasim Kušejri i Ibn Arebi. Mistični sufijski put vanrednih duhovnih uzleta kojim su bili opsjednuti brojni pjesnici sufije ostaje kao primjer okrenutosti posebno senzibilnih sufija sopstvenom duhovnom stanju. Kroz djelo o futuvvetu Sulemija i Risalu Kušejrijju od Kušejrija začet je didaktički oblik sufijske književnosti i sufijskog mišljenja podesan za odgoj masa koji je ahijaska duhovna loža uzela kao osnov za brojne futuvvetname. Te futuvvetname kao tesavvuvska književna djela razvijale su općerašireni i općeprihvatljiv vid smirujućeg odgoja posebno kasnije razrađujući poslovni moral preuzet u sistem esnafa. Književnost sufijske

carstvo, Beograd 1974. str. 121./). Ahijske zavije su predstavljale svojevrstne zanatske škole i istovremeno i duhovne centre, domove kulture u kojim se jednako stjecalo i praktično i duhovno vjersko obrazovanje. U isto vrijeme to je bilo mjesto gdje je boravio prvak majstor, učitelj. Ahije su organizirali odžak - žarište, ognjište gdje se stjecalo znanje i mjesto gdje su nevaspitani i drski postajali vaspitani i poslušni. Ahijski odžak je bio i vrsta vojne kasarne gdje su se skupljali starješine, energični i hrabri mladići. Ahijski odžak je istovremeno bio mjesto za koje su bile vezane ekonomsko-privredne aktivnosti. To je bila tekija u kojoj su se sakupljali najaktivniji i najproduktivniji članovi društva, oni koji posjeduju visok moral i ideju o održavanju svih vrsta aktivnosti. Tekije su bile i bogomolje, mjesto za vršenje bogougodnih djela, za sjećanje na Boga / *zikir* i tekijisku svečanost uz muziku i slušanje / *sema*. Ahijske zavije su odgajale radnika, vojnika tako da bude pokoran Bogu, starješini, šejhu a potom vladaru. Za ahijske zavije su bili vezani jenjičarski i esnafski odžaci. Ahijske zavije su angažirale učitelje zanata, raznih vojnih vještina i vjere i duhovnosti. Prema tome, mladići su dobijali pouku i znanje iz sve tri navedene oblasti znanja. Učili su čitanje i pisanje, aritmetiku, turski, historiju, Kur'an, futuvvetnamu / statut, književnost, biografiju, tesavvuf, arapski i perzijski, muziku, plesove, jahanje i rukovanje oružjem. Osnove ahijstva su predstavljali: bratstvo, hrabrost / futuvvet, humanizam, priznavanje jednakopravnosti svakome, poslovni moral, čvrsta veza sa ahijstvom.

provenijencije uključivala je pored brojnih menakibnama,¹⁴⁸ velajetnama,¹⁴⁹ moralno-sufijskih djela napisanih u obliku mesnevija i futuvvetname¹⁵⁰ preko kojih su prenošene osnovne moralne poruke islamskih izvora. Tradicionalno bogato duhovno iskustvo koje su baštinili značajni duhovni vođi ahije progovorilo je kroz osoben umjetnički izraz, prije svega tekijsku poeziju i epove. Naziv *ahi* se spominje u epu vezanom za čuvenog sufiju Ibrahim Edhema iz Belha. Navodi ga perzijski pjesnik Feriduddin Attar u djelu *Tezkiretul evlija*. Taj ep predstavlja jedan od najljepših epova nastao u 14. stoljeću koji počinje stihom:

*Yine geldi gönlüme bir söz dahi
Söyleyim dinler isen ey ahi*

*Srcu mi dođe još riječ jedna
Slušaš li - da je kažem, ahija*

Ovdje treba napomenuti da je književni izraz Feriduddina Attara sa čuvenim sufijskim metaforičkim djelom *Mantik at-tayr* u kojem se iznose savjeti koji podsjećaju na ahijску filozofiju i ahijски način mišljenja, te književni izraz Mevlana Dželaluddina sa još čuvenijom Mesnevijom, utjecao na sufijску književnost koja je doživjela kasnije uzlet na tlu Anadolije, posebno u 14. stoljeću kroz brojna imena sufijске tekijске poezije kakav je Junus Emre, Ašik Paša, Nesimi, Gulšehri, Kajgusuz Abdal koji je bio murid Abdal Musaa i druge. Mesneviju-ep od 167 bejtova *Keramati Ahi Evren*¹⁵¹ napisao je sufijски pjesnik, ahija Gulšehri, Ahi Evrenov murid koji ga je naslijedio u tekiji u Kiršehiru nakon 1301. godine. U njemu objašnjava ahijstvo i Ahi Evrenovu obdarenost od Boga te daje savjete o vjeri i tesavvufu. Ahi Evrena pokazuje kao velikana ahija i predstavlja kao najvećeg junaka Božijeg / *Tanri ereni* u tom vremenu. Pored toga govori o zadivljenosti pjesnika, koji je i sam ahija, nad onim što je predstavljalo iznijansiran način ponašanja ahija iskazan u vidu posebnih ahijskih pravila ponašanja pribilježjenih po raznim futuvvetnamama. Brojna sufijška književna djela, među kojima su futuvvetname, velajetname, menakibname, snažno su formirala opću duhovnu klimu u kojoj su pod utjecajem autoritativnih šejhova izrasle i ličnosti prvih osmanskih vladara. I Hammer, koristeći se između ostalog i navodima Taškoprü-zadea, upućuje brojnim primjerima na poseban status koji su derviši, ahije i abdali, odgojeni u duhu čuvene etike futuvve, imali kod prvih osmanskih vladara, a prije svega kod sultana Orhana. Hammer navodi da je Sultan Osman sagradio sobice za derviša Turuda i abdala Kumrala te Gejikli babu. U vrijeme sultana Orhana istaknuti abdali su abdal Murat i abdal Musa.¹⁵² Taškoprü-zade navodeći značajne ličnosti iz

¹⁴⁸ Djela kojim se iskazuje pohvala posebno istaknutih ličnosti.

¹⁴⁹ Sufijsko književno djelo koje govori o duhovnom stanju evlija.

¹⁵⁰ Usp. u prethodnom tekstu spomenute futuvvetname koje je obradio A. Golpınarlı i Sulemijevu futuvvetnamu.

¹⁵¹ V. Vasfi Mahir Kocaturk, *Türk edebiyatı tarihi*, Ankara 1964., str. 167-168; Ovo djelo je objavio i na njemački preveo Frantz Taechner, *Ein Mesnevi Gülschehris auf Achi Evran*, 1930.

¹⁵² Hammer, n. d., str. 44-45.

vremena sultana Osmana spominje Mevla Edebaliju koji je znanje iz fikha i hadisa stekao od sirijskih šejhova a sa kojim se Sultan Osman savjetovao po pitanjima vlasti. Taškoprü-zade za njega kaže da je bio aktivan, pobožan i asketa, da je postupao po metodu tesavvufa, te da je sagradio u osmanskoj državi zaviju u koju su dolazili musafiri, a možda je u njoj zanoćio i Sultan Osman.¹⁵³ Sultan Orhan je posebno držao do savjetodavne duhovne lože ahija i sigurno je i sam pripadao toj loži. U njegovo vrijeme bio je prvi muderris medrese u Izniku Davud Kajseri koji je dao tumačenje na Ibn Arebijev *Fusus al-hikem* sa uvodom u kojem je objasnio osnove tesavvufa,¹⁵⁴ te ahija Čandarli Kara Halil, prvi kadija među kazaskerima kojeg je Sultan Orhan uzeo sa sobom na preporuku njegovog učitelja Mola Alauddin Esveda kao nekog ko je upućen u šerijatska pitanja,¹⁵⁵ potom Molla Muhsin al-Kajseri koji je dao tumačenje na djelo iz metrike¹⁵⁶ šejha iz Andalusa Ibn Arebija, te Gejikli baba, šejh poznat po tome da je učestvovao sa Sultan Orhanom u osvajanju Burse¹⁵⁷ kao i Abdal Musa i Abdal Murat te Duglo baba, šejhovi koji su bili na osvajanju Burse. Taškoprü-zade spominje i Ahi Evrena kao šejha sa posebnim Božijim darovima / *keramet* koji je živio u vrijeme sultana Orhana.¹⁵⁸

Od kraja 13. stoljeća pa kroz 14. i 15. stoljeće razni derviški redovi i ahije sa muridima¹⁵⁹ i duhovnim autoritetima babama i šejhovima su bili vrlo rašireni u Anadoliji. Ahije su, kao što je poznato, osobito bili vrlo utjecajni u vrijeme prve trojice osmanskih sultana-Osmana, Orhana i Murata I, kada se i jesu zasnivale osnovne institucije osmanske uprave. Prema Aşikpaša-zade-u, čije navode¹⁶⁰ donose svi savremeni historičari poput Uzunčaršilija, Hammera, Koprulija i drugih, postojale su brojne tarikatske grupe koje su učestvovala u ratnim pohodima zajedno sa osmanskim vojskom - prvo sa plemenima Osmana a potom posebno sa vojnim snagama Orhana i Murata I. Te derviške formacije nazivali su se *gazijan-i Rum*, *ahijan-i Rum*, *abdalan-i Rum* i *badžijan-i Rum*.

Svi značajni islamski učenjaci, kako se vidi iz djela Taškoprü-zadea Aš-šaqaiq *an-nu'maniyya*, iz perioda prve trojice osmanskih vladara kada se konstituirala Osmanska država imali su pored tradicionalnog vjerskog obrazovanja iz islamskih pravovjernih disciplina kao što su fikh, tefsir, islamsko šerijatsko pravo također i sklonosti ka sufijskom znanju i sufijskom metodu dostavljanja vjerskih i duhovnih znanja islamskog naučavanja. U prvim vremenima Osmanlija pripadnici ahija kao što su Šejh Edebali, Ahi

¹⁵³ Taškoprü-zade, n. d., str. 4.

¹⁵⁴ Isto, str. 7.

¹⁵⁵ Isto, str. 10.

¹⁵⁶ 'Ilm il-'arūd.

¹⁵⁷ Taškoprü-zade, n. d., str. 11.

¹⁵⁸ Isto, str. 12.

¹⁵⁹ Pripadnik tarikata koji prihvata i slijedi duhovno vodstvo šejha i koji je predan Božijim propisima.

¹⁶⁰ Aşikpaša-zade, *Tavarih-i Al-i Osman*, str. 205.

Hasan, Čandarli Kara Halil, Šejh Mahmud značajno su utjecali na formiranje osmanskog bejlika. I Uzunçarşılı kaže da je Murat I bio ahijski vođa te da iz tog jasno vidimo da je Osmanska država bila zasnovana na instituciji ahijstva.¹⁶¹ Sistem ahijških organizacija je djelovao vrlo efikasno od samog početka uspostavljanja osmanske vlasti prenoseći svoje programe i na provincije Carstva preko tekija / zavija koje su predstavljale humanitarno-socijalne i duhovno-obrazovne, odnosno kulturne ustanove. Osnivač tih zavija je u prvom stoljeću zasnivanja osmanske vlasti dolazio iz anadolskih tekijških centara po zaduženju i tu se često nastanjivao i ostajao. Poslije su o uspostavljanju novih tekija i čuvanju starih brinuli domaći derviši, ali se nijedan ne naziva ahijom.

Pošto se ahijska organizacija, kao elitna duhovna i organizaciona loža koja je u temelje Osmanske države uplela islamski svjetonazor, formirala na bogatom stoljetnom duhovnom nasljeđu tesavvufa i izgradila metod tesavvufskog djelovanja na provođenju plana islamskog odgoja, to se može jasno sagledati utjecaj tesavvufa na esnafski, a po sličnim ceremonijama, načinu odgoja, načinu odijevanja i na jenjičarski sistem u smislu njihove organizacije, a prije svega u smislu odgoja pripadnika tih odžaka. Ahije su kao elitna organizacija među dervišima vjerovatno nakon razračunavanja sa njihovim otvorenim utjecajem na organiziranje vlasti koje je evidentno kod prvih sultana, posebno sultana Osmana, Orhana i Murata I počev od Mehmeda Fatiha, kada je ortodoksna dvorska ulema preuzela zvaničan utjecaj na institucije vlasti, prestali nastupati javno kao ahije. Izuzev ahi babe, ostali ahije koji su bili koordinatori za devišu nisu zvanično isticali svoje ime. Njihov rad i njihova uloga je bila u okviru ahijskog sistema koji nije bio na nekadašnji način djelotvoran, ali je opstojao po osnovi "drevnog običaja". O procesu razračunavanja sa dervišima, njihovim vođama iz sjene-ahijama i sprečavanju njihovog daljeg utjecaja na vlast koja se ustalila u novoj sprezi sa ortodoksnom ulemom pisao je Nedim Filipović rasvjetljavajući vrijeme Musinog i Bedredinovog pokreta. To razračunavanje se nastavilo i u vrijeme Sulejmana Veličanstvenog i njegovog šejhul-islama Ebu Suuda. Dervišima je ostavljena mogućnost da obavljaju spominjanja Božijih imena / *zikir* i održavaju status quo, ali im je oduzet politički utjecaj i prvobitna kreativnost. Mogli su djelovati samo u okviru propisanog starog zakona čime je izgubljena mogućnost inovacije i uvođenja novih ideja. Derviši su postali sinonim neproduktivnosti i nazadnog mišljenja i ponašanja posebno od 18. i u 19. stoljeću. Što se tiče elitnih derviša ahija, Nedim Filipović se s pravom pita kako je moguće da su preko noći nestale ahije, mreža ahijških organizacija i više se nisu spominjali. Taj nagli prekid i njihov potpuni nestanak, kako se na prvi mah činilo, nikako nije moguć niti logičan. U navednoj šedžeri futuvenami iz 1067. / 1656. godine spominju se ahije zajedno sa "kadijama, šejhovima, onima koji borave u tekiji, čehajama, jigitbašama, svim starcima" Također se poimenično nabrajaju imena ahija koji su u slijedu dolazili nakon

¹⁶¹ Uzunçarşılı, n. d., str. 148.

Ahi Evrena: *Ahi Muhamed Rešid Ekber, Ahi Muhamed Buhara, Ahi Muhamed, Ahi Ali Uryan, Ahi Sejjidullah, Ahi Husam, Ahi Kaplan, Ahi Bešir /Ahi Bešera, a.g.n.d.s. 96/, Ahi Ahmed, Ahi Sejjid Nasruddin, Ahi Šerefuddin, Ahi Duran, Čelebije En'am, Ahi Sinan, Ahi Mahmud*, te bezbroj drugih mimo ovih. I ova šedžera svjedoči o ugledu i značaju koji se pridavao lancu odabranih ahija iz ahijske lože čija su se imena navodila po duhovnim lancima / *silsile* na osnovu kojih se zasnivalo pravo na duhovno vođstvo. To upućuje na to da se kroz derviške krugove taj ugled i utjecaj nastojao očuvati. Ali već od 15. stoljeća evidentan je dvostruk odnos zvanične državne uleme spram institucije derviša. S jedne je strane Ebu Suud, Sulejmanov šejhul-islam, vrlo strogim fetvama osuđivao postupke derviša koji su ugrožavali autoritet ortodoksne uleme, dok je s druge je strane šejhul-islam Ibn Kemal izdavao fetvu¹⁶² da su dozvoljena djela Ibn Arebija čijim je bogatim misaonim djelom podstaknuta i obogaćena književnost futuvveta i praktična djelatnost ahija i čime se htjela sačuvati bogata duhovna supstanca, izrasla na Kur'anu i sunetu Poslanika, mreže raznih redova tarikata koja se futuvvetnamama definiše kao "turuk-u tarikat" i koja je stajala kao duhovna pokretačka energija svih razvojnih procesa koji su Carstvo izdigli na rang jedne od najvećih svjetskih sila. Pošto ni jedna od temeljnih institucija osmanskog sistema na kojoj je Carstvo opstojalo nije mogla nestati i biti izbrisana a da se pri tom ne naruši cjelovit uspostavljen sistem funkcioniranja vlasti, pošto se nije mogla zanemariti činjenica da je osmanska vlast kao duhovnu pozadinu imala oslanjanje na temeljna načela islamskog vjerovanja gdje je islamski tesavvuf činio metod kojim se to vjerovanje približavalo puku, pri čemu su brojni redovi / *turuk-u tarikat* bili u službi tog procesa, to se nije mogao uništiti niti obezvrijediti sistem na kojem je zasnovan ukupan sistem organizacije života Carstva, te je tako i sistem organizacije kakav je bio na početku ostao do kraja. Rušenje autoriteta jednom uspostavljenom organizaciji bilo bi opasno i neprimjereno jednom uspostavljenom modelu vlasti koji postoji dotle dok ne iscrpi duhovnu energiju koja ga je pokrenula ili ne nađe način da je obnovi. Promjena modela značila bi gubljenje vladajuće pozicije a na to ni jedna vlast ne bi pristala. Stoga jednom uspostavljen model mora postojati do kraja po osnovu na koji je zasnovan. Po tom osnovu zvanična vlast je ostavila ahijama, kao neformalnoj nezvaničnoj organizaciji i kao loži elitnih među siromašnim i požrtvovanim dervišima odgajanim metodom tesavvufa na idejama islamskog mističizma, utjecaj na esnafa s tim što su izabirali ahi babu i mogli su da se bave humanitarnim i privrednim radom, a da se ne miješaju u politiku i da se ne nadređuju zvaničnoj vlasti kao njen arbitar. Takvi su odnosi uspostavljeni u periodu kada je osmanska vlast sasvim učvršćena. Ukidanje jenjičara 1826. i ukidanje esnafskih organizacija bio je završetak tog modela i zasnivanje novog što je značilo da je izgubljena duhovna pokretačka energija nazvana *futuvvet* na kojoj se taj model zasnivao.

¹⁶² Usp. *Şeyhülislam İbn Kemal, tebliğler ve tartışmalar*, (Tokat, 26-29 Haziran 1985.), Ankara 1986.

Kada se govori o futuvvetu, ahijama i tesavvufu nužno je govoriti i o zavijama / tekijama za koje su bili vezani i značajni s jedne strane obrazovni a s druge proizvodni punktovi tabhane. Zavije koje su predstavljale model ahijske kulture, koje su bile, kako je to objasnio Omer Lutfi Barkan, oslanjajući se na navode Ašikpaša-zadea i Ibn Battute, prvi punktovi preko kojih se širio proces islamizacije i proces uspostavljanja određenog modela vlasti, imale su jednu ulogu na početku da bi izgubile tu ulogu i postale samo musafirhane i humanitarne institucije. Adem Handžić, koji je kod nas na tragu istraživanja Lutfi Barkana i na tragu pisanja Nedima Filipovića pisao o ulozi derviša u osnivanju gradskih naselja u Bosni u 15. stoljeću i o značaju zavija kao mjesta odakle je počinjao proces islamizacije, konstatuje da razvijanjem gradova prestaje prvobitna funkcija zavija te da one, po njemu, dobijaju svoje pravo značenje time što postaju centri islamskog misticizma.¹⁶³ Zavijama se ne može pripisivati samo uloga musafirhana, obitavališta derviša, mjesta koja su obezbjeđivala na izvjestan način putne komunikacije. Halil Inaldžik upućuje na to da su tekije prije svega zasnivane kao socijalno-humanitarne ustanove koje su lokalnom stanovništvu pružale dojam sigurnosti i organiziranosti, koje su osobito po provincijama Carstava osnivane blizu drumova da brinu o sigurnosti putnika na drumovima.¹⁶⁴ Tekije / zavije su služile i kao centri duhovnog obrazovanja i mjesta gdje se odvijao duhovno-kulturni život, a u okviru velikih kompleksa sa džamijom, imaretom, musafirhanom, tabhanom i kao mjesta odakle je koordiniran i esnafsko-proizvodni sistem. Bosanski pjesnik Rešid Bosnevi, sjećajući se u svom Divanu¹⁶⁵ kakvo je bilo Sarajevo prije požara Eugena Savojskog, opisuje glavne sadržaje značajnog gradskog središta kakvo je bilo Sarajevo, što predstavlja obrazac ahijske kulture i ambijenta organiziranog po modelu te kulture gdje su osmanska kulturna i administrativna središta sadržavala: centralnu džamiju, čaršiju sa obaveznim bezistanom, mesdžid, tekiju, tabhanu, medresu, karavansaraj, imaret, musafirhanu.

Prema tome, uloga tekija / zavija bila je organizacija obrazovanja i odgoja te ekonomskog zanatskog privređivanja, što se vidi iz načina na koji su organizirani kompleksi džamija sa zavijom. Šejh prisutan u zaviji je bio koordinator i usmjeritelj i duhovnog i zanatskog modela organizacije života, kao i koordinator obrazovanja stanovništva metodom islamskog tesavvufa, prije svega obrazovanja onih snaga koje su bile aktivne i mobilne kakvi su bili pripadnici jeničarskog i esnafskog odžaka preko kojih se potom provodio opći program islamizacije kao procesa koji se odvijao pod snažnim uplivom razvijenih privrednih središta, odnosno nosioca privrednog rasta i razvoja. U tom smislu govore navodi šedžere o pravu i obavezi na uspostavljanje odžaka tabhana kao mjesta gdje se provodio program obrazovanja i odgoja prema

¹⁶³ V. A. Handžić: "O ulozi derviša u formiranju gradskih naselja u Bosni u 15. stoljeću", *POF XXXI*, Sarajevo 1981., str. 169-178.

¹⁶⁴ H. Inaldžik, n. d., str. 211.

¹⁶⁵ T-3384, GHB.

pravilima tarikata zasnovanim na učenju tesavvufa u kojem je evlija-pir bio nadziratelj i koordinator tog procesa.

O vezi esnafskog i jenjičarskog odžaka

Prema navodima historičara Nešrija¹⁶⁶ jenjičari su zasnovani u vrijeme Murata I. Savremeni historičari Ahmed Akgunduz i Said Ozturk preferiraju tvrdnju da su jenjičari zasnovani u vrijeme sultana Orhana na prijedlog ahije Čandarli Kara Halil-paše.¹⁶⁷

I Hadži Bektaš Veli, za kojeg se drži da je duhovni autoritet jenjičara, imao je tekiju kao i Ahi Evren, osnivač esnafa, u Kiršehiru. I Ahi Evren i Hadži Bektaš Veli bili su savremenici i odgojeni metodom tesavvufa na istom idejnom osnovu. Pošto su bili prvaci u duhovnom znanju i autoritativne ličnosti tog vremena koji su se po navodima brojnih futuvvetnama, o kojim je već bilo govora, i drugih književnih djela nazivali ahijama, to je izvjesna i njihova pripadnost istoj ahijskoj loži. U šedžeri tabaka koju donosim u prijevodu govori se o upućenosti ne na jedan tarikat nego se govori o načinima djelovanja svih tarikata / *turuk-u tarikat*. Svaki je tarikat po tome imao svoj način djelovanja u organizaciji kulturno-obrazovnog sistema na prostorima Carstva, a prije svega na novoosvojenim graničnim prostorima po čemu je predstavljao jedan od puteva / *turuk* onog što je činilo jedan tarikat. I postojanje jenjičarske himne / *gülbak* u kojoj se spominje ime Hadži Bektaš Velije ne može se zanemariti kao pokazatelj uspostavljanja utjecaja tarikata na organizaciju jenjičara i funkcioniranje sistema njihovog obrazovanja i održavanja duhovne i moralne snage. Uzunçaršili, oslanjajući se na navode Aşikpaša-zadea i njegovo djelo *Tevarih-i Ali Osmanî*, odriče direktnu vezu Hadži Bektaša Velija sa jenjičarskim odžakom. Međutim, ukoliko Hadži Bektaš Veli i nije neposredno učestvovao u organizaciji jenjičara niti je utjecao na donošenje jenjičarskog zakona ipak je jasno da su i Hadži Bektaš Veli i Ahi Evren i Šemsuddin Tebrizi i Mevlana u Konji i brojni drugi duhovni vođi ahije bili savremenici, da su živjeli u vrijeme organiziranja duhovnih loža te da su bili prenosioci vrlo snažnih duhovnih ideja oko kojih su uspjeli okupiti tarikate, organizirane duhovne grupe koje su crpile inspiraciju na izvoru istih ideja a koje su nekada različitim metodima i putevima / *turuk* radili na istoj idejnoj platformi u modelu organizacije društva. Na tu vezu upućuje i postojanje posebne pirname namijenjene duhovnom odgoju pripadnika jenjičarskog odžaka iz 1171. / 1757. godine u kojoj se spominje i Hadži Bektaš Veli.¹⁶⁸ Hammer kaže da je Hadži Bektaš Veli bio zaštitnik jenjičara,¹⁶⁹ a Uzunçaršili navodi da je mogao postati

¹⁶⁶ *Neşri tarihi*, str. 54-55 (Veliiyyüddin kütüphanesi s. 57), prema: Uzunçarşılı, n. d., str. 146.

¹⁶⁷ A. Akgündüz i S. Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul 1999., str. 36.

¹⁶⁸ Ova pirnama je u pripremi za objavljivanje.

¹⁶⁹ Hammer, n. d., str. 54.

zaštitnik jenjičara i da se beктаšijstvo moglo inkorporirati u redove jenjičara u XV odnosno početkom XVI stoljeća. Činjenica je, međutim, da su se i Hadži Bektaš Veli i Ahi Evren nalazili zajedno u Kiršehiru i da su se obojica kretali i živjeli u krugu ahija među kojim su u to vrijeme cirkulirale iste ideje koje su sazrijevale i bogatile se na duhovnom znanju i iskustvu prognanika iz Horasana. Navodi šedžere upućuju na duhovni lanac u kojem se navode i ahije. Sve futuvvetname upućuju na odgoj u duhu visokih moralnih vrijednosti na koji su posebno bili obavezani ahije. Ahije su bili umni ljudi visokog stepena znanja i razumijevanja, mislioci, alimi, organizatori. Prožimanje njihovih ideja i organizatorskih sposobnosti utjecalo je na proces zasnivanja državnih struktura Osmanske države kako upravnih, ekonomskih, kulturno-obrazovnih tako i vojnih koji uključuju i jenjičare.¹⁷⁰ Što se tiče odnosa jenjičara i esnafa u Bosni svi poznati popisni esnafski defteri upućuju na povezanost pripadnika ova dva odžaka. Jedan od pokazatelja te povezanosti jeste i himna-dova / *gülbank*. Pošto nemamo sačuvanih dokumenata ne možemo utvrditi od kada se u popisnim defterima esnafa u Bosni spominje čitač himne zvane *gülbank* / *kari-i gülbank*. Moguće da je to počelo krajem 16. stoljeća kada je narastao broj jenjičara i kada su se, kao što je poznato, počeli okretati esnafu. Jenjičarski serdar imao je kompetencije mobilizirati određeni broj nefera iz svih vrsta esnafa kada bi mu to bilo po potrebi naređeno.¹⁷¹ Na blisku vezu jenjičarskog i esnafskog odžaka u Bosni upućuje i podatak da je Gornja tabhana u Mostaru po pričanju starih ljudi¹⁷² bila istovremeno i tabhana i jenjičarski odžak. Kada je oko 1800. godine poplavljena tabhana tabaci su se preselili u jenjičarski odžak. Podjela na gornju i donju tabhanu u Mostaru vjerovatno dolazi otuda što su Gornju tabhanu držali jenjičari. Ta veza ima svakako svoje dublje osnove i razvijala se na tradiciji bliskih duhovnih veza prožetih sufijjskim učenjem kakve su živjele u vrijeme stvaranja ideje osnovnih osmanskih institucija. U popisnim defterima esnafa, koji su ujedno i popisi esnafa u vojnu jedinicu, nalazio se čitač himne / *kari-i gülbank*.¹⁷³ Navođenje u donjem tekstu himne-dove / *gülbank* značajno je stoga što upućuje na idejni osnov na kojem je nastala.¹⁷⁴ Dolje navedeni tekst himne upućuje na sufijjsku idejnu osnovu na kojoj se

¹⁷⁰ O jenjičarima kao vrlo staroj instituciji organiziranoj među prvim u vrijeme uspostavljanja Osmanskog carstva, o krizama, slabljenju jenjičara, o povezanosti esnaflija sa jenjičarskim korpusom, bosanskim jerli kulu jenjičarima kao značajnom faktoru koji je predstavljao zajedno sa esnafima mobilne i aktivne društvene snage koje su učestvovala u ukupnom privrednom, vojnom, političkom životu u Bosanskom ejaletu, o ukidanju jenjičara i odnosu i reakciji Bošnjaka prema tom činu Porte, pisao je kod nas A. Aličić, n. d., str. 148-174.

¹⁷¹ Na to upućuje i jedna bujuruldija od 15. rebiulahira 1182. godine, GHB, sdž -5, str. 152.

¹⁷² H. Kreševljaković, n. d., str. 264.

¹⁷³ U dva deftera kazaskom i mostarskom *gülbank* je pogrešno bilježeno kao *gülbent*.

¹⁷⁴ Autor Cemil Cahit Güzelbey navodi jednu pjesmu koja hvali Ahi Evrena, osnivača i zaštitnika esnafa, u kojoj se spominju muževi koji praktikuju *gülbank*:

Nice gâib erleri âlemde gülbankin çeker / Toliko muževa koji poznaju gâjb poteže gülbank

Pîrimiz ol sultan İbn-i Abbas Hazreti / Naš pir je taj sultan ekselencija İbn-i Abbas

Usp., *Türk kültürü ve ahilik*, Kirşehir 1985., str. 241.

razvijao esnafski i jenjičarski sistem, a koja je imala vrlo bliske veze sa šiijском iranskom duhovnom tradicijom gdje su se silsile futuvve kao bratskog vjerskog udruženja, zasnovanog na visokom moralu poznatom kao "etika futuvve", prije svega vezale za Aliju, sina Taliba i za Perzijanca Selmana Farisiju. Gulbank, koji je izgovarao kod jenjičara glavni čauš / *baščauš* a kod esnafa dovadžija, imao je smisao vezanosti esnafa i jenjičara za sistem koji je uspostavila država. Jasno je da je tekst u kojem se Hadži Bektaš Veli naziva sultanom i carem mogao nastati samo iza njegove smrti kada je uzet kao duhovni autoritet jenjičara. Himna / *gülbank* koju su izgovarali i jenjičari i esnafi, a koja je nastala na duhovnom i misaonom iskustvu tesavvufa, glasi:

*Allah Allah illallâh, baş üryân, sîne püryân, kılıç alkân,
Bu meydanda nice başlar kesilir, olmaz hiç soran,
Eyvallâh; eyvallâh; kahrımız, gazâbımız düşmana ziyân,
Kulluğumuz Pâdişaha âyân.*

*Üçler, yediler, kırklar, gülbank-ı Muhammedî Nûr-i Nebî
Kerim-i Ali, pirimiz, sultanımız, hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli
Demine, dermânına hû diyelim....huuu...¹⁷⁵*

*Allah Allah illalal, glava je gola, grudi gore, sablja je krv crvena,
Koliko li se glava posiječe na tom bojnem polju, nikog nema ko bi se
zapitao,
Ejvallah; ejvallah, naša pobjeda i naša kazna šteta je za neprijatelja,
Naše služenje caru očito je.*

*Po tri, po sedam, po četrdeset, gulbank Muhammedovog svjetla
poslaničkog
Plemeniti Ali, naš je pir, a naš sultan, car Hadži Bektaš Veli
Hu recimo za njegov dah i za njegov spas....hu...*

Prema tome i esnafi i jenjičari obrazovani su po istom idejnom projektu koji je baštiniо stoljetna promišljanja, duhovna vježbanja brojnih sljedbenika tesavvufskog razumijevanja transcendentnog svijeta i uspostavljanja relacija prema historijskoj realnosti. Takvi duhovni i idejni projekti stvorili su elitne grupe ahije-pripadnike ahijских kulturno-znanstvenih duhovnih loža. Pokazatelj te veze je, na primjer, i sam *gülbank* koji je bio u funkciji tog idejnog projekta a javlja se kao zajednički element i kod esnafa i kod jenjičara. Još jedan od vanjskih pokazatelja te veze jeste i esnafska i jenjičarska kapa zvana *bork* koju je Murat I, za kog se tvrdi da je bio ahija, odredio jenjičarima kao dio obavezne odjeće. Jenjičarski *bork* je prema Aşikpaša-zadeu predstavljao

¹⁷⁵ Ovaj *gülbank* je naveden u *Osmanlılar Albümü*, ikinci kitap, Osmanlı yayınevi, İstanbul, str. 54.

vrstu ahijске kape zvane *serpuš*. Vrsta jenjičarske kape *bork* spominje se i u šedžeri esnafa koja se veže za esnaf. Ti zajednički elementi (npr. u načinu odijevanja poput oblačenja određene vrste kape npr. ili nekih ceremonijalnih radnji kakvo je izgovaranje gulbanka kao neke vrste himne esnafskog i jenjičarskog odžaka koji su uključivali sve detalje organizacije života pojedinca a potom i šire organizacije društvene zajednice), očigledno su se formirali na istoj idejnoj osnovi iz koje je nastao projekat odgoja i obrazovanja svojstven osmanskom društvenom uređenju po kojem se ovosvjetska realnost živi uz razumijevanje onog što predstavlja svijet onostranosti / *gayb*. Otuda se u brojnim književnim djelima, osobito u onim 13., 14., i 15. stoljeća govori o ličnostima zvanim *gayb erleri*-muževima, junacima, snažnim i umnim ljudima koji su razumijevali ono što je onostrano / *gayb*. Prihvatanje ideje transcendentnog / onostarnog i historijskog / ovostranog svojstveno je od početka Osmanskoj državi koja je formirana kao osmansko-teokratska država na islamsko-osmanskoj idejnoj osnovi, kojoj je, kao što je gore navedeno, bio blizak tesavvuf sa svojim bogato razuđenim misaonim sistemom i metodima implementiranja tog sistema u konkretan život zajednice.

* * *

Glavni poslovni pravilnik tabačkog esnafa i dokument o pravu nadzora centralne zavije-tabhane nad svim esnafima / *šedžera* ili *pimama tabaka*:

U ime Boga Dobročinitelja Milostivog, i utječem se Bogu

Naše upućivanje hvale je ograničeno a naše zahvaljivanje je beskrajno. To nužno potrebno Biće, Onaj koji emanira dobro i darežljivost, Koji sjedinjuje veličanstvenost i moć, Koji posjeduje vidljivi i nevidljivi svijet, Čija Uzvišenost stavlja u obavezu dobro i odgoj duše tako da je dahom čovjeka učinio najčasnijim među stvorenjima, najboljim i najmilostivijim od sveg postojećeg i da bi ti znao po Njegovim plemenitim imenima slijedeće: Neka nit mira i odavanja počasti bude na tog gospodina stvorenog svijeta, oslonca gospodstvenih, zagovornika grijesnih na dan suđenja, najboljeg u ljudskom rodu, govornika na danu suđenja, imama ljudi i džina, brižnog vladara dva svijeta, gospodina dva časna harema, miljenika Boga hazreti Muhammeda Mustafu. O sagovorniku /Riječi Božije/ je rečeno, utječem se Bogu: "Samo smo te poslali iz milosti prema svjetovima".¹⁷⁶ Prema /riječima/ *Da tebe nije bilo, da tebe nije bilo ne bih stvorio nebeske sfere,*¹⁷⁷ razlog spuštanju ajeta / *nuzul* jeste "wa mâ arsalnâka", i nek bude /nit mira i odavanja počasti/ na onog koji je obaviješten o vijestima, na njegove bliske saputnike i velikane. Svaki od njih je zvijezda vjere i njegova zvijezda

¹⁷⁶ *Wa mâ arsalnâka illa rahmatan lil'âlamîn*, Kur'an, 21:107.

¹⁷⁷ *Law lâka law lâka la mâ halaqtu l-aflâk*.

pratilja, i spada također u bliske, neka je Božije zadovoljstvo na njih svijuu i na one koji ih slijede do Sudnjega dana. **A potom**, neka uzvišeni Bog produži trajanje učenih, kadija, kadijinih opunomoćenika, duhovnih starješina, vezira, vrhovnih zapovjednika, mula i šejh ul-islama, simbole svake islamske zemlje sve dok napreduje i /nek produži/ dužnost opasivanja¹⁷⁸ mnogih kadija, sudija, duhovnih starješina, onih koji borave u tekiji, i svih tabačkih odžaka i svih pirova esnafa i ahija i svih odžaka vojnih zapovjednika i ostalih vojnih zapovjednika esnafa od najnižeg do najvišeg. Ovo je šedžera futuvveta, tron imana, u svakoj zemlji u koju dođe prva je i posljednja i ona koja daje snagu. Njene su riječi: Oni djeluju kako ne bi bili lišeni zauzimanja na Sudnjem danu hazreti Božijeg poslanika. **I neka znaju** (ili spoznaju dolje navedeni duhovni lanac koji glasi:) ekselencija šejh šejhova, duhovni pol znalaca Sejjid Mustafa,¹⁷⁹ kadirijski starac, sin Sejjid Mustafe Malatija, sin Sejjid Mustafe, sin Ahmeda, sin Sejjid Šejh Hadži Hasana, sin Sejjid Hadži Jusufa, sin Sejjid Muhammeda, sin Sejjid Šerefuddina, sin Sejjid Musa-a, sin Sejjid Zejnuddina, sin Sejjid Abdul-Mutaliba, sin Sejjid Alije, sin Jahja-a, sin Sejjid Ebil-Fadla, sin Sejjid Abdullaha, sin Sejjid Ahmeda, sin Sejjid Muhammeda, sin Sejjid Šejh Osmana, sin Sejjid Zejnulabiddina, sin Sejjid Ibrahim el-Murteda, sin imama Muse el-Kazima, sin imama Džafer es-Sadika, sin imama Zejnulabiddina, sin imama Husejna, sin imama Alije Ebi Taliba, pobjedničkog Allahovog lava i sin Fatime ez-Zehra, kćeri Muhammeda el-Mustafe, mir i spas neka je s njim /s. a. v. s./, sin Abdullaha, sin Abdul-Mutalliba, sin Hašima, sin Abdul-Menafa, sin Kusaja, sin Kilaba, sin Murre, sin Luvaja, sin Galiba, sin Fahra, sin Malika, sin Nasra, sin Kinane, sin Merjem, sin Mudrike, sin Il'jasa, sin Mudara, sin Nazara, sin Muada, sin Adnana Ad, sin Udada, sin Šafije, sin el-Humejsa, sin Lejsa, sin Harufa,¹⁸⁰ sin Fahaba,¹⁸¹ sin Hamala, sin

¹⁷⁸ Šedd.

¹⁷⁹ Pošto je dolje navedeni duhovni niz / silsile preuzet iz arapskih izvora donosim ga u ovoj bilješci i u transkripciji: Sayyid Mustafa, ihtiyar ibn Sayyid Sulaymân Malatiyya, ibn Sayyid Mustafâ, ibn Ahmad, ibn Sayyid Šayh Hâgi Hasan, ibn Sayyid Hâgi Yûsuf, ibn Sayyid Muhammad, ibn Sayyid Šarafuddîn, ibn Sayyid Mûsâ, ibn Sayyid Zaynuddîn, ibn Sayyid Abdul-Mutallib, ibn Sayyid 'Ali, ibn Yahyâ, ibn Sayyid Abî al-Fadl, ibn Sayyid Abdullâh, ibn Sayyid Ahmad, ibn Sayyid Muhammad, ibn Sayyid Šayh Qâsim, ibn Sayyid Zaynul'abiddîn, ibn Sayyid Ibrâhîm al-Murtadâ, ibn imam Mûsâ al-Kâzim, ibn imam Ğa'far as-Sâdiq, ibn imam Zaynul'âbiddîn, ibn imam Husayn, ibn imam 'Âli Abî Tâlib, pobjedničkog Allahovog lava, i ibn Fâtima az-Zahrâ, bint Muhammad al-Mustafâ, s.a.v.s. ibn 'Abdullâh, ibn 'Abdul-Mutallib, ibn Hâšim, ibn 'Abdul-Manâf, ibn Qusay, ibn Kilâb, ibn Murra, ibn Luway, ibn Gâlib, ibn Fahr, ibn Mâlik, ibn Nasr, ibn Kinâna, ibn Maryam, ibn Mudrika, ibn Il'jâs, ibn Mudar, ibn Nazâr ibn Mu'ad ibn 'Adnân 'Add ibn Udad ibn Šafi' ibn al-Humaysa' ibn Lays ibn Harûf ibn Fahab ibn Hamal ibn Qaydâr ibn Ismâil ibn Ibrâhîm ibn Târih ibn Nâhûr ibn Sav'? ibn Fâlig ibn Na'sîn ibn Arfahšad ibn Qâsim ibn Badîrâk ?? ibn aš-Šâ' ?? ibn ar-Râfid ibn Sâm ibn Nûh poslanik a.s. ibn Bakkâr ibn Matûšalih ibn Uhnûh ibn Yârid ibn Mâhil ibn Yûnus ibn Šit ibn Adam an-nabiyy.

¹⁸⁰ Ime napisano kao "Harûf" ne nalazi se ni u jednoj od navedenih silsila navedenih u bilješci 63.

¹⁸¹ Isto.

Kajdara, sin Ismaila, sin Ibrahima, sin Tariha,¹⁸² sin Nahura,¹⁸³ sin Sav-a?¹⁸⁴ sin Faliga, sin Na'sina,¹⁸⁵ sin Arfahšada, sin Kasima, sin Badiraka??¹⁸⁶ sin eš-Ša'??¹⁸⁷ sin Rafida, sin Sama, sin Nuha, poslanika a.s., sin Bekkara,¹⁸⁸ sin Matušaliha, sin Uhnua, sin Jarida,¹⁸⁹ sin Mahila,¹⁹⁰ sin Mušara,¹⁹¹ sin Janisa,¹⁹² sin Šita, sin Adema, poslanika,¹⁹³ oca ljudskog roda, Božiji mir nek je na njeg, na njegove sinove i svu njegovu prodicu. **Futuvvet** je najuzvišenija i časna stvar. Veoma visokog stepena i omiljena. Futuvvet je drevnog porijekla. Trajan je i vječan je. Osnov mu je iman. To znači osnov je uzvišeni Bog jer je Božije stvaralačko djelo. Dakle, stvaralačko djelo futuvveta niko ne zna niti ga može napraviti, osim ona osoba koju Uzvišeni Bog očisti od svih grijeha. Osoba koju bude krasilo svojstvo futuvveta ta osoba biva u svojstvu Božijem. A bude li osoba ukrašena Božijim svojstvom doista je ta osoba spoznala Boga. Futuvvet je jedno stablo tako da je to stablo u svojstvu Božijem. A grane su njegove u svojstvu poslanika. Listovi predstavljaju svojstvo evlija. Njegov plod je svojstvo vjernika. **Prema tome**, neka se ne kite ovim svojstvom, osim oni koji su iskreni i pouzdani, ko poništi sebe, i onaj ko se drži futuvveta. I neka ne idu putem futuvveta, osim oni koji imaju odgoj i stid i neka ne dospijevaju do stepena futuvveta, osim oni koji su plemeniti i humani. **Dakle**, Uzvišeni Allah je časnim i omiljenim učinio stepen humanosti. Koliko je poslanika omiljenih i časnih! Zbog toga je moj glavni duhovni vođa / *pir* Sultan Ahi Evren Šejh Mahmud, sin Abbasa, amidža Poslanika s.a.v.s., ahija i pripadnik futuvveta te je postao odgovorno lice i *pir* tabaka. Bio je stidljiv i darežljiv i dobio je hajir-dovu našeg Poslanika. Dakle, jednog dana je Muhammed s.a.v.s naredio da se bliski Poslanikovi drugovi sakupe. Kada su se sakupili izvolio je kazati da treba ići u

¹⁸² Ubilježeno kao Târûh.

¹⁸³ Ubilježeno kao Nâvah?

¹⁸⁴ Ovako ubilježeno ne susreće se u silsilama. Moguće je da je pogrešno ubilježeno s obzirom da u tekstu na više mjesta ima pogrešnog bilježenja.

¹⁸⁵ Isto.

¹⁸⁶ Isto.

¹⁸⁷ Isto.

¹⁸⁸ Isto.

¹⁸⁹ Ubilježeno kao Yurdak??

¹⁹⁰ Vjerovatno se radi o imenu iz silsila *Mahlil* ili *Mahlâil*.

¹⁹¹ Ubilježeno kao *Mašâr* ili *Mušâr* ne navodi se ni u jednoj od poznatih silsila.

¹⁹² U silsilama ubilježeno kao *Yâniš* ili *Anûš*.

¹⁹³ U navođenju silsila koje nastoje povezati poslanika Muhammeda sa poslanikom Ademom uočavaju se određene razlike. Usp. silsilu u djelu "Ansâb ul-ašrâf" od al-Balâzûrija te u djelu "Ġamharatu ansâb il-'Arab" od Hazma al-Andalusija. Ibn Hišam navodi slijedeću silsilu: Muhammad bin 'Abdullâh bin 'Abdul-Mutallib bin Hâšim 'Amr bin 'Abdul-Manâf al-Mugayra bin Qusay bin Kilâb bin Murra bin Ka'b bin Luway bin Gâlib bin Fahr bin Mâlik bin an-Nadr bin Kinâna bin Huzayma bin Mudrika bin Mudar bin Nazâr bin Mu'ad bin 'Adnân bin Udad bin Muqawwim bin Nâhûr bin Tîrah bin Ya'rub bin Yašğub bin Nâbit bin Ismâil bin Ibrâhîm Halîl ar-Rahmân bin Târih a to je Âzar bin Nâhûr bin Sârûh bin Râ'aw bin Fâlih bin 'Aybar bin Šâlîh bin Arfahšad bin Sâam bin Nûh bin Lâmak bin Matûšalih bin Uhnûh a to je Idrîs s.a.v.s. bin Yard / Yârid bin Mahlil / Mahlâil bin Qaynan bin Yâniš / Anûš bin Šît bin Adam s.a.v.s. / Usp. Ibn Hišâm, *As-sîrah an-nabaviyyah*, Egipat, str. 4/.

bitku na Hunejnu. Kada je rekao: Pripremite vaše oružje koje je potrebno za borbu onda kada Allah naredi nek budu spremni i nek idu, na tom je mjestu duhovni ekselencija Abbas Ekber, nek je s njim Božije zadovoljstvo, skočio na noge rekavši: O Božiji Poslaniče, ja sam postao prolazni pir, moj sin Mahmud od mene je jači, na njega prenesite vaše časno znanje. **Poslije** je Božiji Poslanik s.a.v.s. rekao: Dobro, nek bude tako. Potom je rekao: O Alija, dođite i donesite časno znanje / *ilim*. Imam Ali, nek Bog učini plemenitim njegovo lice, je stigao i donio. Svoj vladarski znak je stavio kao remen na vrat ekselencije pir Ahi Evren Mahmuda i predao ga. I hazreti Božiji Poslanik s.a.v.s. je časno znanje svojom časnom rukom prenio na Ahi Evrena Šejh Mahmuda. Tada je Božiji Poslanik s.a.v.s. podigao ruku i svih 33 hiljade bliskih Poslanikovih drugova su podigli ruke na dovu. I tada su na tom mjestu ruku podigli hazreti Džebrail, Mikail, Israfil, Azrail i čak ostalih 70 hiljada meleka izgovorivši pouzdanu dovu te, **nakon što** su završili dovu, hazreti Poslanik, mir nek je s njim, je rekao: O Džebraile, mir neka je s tobom, i 70 hiljada meleka je također bilo na dovi. I još je rekao: O moji bliski drugovi, pošto je od Uzvišenog Allaha ovoliko pažnje posvećeno hrabrom Ahi Šejh Mahmudu i ja sam također izvršio oporuku i izvolio kazati neka do Sudnjeg dana /neko/ od potomstva učenih, po nasljeđu Abbas Ekbera, u 32 esnafa bude prema šerijatu, tarikatu, hakikatu i marifetu puta¹⁹⁴ i njegovih osnovnih pravila.¹⁹⁵ Poslije toga je naš Poslanik s.a.v.s. izvolio kazati : O bliski drugovi, kucnuo je čas i Božija zapovijed je da ustanete i stignete u borbu. **I nakon** četiri dana petog dana su se zaputili u borbu. Stigli su **nakon** nekoliko dana te je Uzvišeni Bog prvo dao priliku Sultan Mahmudu, i osvojili su. Iz borbe su donijeli obilan plijen te su svi Poslanikovi bliski drugovi učinili dobročinstvo.¹⁹⁶ Tada je Božiji miljenik Ahi Evren Šejh Mahmud, sin Abbasa, Bog mu posvetio tajnu, plijen, sopstveni dio stavio pred Poslanika s.a.v.s. rekavši: O Božiji Poslaniče, ja imam snagu i uvjerenje da radi Allaha moj dio daš kao milostinju sirotinji.¹⁹⁷ Božiji Poslanik s.a.v.s. je rekao: Neka ti Allah

¹⁹⁴ *Yol* je put, način djelovanja u ime temeljnog principa tevhida i iskazuje se riječima: *Lâ ilâha illa-llâh*.

¹⁹⁵ *Erkan* je osnov koji znači slijeđenje Poslanikovog uzora a iskazuje se riječima: *Muhammadun resûlullâh*.

¹⁹⁶ Navodi o darežljivosti i plemenitosti čine temeljne odlike futuvveta. Obdareni futuvvetom koji su činili ložu ahija odgajani su brojnim futuvvetnamama da svoju snagu i mogućnosti stavljaju u službu nemoćnih, da opće potrebe stavljaju iznad ličnih, pojedinačnih.

¹⁹⁷ Na osnovu gore navedenog teksta i sličnih tekstova kroz razne futuvvetname koje su kao popularan književni žanr 11., 12., 13., stoljeća i posebno 15. i 16. stoljeća postepeno pored općih moralnih islamskih načela razvijale ideju poslovnog morala, ahije su postavili čvrste temelje socijalno- humanitarnim ustanovama koje su od njih sasvim preuzete kao iskustvo u savremenoj organizaciji društvenog života. Ahije su zasnivale takav poslovni moral da sve ono što je ostajalo iza njihovih najnužnijih potreba bude utrošeno na ime pomoći beskućnicima i siromašnima. U tom smislu su svoju zaradu stavljali na raspolaganje šejhu piru. Takav oblik odnosa među ahijama kao pripadnicima upravne lože zasnovane na principu visokog morala prenosio se potom na sistem esnafskih organizacija diljem Carstva gdje su se zasnivale esnafske kase namijenjene za općedruštvene potrebe. O tome Adil Gülbahoğlu kaže: "Braća su, po danu radila da bi stekli zaradu koja će im obezbijediti izdržavanje. Ukupan novac koji su po

nadoknadi. I poslije je Božiji Poslanik, mir nek je s njim, rekao: Da li je sve ispravno? **Potom** je hazreti Božiji Poslanik upitao hazreti Aliju: O Alija, neka ti je lice plemenito, Ahi Sultan Mahmud, sin mog amidže Abbas Ekbera¹⁹⁸ toliko se mnogo u bici borio i toliko je ratovao i toliko mu je ruka bila na sablji. Hazreti Alija je dodao: O Božiji Poslaniče, jedna njegova ruka je na časnom znaku a druga na sablji, na svakoj strani se borio. I poskočio je kao zmija, stoga su ga nazvali Sultan Ahi Evren Šejh Mahmud. I uz to na tom mjestu hazreti Božiji Poslanik s.a.v.s. je rekao: O bliski drugovi, od svakog pejgambera je ostala po jedna uspomena. Hazreti Adem, mir nek je s njim, prvi se bavio činjenjem kože /bio tabak i pravio je ogrtač kao odjeću za porodicu. S Božijom pomoći i sa svojom djecom ju je nasolio i izbjeljivali su je sve dok nije njegov sin Šit, mir nek je s njim, počeo raditi čišćenje i struganje. Stvarno je Adem poslanik, mir nek je s njim, živio hiljadu godina. I svake godine je izvodio po jedan zanat. Upita li se koliko ima zanata, odgovori da ima hiljadu i jedan. I imena Allaha Uzvišenog ima hiljadu i jedno. Zapovjeđu Božijom ih je razotkrio. Adem poslanik i njegov sin Šit, mir nek je s njim, bili su tabaci i bavili su se struganjem i čišćenjem /kože/. Od svih poslanika i svih naših djedova od hazreti Adema koji je gore¹⁹⁹ ubilježen pa do nas ostala nam je po jedna uspomena. Pa nam je takođe ostao i zanat bavljenja štavljenjem kože. I nama je ostao i sada smo mi te zanate dali Ahi Evren Šejh Mahmudu, sinu Abbasovom, poslije duhovnoj ekšelenciji / hazreti Abbasu koji je Poslanikov amidža. I otac Ahi Evrena je kazao hazreti Božijem Poslaniku: O Božiji Poslaniče, pošto si ti darovao njemu zanat i dao mu ime Ahi Evren i učinio da je ahija i darežljiv i ja također sam njemu oporučio sav svoj imetak. I drugovi Božijeg Poslanika su također ovo vidjeli i rekli su: O Božiji Poslaniče, neka svaki od nas da po jednu uspomenu ekšelenciji Ahi

danu zaradili poslije ikindije bi dali vodi. Ovim novcem obezbjeđivalo se ono što je potrebno za tekiju, kupovala se hrana potrebna za život i voće. Na primjer, ako bi u to vrijeme u grad došao neki putnik ugostili bi ga u tekiji i počastili kupljenom hranom." /A. Gülbahoğlu, *Ahi Evren Veli ve ahilik*, Ankara 1991., str. 43/.

¹⁹⁸ Legende o ličnosti Ahi Evrena prenosile su se kroz brojne futuvtetname u različitim varijacijama s namjerom da se silsila futuvteta učvrsti i kao silsila zurijjeta koja od Muhammeda s. vodi do Adem a.s. i u kojoj se i Ahi Evren Šejh Mahmud dovodi u blisku vezu sa Božijim Poslanikom. Međutim, brojna istraživanja koja su poslednjih godina rasvijetljavala način postanka i razvoja ahijske kulture u Istočnoj Anadoliji, a potom prenošenje kao uspješnog modela na provincije Carstva rasvijetlila su historijsku ličnost Ahi Evrena i njegovo djelo. Na tom planu najuspješnije rezultate dao je *Mikail Bajram*. On je načinio temeljitu analizu pojave ličnosti, odnosno utvrđivanje identiteta Ahi Evrena te utvrdio njegova djela od kojih je djelo koje predstavlja uvod u tasavvuf *Tabsirat ul-mubtadi wa tadjirat ul-muntahi* dao u transkripciji i prijevodu.. Ahi Evren Šejh Nâsiru d-Dîn Mahmud potiče iz Hoja, kasabe koja se nalazi u zapadnom Azerbejdžanu iz vremena kada su derviši Turkmeni bili vrlo aktivni na ovom području. Živio je u drugoj polovini 12. i prvoj polovini 13. stoljeća. Učitelj su mu bili Eš'ari Fahr-i Râzi i Evhadu d-Dîn-i Kirmânî. Pod vodstvom ovog učitelja ušao je o organizaciju futuvteta koju je osnovao abasijski halifa en-Nâsir li-Dînillâh. /Usp. M. Bajram, *Ahi Evren ve ahi teşkilatının kuruluşu*, Konya 1991., str. 73-89; *Ahi Evren, tesavvufi düşüncenin esasları*, Ankara 1995./.

¹⁹⁹ U tekstu pogrešno napisano *biladi mestur*.

Evrenu Šejh Mahmudu sa vašom dozvolom. **Potom** je Božiji Poslanik s.a.v.s rekao: Neka bude. Neka bude prihvaćeno na kapiji Uzvišenog Boga / *Hakk*. Poslije, svako je dao onoliko koliko je mogao. **Nakon toga** Božiji Poslanik s.a.v.s je rekao imamu hazreti Aliji: Šta si ti dao na poklon kao čestitku sinu tvog amidže Sultan Ahi Evrenu Šejh Mahmudu? Hazreti Alija, Bog mu lice učinio plemenitim, je odgovorio: Taj plijen koji sam donio iz bitke dao sam da se podijeli kao sadaka sirotinji na Božijem putu. Od imetka na ovom svijetu ne ostaje ništa tako da sam dao. Odmah je Allahovom naredbom uz riječi Poslanikove rekao: Moju kćerku Zejneb hatun dao sam kao zakonitu ženu sinu mog amidže Sultan Ahi Evrenu Šejh Mahmudu. Hazreti Božiji Poslanik je održao govor na vjenčanju / *nikah*.²⁰⁰ **Poslije toga** su Zejneb hatun dali ekscelenciji Ahi Evrenu Šeh Mahmudu. Tri dana i tri noći se jelo. Pobjeda je bila praznik. A bila je i svadba. Taj dan došao je i Šejh Mahmud Ahi Evren poljubivši blagoslovljenu i časnu ruku Božijeg Poslanika i ruke hazreti Ebu Bekirovu i hazreti Omeru i hazreti Osmanu i hazreti Alijinu i poljubio je ruke svih Poslaniku bliskih drugova, neka je na njih sve Allahovo zadovoljstvo. Hazreti Poslanik je okrenuo kožu. Uzeo je u svoju blagoslovenu ruku desnu ruku Ahi Evrena Šejh Mahmuda. Ušli su u kuhinju hazreti Alije, bile su sve kože: neke goveđe, neke kozje, neke ovčije, sve zajedno bilo je devedeset devet koža. Poslanik a.s. je te kože blagoslovljenom rukom jednu po jednu predao Sultan Ahi Evrenu Šejh Mahmudu i učinio prethodnu dovu sa njenim čudotvornim dejstvom. Ahi Evren Šejh Mahmud je također naučio znanje o vilajetu²⁰¹ uz Poslanikov trud i snagu. Taj dan i tu noć do sabaha uz Allahovu milost i plemenitost obojio ih je u različitim bojama, nasolio, zavezao u jednu bošču i donio pred Poslanika s.a.v.s. Svi su se Poslaniku bliski drugovi nalazili na sastanku. Poslanik hazreti a.s. je također bošču otvorio sa dvije blagoslovljene, časne, drage ruke stvorene od biti Božije svjetlosti. Svi su Poslanikovi bliski drugovi posmatrali. Poslije, hazreti Alija, neka Bog učini plemenitim njegovo lice, je kožu okrenuo te uzevši jednu u svoju blagoslovenu ruku ostrugao je, očistio i izbijelio. Sultan Mahmud Ahi Evren, sin Abbasov je bio prvi i najbolji učenik / šegrt Božijeg poslanika. Stoga je završio naučivši /ga šta je/ poštovanje prema učitelju. A učitelj, a to je Božiji Poslanik dovu je učinio poučivši /ga/ vještini tabačkog umijeća. A oni bez vjere neka im oči progledaju i oni čije su uši gluhe, oni su bez imana, negiraju čudotvorna dejstva / *mudžize* Muhammedova i čudotvorna nadahnuća iz Božije milosti / *keramet* Alijina i tabačku vještinu hazreti Sultan Ahi Evrena Šejh Mahmuda. I rugaju se pružajući jezik podmlatku Ahi Evrena Šejh

²⁰⁰ U vezi sa ovim događajem postoje različita kazivanja od kojih jedno navodi A. Gölpınarlı prema Cevat Tarım-u po jednoj šedžeri futuvveta da je Ahi Evren sin Muhamed, a.s., amidže Abbasa i da mu je ime Mahmud, te da mu je u jednom ratu data od Poslanika zastava i da mu je rečeno "Ti si Ahi Evren" i da se od tada nazivao Ahi Evren. Nakon bitke svaki od ashaba mu je dao jednu zastavu a Poslanik mu je vjenčao svoju kćer Rukajju. Poslanik ga je opasao i nakon što je on uz Poslanikovu dozvolu opasao pirove 32 esnafa otišao je u Rum i smjestio se u Kirşehiru. /A. Gölpınarlı, n. d., str. 95/.

²⁰¹ Bliskost i prijateljstvo sa Bogom, starateljstvo, duhovna oplemenjenost.

Mahmuda govoreći da su tabaci glupaci, da su prljavi i da su im poslovi prljavi. Bože sačuvaj! To nikako jer oni sami su prljavi i glupaci. Bez sumnje iz odžaka tabakhane došlo je i prošlo toliko pejgambera, poslanika, evlija i toliko duhovnih polova sve do vremena Sultan Abdul-Kadira, a poslije je duhovna staza / *tarik* Abdul-Kadira Gejlanije, šejha meleka, ljudi i džina, futuvvetu dala sjaj i oživila ga. 401. hidžretske g.²⁰² došao je na svijet a preselio se u kuću vječnosti iz prolaznog svijeta 561. godine,²⁰³ neka mu se Bog smiluje beskrajnom milošću i postao je ahi baba tabaka. I također Sultan Ahi Evren Šejh Mahmud je oživio i izgradio odžake tabhane koji se nalaze u svim islamskim zemljama poslavši halife na sva područja i oni su izgradili odžak tabhane, a izgradili su i obnovili zavije. Njegove halife će do kijameta uz carski berat obilaziti (zemlje), uspostavljat će tabakhane, poučavat će časno znanje, propise i pravila tarikata, tajnu hakikata i ljubav prema marifetu. Davat će uz izgovaranje riječi "Bog je najveći" / *tekbir* ogtač / *hirka*,²⁰⁴ pojas / *kušak* i krunu / *tadž* ahijama, čehajama, jigit-bašama, čuvarima tekija, nosiocima znaka i zastava i opasanim.²⁰⁵ **Tako** neka znaju da postoje dva duhovna lanca, jedan je lanac po porijeklu / *zuriyyet*. I lanac po futuvvetu. Lanac prema futuvvetu je važniji od lanca po porijeklu i on je prihvaćen. Abdul-Kadirovi halife spadaju u lanac po futuvvetu. On stiže od učitelja ka učitelju. **Tako** neka znaju, sve dotle dok ne bude odgojen neka mu se ne daje dozvola za rad i diploma koju toliki odgojeni imaju. I neka se u tekiju ne postavljaju dok ne budu imali u ruci berat od padišaha. Nakon što budu imali u ruci diplomu, šedžeru i carski berat postaviti će se u tekije i neka kako treba poučavaju i neka budu poslušni svakom fermanu i zapovijedi. Međutim, ako postoji prijedlog koji je suprotan i daleko od šerijata, tarikata i futuvveta neka se ne pokoravaju. A tarikat Sultan Ahi Evrena Šejh Mahmuda je oživio Abdul-Kadir Gejlani koji je dao časni futuvvet, bude li u odžaku tabhane teškoća oko spora i prepreka,²⁰⁶ raskrivši probleme i riješivši ih. **Dakle objasnio je** da je nužno ako se desi nešto nemoguće, /kazati/ inša'allâhu ta'âla.²⁰⁷ A Šejh Abdul-Gani Sejjid Mustafa, starac, sin Sejjid Sulejman Malatije **ovako** pripovijeda rekavši: Ovo je preneseno od mog učitelja. Glavni među pejgamberima, sunce dva Svijeta, Muhammed el-Mustafa s.a.v.s. ovako je izvolio kazati: Visoki autoriteti su obavljali tabački posao od Adema pejgambera s.a.v.s do vremena Sultan Ahi Evrena Šejh Mahmuda i postigli su uzastopan slijed tako da su njihova čudotvorna nadahnuća iz Božije milosti / *keramet* i čudotvorna dejstva / *mudžize* također ubilježeni u

²⁰² 1010. po gregorijanskom kalendaru.

²⁰³ 1165. godina po gregorijanskom kalendaru.

²⁰⁴ U djelu *Kitâb fi bahr al-futuvva wa dikru šağarat al-fawz* stoji navod da je Poslaniku u jednom sanduku došla hirka i da ju je on u bici na Hunejnu predao h. Aliji riječima: "Alija, ti si od mene" Sulemi smatra da futuvvet koji počinje sa Ademom, a koji su prihvatili Božiji poslanici, završava sa Muhammedom i Alijom. /A.Gölpınarlı, n. d., str. 29/.

²⁰⁵ Kemerbesteler-opasani tj. oni koji su prošli ceremoniju uvođenja u bratstvo.

²⁰⁶ Riječ *mâni'* pogrešno ubilježena kao *ma'na*.

²⁰⁷ Ako bude želio Svemogućí Bog.

knjigama i da su čak četvorica pejgambera radili kao majstori tabaka u odžaku tabakhane. I također ova šedžera futuvveta objašnjava, bude li i kod koga sumnje, neka se dovede do majstora, ako taj neko kaže da prihvata duhovni put / *tarik*, neka prema vladaru tarikata Ahi Evren Šejh Mahmudu i prema časnom futuvvetu Sultan Abdul-Kadir Gejlanije uzmu tarikatsku kaznu od hiljadu akči i devedeset devet udaraca / *degenek*. I neka tri sluga / *čirak* sa svijećom zapale, uz to i neka okače na njegov vrat njegovu maramicu / *mukrima*, neka stave njegovu halvu u njegovu kecelju / *peštemal* i svakako neka okače vruć demir²⁰⁸ na njegovo lijevo pazuhu i pojas i neka pred onima koji su se približili Bogu / *eren* potare lice govoreći: Oprostite moju neposlušnost. I neka također majstori oprostite njegovu krivicu. **Nakon što** njegova neposlušnost bude oprostena kako je uobičajeno prvo neka /pored/ položaja na kojem je on sjedio oni zauzmu tri položaja i neka sjede. A ako se majstori budu suprotstavljali sirotinji i pokazivali neposlušnost pirovi su ovako izvoljeli kazati : Ako ne bude pokoran mom putu / *tarik* neka daju kao državnu kaznu / *beglik* kaznu od hiljadu tristo devedeset akči i neka se tako oslone /na Boga/, neka ne bude nemara! I izvoljeli su kazati: Ako bude kriv mi ćemo dati odgovor na Dan suda. Sada neka se zna, ukoliko se pojavi neki vrlo težak problem neka ode do kadije i neka svoj problem riješi. Ili **neka se tako zna**, ako bude čim se nešto desi zbog tog nečeg stajao na kapiji suda / *mahkeme*, kapiji begova i aga izvoljeli su kazati da je Božanski duhovni pol i duhovni prvak,²⁰⁹ miljenik Gospodara svjetova, dokaz /postojanja/ Boga nad svim stvorenjima, ekselencija sultan evlija, šejh meleka, ljudi i džina Šejh Ahi Sejjid Abdul-Kadir Gejlani, Bog mu posvetio tajnu, izvolio kazati izdajući časnu fetvu /o tome/ šta je potrebno za takve po šerijatu. Izvoljeli su kazati da će doći odgovor. Uzvišeni Allah zna pravi odgovor. Njegovo ubistvo je obaveza, najmoćniji je Uzvišeni Allah do Sudnjeg dana, neka ga ubiju. Na Sudnjem danu mi ćemo podnijeti odgovornost, izvoljeli su kazati naši pirovi. A ako ga ne ubiju, neka mu rasjeku jaku, neka mu uzmu esnafsku kapu / *bork*²¹⁰ i neka ga izbace iz odžaka. A ako ga ne izbace neka prihvate našu dovu koja znači prokletstvo / *beddua* i prokletstvo našeg pira **Potom** smo došli do toga na koji način treba da bude udio / *hisse*. **Objašnjenje.** Prvo neka ahi baba²¹¹ uzme tri i po dijela i tri bedela²¹² i neka se /to/ ne zanemaruje. I

²⁰⁸ Željezo koje predstavlja dio tabačkog alata sličnog nožu kojim se struže dlaka sa koža.

²⁰⁹ Gavs-i samadânî.

²¹⁰ Esnafska kapa koja je slična jenjičarskom borku.

²¹¹ Prilikom svakog devra koža tj. prilikom kupnje i prodaje koža po tabačkim odžacima ahi baba, kao visoki predstavnik centralne zavije i kao prvi član u esnafskoj hijerarhiji sa dužnošću da povremeno obilazi esnafske odžake i nadzire ih, kao što se vidi iz ove šedžere, učestvovao je u pobiranju dijela "hisse" onako kako je učestvovao fikke, jigiti baša i njegov zamjenik koji se nazivao éhaja, a kod tabaka ahija ili ahi baba. Prema tome četvorica članova esnafskog upravnog vijeća imali su jednake dijelove s tim što je glavni ahi baba, za razliku od ostalih, učestvovao kao član esnafskog vijeća u svim esnafskim organizacijama za čiji je nadzor imao kompetencije.

²¹² Bedel znači vrstu naknade u novcu koja se davala državi umjesto poreza u naturi ili umjesto radne obaveze; kompenzacija u novcu koja se davala na ime funkcije i na ime kvalifikacije.

neka fikke²¹³ uzme tri i po dijela i tri bedela, neka se /to/ ne zanemaruje. Neka čehaja uzme tri i po dijela i tri bedela i neka se /to/ ne zanemaruje. Neka jigitbaša uzme tri i po dijela i tri bedela i neka se /to/ ne zanemaruje. I neka ostali opasani Bogu dragi²¹⁴ koji borave u tekiji / *tekke-i nišin* uzmu dva dijela i dva bedela i neka se /to/ ne zanemaruje. Neka nosioci znaka i zastave uzmu dva i po dijela i jedan bedel i neka se /to/ ne zanemaruje. Neka glavni jigit / *baša yiğit* uzme dva dijela i jedan i po bedel i neka se /tome/ ne suprotstavlja. Neka glavni brojač dijelova²¹⁵ uzme dva dijela i jedan i po bedel i neka se /tome/ ne suprotstavlja. I neka pri svakom nadgledanju uzmu devet koža kao poklon. I neka mlađi brojač dijelova uzme jedan i po dio i jedan bedel i neka se /tome/ ne suprotstavlja. I neka ovi također prilikom nadgledanja uzmu na poklon po pet koža i neka se /tome/ ne suprotstavlja. I neka aščija uzme dva dijela i jedan bedel i neka se /to/ ne zanemaruje. I neka sluge / *čirak* pira i posluga onog ko boravi u tekiji te pomoćnik čistača²¹⁶ i čistač radionice uzmu jedan dio i pola bedela i neka se /to/ ne zanemaruje. I neka još čuvar reda uzme pola bedela i čuvajte se neka se /to/ ne zanemaruje. **I neka se zna slijedeće:** da majstor od četrdeset godina /rada/ uzima po dva i po dijela i dva bedela i neka se /to/ ne zanemaruje. Da majstori od trideset pet godina uzimaju po dva dijela i dva bedela i čuvajte se neka se /to/ ne zanemaruje. Da majstori od trideset godina uzimaju po dva dijela i jedan bedel i neka se /to/ ne zanemaruje. A majstori od dvadeset pet godina neka uzimaju po dva dijela i po jedan bedel i čuvajte se neka se /to/ ne zanemaruje. A majstori od dvadeset godina također neka uzmu jedan i po dio i jedan bedel i čuvajte se neka se ne bude nemarno /prema tome/. I majstori od petnaest godina neka uzmu jedan i po dio i pola bedela i čuvajte se neka se ne bude nemarno! I neka majstori od dvanaest godina uzmu jedan dio i četvrtinu bedela i neka se tome ne suprotstavlja. I neka majstori od devet godina uzmu pola dijela i i pola bedela i neka se tome ne suprotstavlja. Neka se zna da majstori od četrdeset godina i starci uzimaju po tri dijela i po dva i po bedela i neka se tome ne suprotstavlja. I neka majstori od trideset pet godina uzimaju po tri

Vjerovatno je na osnovu tog prava na *bedel* koji ova šedžera iznosi i ahi baba Sejjid Mensur, imajući u vidu propise šedžere o "hissi" koja pripada različitim pripadnicima esnafske hijerarhije, zasnivao svoje pravo da traži naknadu u novcu prilikom devra (kupnje i prodaje) koža. Tabaci su to odbili tvrdeći da im spomenuti ahi baba dosađuje tražeći novac. /Usp. hudžet iz 1120./1708. koji u prijevodu donosi H. Kreševljaković, n. d., str. 53/ Kreševljaković navodi, prema kazivanjima, da je zastupnik ahi babe ukupljene kože prodavao po istoj cijeni kao i tabaci i dobiveni novac otpremao u tekiju. /H. K. n. d., str. 322/.

²¹³ Riječ *fikke* prema F. Taeschner-u jeste riječ "fuke" i možda je izvedena od "faqih" a znači vrsta rukovoditelja esnafske ceremonije koja odgovara "nekibu" /F. Taeschner, n. d. str. 19/; A. Gölpınarlı navodi prema Sejjid Husejnovoj futuvvetnami da se *nekib*, osoba koja zamjenjuje šejha, naziva *fakih*. A među glavnim esnafskim funkcionerima i predstavnicima su bili šejh, *nekib*, jigitbaša, dovadžija, čavuš, čehaja. /Usp. A. G. *İslam ve Türk...* n. d., str. 37 i 98/.

²¹⁴ Aziz - blagoslovljena osoba koja posjeduje posebne počasti koje dobijaju Bogu bliski / *keramet*.

²¹⁵ Saycı - lice koje prebrojava dijelove /hisse/ i izdaje ih.

²¹⁶ Riječ *süpürücü* ubilježena je pogrešno kao *süpündü*.

dijela i po dva bedela i neka se /tome/ ne suprotstavlja. I neka majstori od dvadeset pet godina uzimaju po dva dijela i jedan i po bedel i neka se /tome/ ne suprotstavlja. I majstori od dvadeset godina neka uzimaju po dva dijela i po jedan bedel i neka se /tome/ ne suprotstavlja. I majstori od petnaest godina neka uzimaju po jedan dio i po pola bedela i neka se /tome/ ne suprotstavlja. I majstori od devet godina neka uzimaju pola dijela i četvrtinu bedela i neka se /tome/ ne suprotstavlja.²¹⁷ Neka daju kalfama od sedam godina četvrtinu dijela i četvrtinu bedela i neka se /tome/ ne suprotstavlja. I neka daju kalfama od tri godine četvrtinu dijela i neka se /tome/ ne suprotstavlja. **I nakon** što svako bude smiren kad se riješi njegovo stanje odgovorni u tekiji / *tekke-i nišin* će pripremiti Muhammedovu himnu sa dovom²¹⁸ i nakon što prouči dovu počēt će Muhammedovu himnu / *gūlbank*. Ime Hu će potegnuti, i nek se raspu i nek odu. **Neka se zna slijedeće:** Ako bude prekrstio ruke pred onima koji su Bogu dragi / *aziz* - ahi babom, fikkeom, čehajom, jigitbašom, onome koji boravi u tekiji / *tekke-i nišin*, nosiocima znaka i zastave i ostalim opasanim i prepirao se s njima te se suprotstavljao njihovim naredbama i riječima neka mu se prosiječe jaka, oduzme esnafska kapa / *bork*, neka se izbacii iz odžaka, neka na njegov bude prokletstvo naših pirova i mog djeda i također neka na njegov bude prokletstvo svih sedamdeset dva i više duhovne ekšelencije pira. **I također** neka se slijedeće zna: Ako kalfa od petnaest godina bude neposlušna neka mu udare kaznu udarce *hakikata*,²¹⁹ devedeset devet udaraca / *degenek* i neka uzmu hiljadu i jednu akču za krivicu. Ako nakon što bude izbačen iz odžaka nakon nekoliko izbacivanja bude stavio svoju maramicu / *mukrima* na vrat, stavio kecelju / *peštemal* i u kecelju halvu, ako bude objesio kurban na vrata tekije te potrao lice neka mu u prisustvu onih koji su se približili Bogu / *eren* bude oprostena krivica. I također neka znaju slijedeće da postoji koža, palamut, zelenika, šiška, sulfat i japrak koji su potrebni tabakhani u tim gradovima i druge potrebne stvari tako da kada stignu svi trgovci ako su iz tuđine, iz grada, iz okolice²²⁰ i iz drugih sela nakon što dođu do vrata tekije i nakon što rastovare svoje toware ahi baba, fikke, čehaja, jigitbaša, zaduženi za tekiju / *tekke-i nišin* neka pazare tu robu. I neka jigitbaša sa svim majstorima i starcima pazari robu i neka je uzmu. Neka izvrše podjelu /zaduženih/ među vjerovnicima na način na koji su izvoljeli kazati pirovi. **Nakon** što svako bude zadovoljen, neka dođe čitač dove i neka /esnafskoj/ loži prouči dovu. Neka

²¹⁷ H. Tarım govori o tome da su ahi baba, jigitbaša i oni koji borave u tekiji kupovali sirovine a potom su dijelili među esnafom tako da je u ovoj podjeli kethuda dobijao dva, jigitbaša dva, majstori od po trideset godina po dva, majstori od po dvadeset godina po jedan i po, od po petnaest godina po jedan, od po deset godina po jednu četvrtinu dijela. Pored ovih, druge brojne učesnike u podjeli o kojim govori šedžera iz 1067. g. ne navodi. /C. H. Tarım, n. d., str. 76, prema S. Güllülü, n. d. str. 142/.

²¹⁸ *Gūlbank*-dove koje derviši uče visokim glasom a koje se završavaju sa "Hu" /Prema A. Gölpınarlı, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet teşkilatı", *İktisat fakültesi mecmuası*, İstanbul 1950., str. 49/.

²¹⁹ Hakikat predstavlja u tesavvufu najviši stepen duhovnog zrijeñja. Na putu ka tom cilju jedna od odgojnih mjera za one koji su prihvatili put odgoja jesu i tzv. udarci "hakikata".

²²⁰ U tekstu pogrešno ubilježeno kao "kanar" sa "kaf" a treba da stoji "kenar" sa "kef".

spomenu ime njihovog pira. Neka nakon dove osoba zadužena za tekiju / *tekke-i nišin* još jednom potegne Muhammedovu himnu / *gülbank*, nek se u miru razidu i odu. Sada **neka se zna** to da neko /treba da/ bude u odžaku i da bude majstor učitelj u mejdanu²²¹ onima koji su se približili Istini / *eren*. I također ako neko uzme bez savjetovanja i bez dozvole od onih koji imaju stepen da su omiljeni i bliski Bogu / *aziz* to su ahi baba, éehaja, jigitbaša i odgovorni u tekiji / *tekke-i nišin* u gradu, okolici²²² u selima i drugim vilajetima jednu kožu, hiljadu koža, jednu oku dijelova, hiljadu oka dijelova tada neka tom nekome, prema tarikatu odžaka, skinu dolamu i neka ga izbace iz odžaka. Jer taj neko je u tarikatu odmetnik. I stoga što je u tarikatu odmetnik, naši su pirovi izvoljeli kazati **sljedeće** da je Sultan Sejjid Šejh Abdul-Kadir Gejlani, miljenik, Allah mu posvetio tajnu, izvolio pojasniti šta treba takvima prema šerijatu, futuvvetu i zakonu, oni će se povratiti. Odgovor je da Allah zna šta je ispravno, da treba obnova /imana²²³ i obnova uzajamnog ugovora²²⁴ i odgoj. I da treba udariti kao kaznu "degenek hakikata". Sada neka se to ne zanemaruje. Neka se nađe oslonac u propisima o futuvvetu²²⁵ vladara puta Abdul-Kadira Gejlanije i izvoru puta / *tarik* ekselenciji Sultan Šejh Ahi Evrenu. I **također** neka se zna da majstori koji dolaze iz druge pokrajine kozije, ovčije, đon²²⁶ i ćusele,²²⁷ jareće kože dolazeći iz jednog u drugi odžak uzimaju po većoj cijeni i donose u drugi odžak. Načine li sirotinji tog odžaka nasilje tada nema zadovoljstva njihovog pira. Oni su izvoljeli kazati da su nasilnici oni koji idu i uzimaju robu iz jednog odžaka u drugi odžak. Gospoda kadije, vrline im se uvećale, su oni koji izvršavaju šerijatske propise, kada stigne i uđe na časni skup / *medžlis* časna šedžera duhovnog pola znalaca Sultan Mahmud Ahi Evrena, neka objasne. A kada spomenuti kažu: "Mi tražimo", neka pozovu na sjednicu časnog šerijatskog suda te koji su pametni. Po časnoj šedžeri nije se uobičavalo uzimati od Ademovog vremena iz jednog odžaka ono što je očito od drugog odžaka. U časnoj šedžeri našeg pira izloženo je sljedeće da je ovo potvrđeno uz to i kazivanjem / *rivajet*, časnim ajetom i časnim hadisom. Neka gospoda kadije donesu presude i provedu preko časnog šerijatskog suda časnu šedžeru pira glavnog izvora Sultan Mahmud Ahi Evrena, pira nad pirovima, miljenika među omiljenima. I **sada** neka ispune časnu šedžeru i njene odredbe

²²¹ Semahana u beктаšijskoj tekiji (Š. Sami, n. d., str. 1440), mjesto gdje se održava ceremonija zikra.

²²² Pogrešno ubilježeno kao "kanar" sa "kaf" umjesto sa "kef" i tada se čita kao "kenar".

²²³ Riječ *iman* izostavljena u bilježenju.

²²⁴ Riječ *nikah* koja označava bračni ugovor ovdje dolazi u značenju uzajamnog ugovora između onog ko prihvata da slijedi *put* i vođe *puta*. Taj uzajamni ugovor podsjeća na bračni ugovor po načinu na koji obavezuje na odgovornost, čvrstu vezanost za prihvaćeni put i poslušnost vođi puta.

²²⁵ Futuvvât-množina od riječi futuvvet ne nalazi se ni u jednom riječniku. Odnosi se na propise futuvveta.

²²⁶ Svaka vrsta kože, sahtijan i ostalo /Šemsuddin Sami, Istanbul 1318., str. 1216/.

²²⁷ Debeli sahtijan napravljen od kože krupnih životinja, a upotrebljava se za đon od cipela. /Š. Sami, n. d., str. 1204/.

pira nad pirovima, miljenika nad miljenicima i Sultan Mahmud Ahi Evrena, sina amidže Muhammeda Mustafe s.a.v.s. el-Abbasa i vladara Bogu bliskih / *evlija*, Božijeg duhovnog pola / *kutb* i duhovnog prvaka, miljenika Gospodara svjetova, duhovnog pola znalaca, i duhovnog pola nad polovima, šejha nad šejhovima, šejha meleka, ljudi i džina, Sejjid Abdul-Kadira Gejlanije, sina Sejjid Saliha, sina Sejjid Abdullaha, sina Sejjid Musaa, sina Sejjid Abdullaha, sina Sejjid Jahjaa ez-Zuhda, sina Sejjid Muhammeda, sina Sejjid Davuda, sina Sejjid Musaa, sina Abdullaha el-Džudije, sina Sejjid Abdullaha el-Mahda, sina Sejjid Hasana el-Musenna, sina Sejjid imam Alije, sina amidže Poslanikovog s.a.v.s. i sina Fatime ez-Zehrâ, kćeri Muhammeda el-Mustafe s.a.v.s. **Sada** neka se nađe oslonac u časnoj šedžeri ekselencije Abdul-Kadira Gejlanije i Sultan Šejh Mahmud Ahi Evrena, pira nad pirovima, miljenika nad miljenicima, izvora opasivanja. I također neka se zna da su jedno stanje ahije, jigita i šejha.²²⁸ Ne može se biti ahija a da se ne bude jigita i ne može se biti šejh a da se ne bude ahija i darežljiv. A put futuvveta ima dvanaest ogranaka. Konačno, kao da samo u ovih dvanaest ogranaka postoji bubanj / *tabl* i znak / *alem* u duhovnim lancima / *silsile* Ahi Evrena Šejh Mahmuda i Sejjid Abdul Kadir-Gejlanije. Imaju i drugi...²²⁹ kaže Ahmed Bedevi. A Ahmed Rufai i Ibrahim Desuki su upotrebljavali bubanj / *tabl* i znak / *alem* i također su preuzeli hilafet²³⁰ od Šejh Sejjid Abdul-Kadir Gejlanije. **I oni su** također dali ime kadirije. Međutim, najispravnije je kazati, prema onome kako je gore objašnjeno, da je hazreti Muhammed Mustafa s.a.v.s. prenio časni znak / *alem* na ekselenciju Ahi Evrena Šejh Mahmuda. I objasnimo duhovni lanac ekselencije Šejh Sultan Sejjid Abdul-Kadir Gejlanije. Dakle, gore smo objasnili da je spadao u potomstvo / *evlad* Božijeg Poslanika, a ovo je objašnjenje da je spadao u opasane koji su prošli inicijaciju / *ehli šed*, one koji slijede futuvvet / *ehli futuvvet* i one koji prihvataju šedžeru / *ehli šedžere*, da je posjedovao znak / *alem*, ...²³¹ i bubanj / *tabl* i da je bio sluga / *čirak*. Glavni u kosmosu, ponos postojećeg, pečat poslanika i vjerovjesnika hazreti Muhammed Mustafa, neka je spas i mir na njega i na svu njegovu porodicu i bliske drugove, /neka je/ do Sudnjeg dana zadovoljstvo Uzvišenog Allaha na njih svijuu, predao je vlast ekselenciji imamu Aliji, Allah mu učinio lice plemenitim. I objasnio je stanje šejha, ahije, jigita, /objasnio je/ futuvvet i

²²⁸ Futuvvetname poput Razijeve futuvvetname kažu da su položaj i stanje ahije, jigita i šejha jedno. Zadatak ahije jeste početak, otpočeti proces, posao. Ahijstvo znači slijeđenje puta evlija. To znači biti već na tom putu. Jigita označava mladića / feta kojeg treba odgojiti. On mora osjećati želju da bude odgojen i imati namjeru da prihvati put. Stanje jigita upućuje na stazu vjernika. Stanje šejha znači stanje u kojem je on dostigao do znanja o istini. Biti šejh znači oživjeti Poslanikovu tradiciju i Poslanikov metod djelovanja u organizaciji zajednice. Stanje jigita upućuje na *šerijat*, stanje ahije na *tarikatu* a stanje šejha na *hakikat*.

²²⁹ Nejasno ispisane dvije riječi.

²³⁰ Pravo na duhovno i svjetovno rukovođenje koje se duhovnim lancem preuzima i prenosi od Poslanika na one koji imaju svijest o smislu preuzimanja odgovornosti u uređenju odnosa na Zemlji.

²³¹ Nejasno je o kojoj se riječi radi. Riječ ubilježena kao *nûh* gdje je *h* ubilježeno sa tačkom ne nalazi se ni u jednom rječniku.

lijepa Božija imena / *esma-i husna*. A imam Ali je predao Šejh Hasan Basriji, od njega Habib Adžemiji, od njega Davud Taiji,²³² od njega Šejh Maruf Kerhiju,²³³ od njega Šejh Sarir Tuhatiji, od njega Abul-Kasim al-Džunejd Muhammed Bagdadiji, od njega Šejh Ebu Bekiru, sinu Halife, sinu Hadžera eš-Šiblija, od njega Šejh Ebul-Fadl Abdul-Vahid Abdul-Aziz at-Temmiji, od njega Ebul-Feredž et-Tarsusiji, od njega Ebul-Hasan Aliji, od njega Šejh Ebu Said el-Kadiji, blagoslovljenom, sinu Ali Mahzunije, od njega hazreti Šejh Abdul-Kadir Gejlaniji.²³⁴ A od njega šejhovi u nizu do Sudnjeg dana koji su u tarikatu Abdul-Kadir Gejlanije koji spada u potomstvo Božijeg Poslanika s.a.v.s u tabačkim odžacima u svim pokrajinama i gradovima u Meki, Medini, Šamu, Bagdadu, Gulšehiru,²³⁵ Istanbulu prema časnom znaku, propisima tarikata i osnovu futuvveta uzdizali Muhammedovo znanje / *ilim* i udarali kudum²³⁶ i tabl,²³⁷ a postupali prema tarikatu evlija pirova, održavali propovijedi i /davali/ savjete,²³⁸ spominjali Boga i priznavali Njegovo Jedinstvo / *zikir* i *tevhid* i učili časnu Knjigu. Slali su pouzdane, samostalne ljude od grada do grada da bi posjetili sve odžake, podučavali osnovna pravila / *erkan* i održavali ceremonije podmirujući sve njihove troškove i potrebe, dajući iz odžaka hranu, kurban²³⁹ za časnu zastavu i one koji opominju²⁴⁰ prema odžaku po tri, po pet ili po sedam dana. I kadije, šejhovi, oni koji borave u

²³² Ubilježeno kao *Dâd Tâifi*.

²³³ Šihab ad-dîn Suhreverdi u djelu "Risâlatu idâlat al-ayân alâ l-burhân" navodi ovu silsilu tesavvufa i futuvveta: *Muhammed Alî Hasan-al-Bisrî Habîb al-A'cemî Dâvûd al-Tâi Ma'rûf al-Kerhî Muhammed Alî Huseyn Aliyy-ibn-al-Huseyn/Zeyn-ul-âbidîn/Muhammed-ibn-i Alî/al-Bâkâr/ Ca'fer -ibn-i Muhammed / al-Sâdik / Mûsâ -ibn-i Ca'fer / al-Kâzim / Aliyy-ibn-i-Mûsâ / al-Rîza / Ma'rûf al-Kerhî.*

Marûf-al-Kerhî-Serriyy-i Sakatî Cuneyd Bagdâdî Abû-Muhammed Ruveym Abû-Abd-Allâh-ibn-i Hafîf Abû-l-Abbas-al-Nihâvendî Ahî Ferec-al-Zincânî Umar-ibn-i-Muhammed-al-Suhreverdî Abd-al-Kaahir-al-Suhreverdî Šihâb al-dîn Suhreverdî. /Prema A. Gölpınarlı, n. d., str. 34/.

²³⁴ Usp. ovu silsilu sa silsilom sufija koju prema djelu "Kitâbu Mir'ât-al-muruvvât" navodi A. Gölpınarlı, a koja glasi: *Hasan Basrî, Serijj-i Sakatî, Davûd-i Tâi, Šiblî, İbrahim-ibn-i Edhem, Cuneyd, Fuzayl-ibn-i İyâz, Ibn-i Mubârek, Mâlik-ibn-i Dînâr, Sa'dun -al-Mecnûn, Abû-Sâid,* n. d. str. 104.

²³⁵ Ova riječ se može pročitati kao "kull-i šehirde" što bi tada značilo u svakom gradu ili kao Gulšehir'de.

²³⁶ Vrsta sufijjskog instrumenta, tamburin.

²³⁷ Vrsta bubnja, davul.

²³⁸ *Vaz i nasihat.*

²³⁹ U esnafskim defterima esnafije koji su bili pripadnici jeničarskog odžaka su ubilježeni po četama. Jedna od tih četa u kazaskom defteru iz 1819. jeste četa koja se nazivala *kurbanan*, množina od riječi *kurban*. Pretpostavljam da se radi o posebnom mobilnom odredu dobrovoljaca koji su u teškim situacijama bili spremni žrtvovati se time što su ostavljali esnafski posao i odlazili u borbu gdje je bilo neophodno. Ta riječ *kurban* spominje se i u dva saračka deftera iz 1777. i 1797. - u defteru iz 1777. spominje se petnaest puta, a u defteru iz 1797. samo pet puta. Na osnovu toga što nisu izdvojena posebno imena tih nekoliko pripadnika esnafa uz koja stoji riječ *kurban* R. Hajdarević je pretpostavio da se odnose na poginule članove esnafa, vjerovatno majstorske sinove. /Usp. R. Hajdarević, *Defteri sarajevskog saračkog esnafa 1726-1823*, Sarajevo 1998., str. 15/.

²⁴⁰ Nezir.

tekijama, ahije, ćehaje, jigitbaše i svi starci / *ihtijar*, od najnižeg ka najvećem, njihovo je pravo da se obrate govorom i da vrše sankciju. Utječem se Bogu, o Božiji Poslaniče, dostavi nam ono što Ti je spušteno od Tvog Gospodara, a ako to ne učiniš, nisi dostavio poslanicu, istinu je rekao Uzvišeni Allah. Traži se da prema spomenutim počelima u svakoj zemlji u koju dođu budu prvi član, vođa, da daju snagu, a ono što žele bit će im riješeno tako da ne budu lišeni od toga da se na Sudnjem danu Poslanik za njih zauzima. I neka postupaju prema šedžerama i časnim propisima futuvveta²⁴¹ koji se nalaze u njihovim rukama i neka se na to oslone. Neka postupaju prema carskoj naredbi beratu i nek se oslone na časne zapovijedi i neka budu pokorni prema stepenu po kojem su kadirije, tako da su gore /navedeni/ šejhovi postali poznati i opisuju se i po riječima i po djelu i po vanjskom i unutrašnjem prema časnom šerijatu ekšelencije vladara dva svijeta, Poslanika svijeta ljudi i svijeta džina, prema lijepom ponašanju tarikata i tajni hakikata. I neka izvršavaju prema carskoj naredbi osnovna pravila i futuvvet. **I također** u njihovim rukama su časni futuvveti pa neka ne budu nepokorni časnom šerijatu i carskoj naredbi. Oni objašnjavaju šta spada po šerijatu na one koji se suprotstavljaju, oni će se povratiti. Odgovor je da Allah zna šta je ispravno, obnova imana i obnova čvrstog uzajamnog ugovora, a ako bude onih koji ustrajavaju u protivljenju treba ih ubiti, utječemo se Bogu. I također je u naredbama zablježeno da potpuno upravljaju sa osamdeset i šest zanata i da upravljaju naredbama i da smjenjuju i postavljaju starce. I neka dragi, Bogu omiljeni i od Boga počašćeni²⁴² /budu/ u skladu sa futuvvetom, šedžerom i silsilenamom time što će prihvatiti istinu, pravdu i časnu zastavu. Jer odžaci tabakhane u svim zemljama su se pojavili u ovom rodoslovlju²⁴³ i uspostavljeni su ovim dokumentima. I Bogu dragi i od Boga počašćeni bivaju po njima. I tako su izvoljeli kazati da ako /to/ neko zanijeće postaje odmetnik i nevjernik. Utječemo se Bogu. Potrebno je obnoviti iman i obnoviti čvrsti uzajamni ugovor / *nikah*. I neka znaju slijedeće da je iz ovog odžaka došlo toliko poslanika i vjerovjesnika, evlija i Bogu bliskih. I kao što smo gore spomenuli takođe Bogu bliski Ahi Evren Sejjid Šejh Mahmud, sin Abbasov, Allah mu tajnu posvetio, i Ahi Muhammed Rešid Ekber i Ahi Muhammed Buhara²⁴⁴ i Ahi Muhammed i Ahi Ali Urjan, i Ahi Abdullah i Ahi Husam i Ahi Kaplan i Ahi Bešir²⁴⁵ i Ahi Ahmed i Ahi Sejjid Nasruddin, i Ahi Šerefuddin i Ahi Duran²⁴⁶ i Ahi Čelebije En'am i Ahi Sinan i Ahi Mahmud i Ahi Sinan i drugih bezbroj.²⁴⁷ Svi oni su imali posebnu obdarenost od Boga u

²⁴¹ Futuvvât.

²⁴² *Aziz i šerif*.

²⁴³ Sulale.

²⁴⁴ Ubilježeno "Buhârâ" a u nekim silsilama stoji "Buhârî" /Usp. A. G. n. d., str. 96/.

²⁴⁵ Ubilježeno kao "Bešir" a u nekim silsilama stoji "Bašara" /Isto/.

²⁴⁶ U tekstu ubilježeno kao "Duran." U dolje navedenoj silsili koju daje A. Gölpınarlı, stoji ime "Turud".

²⁴⁷ Imena u ahijским ložama su se ponavljala. A. Gölpınarlı navodi prema Ibn Batuti /str. 312-314, 318-319, 332. 325-329, 334, 339-340, 344, 349, 354/ da je u Aksaraju koja je bila

neprekidnom nizu. Bude li neko /to/ negirao, haram mu je ono što stiče, njegov zalogaj i sav kapital. I on postaje nevjernik, utječemo se Bogu, i uzaludan mu je povratak. Utječemo se Bogu. Bude li neko pružio jezik na tabake da su prljavi i kaže li također da su im poslovi prljavi, on negira časni Kur'an i također negira sve imame poznavaoce šerijatskog prava I treba ga ubiti. A ako ga ne ubiju nek obnovi iman i čvrsti uzajamni ugovor, utječemo se Bogu, od negiranja oholih, i od nevjerovanja nevjernika. Jer časni Kur'an i ostale poznate knjige u četiri šerijatsko-pravne škole kazuju da kada se svaka /koža/²⁴⁸ učini, očisti se, izuzev ljudske kože zbog njenih posebnih Bogom datih svojstava i svinjske zbog njene nečistoće. **I neka se zna** da jedan tabak koliko na očit način prljavih koža učini i očisti i njegova duša se očisti od životinjskih svojstava i tame neznanja i srce postaje prosvijetljeno i ni jednog sata nije lišen od emanacije ljepote. **Dakle**, koža ćusele biva žuta, ona nije prazna od hljeba i različitih blagodati. I srce tabaka koji učinjavaju spomenuto ne može biti prazno ni jednog trena od Božanskih nadahnuća. Prenosi se /nadahnuće/ od poslanika Adema do hazreti Muhammeda Mustafe s. a. v. s. glavnog izvora, ekselencije Sultan Šejh Mahmud Ahi Evrena, miljenika, plemenitog i poštovanog, Allah mu tajnu posvetio, od njega do ekselencije Alije, Bog mu lice učinio plemenitim, od njega do ekselencije Šejh Sejjid Adul-Kadir Gejlanije, od njega od jigita do jigita, od ahije do ahije, od šejha do šejha I njihovi potomci također su jasnog porijekla time što /to/ iskazuju čistim propisima futuvveta,²⁴⁹ šedžerom i duhovnim lancem i što je /to/ potvrđeno silsilenamama²⁵⁰ u njihovim rukama. I u njihovim rukama također je visoka zapovijed Visoke porte sa potpisom carskog dobročinstva, a spomenuti će također /to/ svim esnafima objelodaniti i postupat će se prema tome. I pokazat će ceremoniju i osnovna pravila ustava. I svi odžaci će biti uređeni i ukrašeni s oca na sina uz znanje o inicijaciji i dozvoli za rad, uz obučavanje spomenutih i uz hajir-dovu duhovnih ekselencija šejhova. A Allah zna šta je ispravno i Njemu je povratak i neka je mir i spas na našeg gospodina Muhammeda, na njegovu porodicu i Poslaniku bliske drugove. Završeno pisanje uz pomoć Allaha, Gospodara, Koji sve daje. Napisana je ova šedžera od siromašnog Sejjid eš-Šejh Omera i tabaka dobrog puta.

značajan centar ihvana u tamošnjoj zaviji imena nekih ahija kao što su: *Ahi Sinan, Ahi Tuman, Ahi Ali, Ahi Caruk, Ahi Emir Ali, Biçakçı, Ahi Çelebi, drugi Ahi Tuman, Ahi Mecd-al-dîn, Ahi Nizam-al-dîn, Ahi Muhammed, Ahi Šems-al-dîn, Izz-al-dîn Ahmed Çelebi* /A. Gölpınarlı, n. d. str. 79/; Silsila koju donosim u prijevodu šedžere iz 1067.g. odgovara silsili ahija koju spominje A. G. a koja vjerovatno pripada vremenu u kojem je stvarno živio Ahi Evren jer se u njoj susreće ime Ahi Sinana koji je dobio dopuštenje za djelovanje / idžazet a od njega šedžera futuvveta vodi do Muhammeda a. s. i glasi: *Ahi Sinan-Ahi Muhammed- Hacı In'âm- Ahi Turud- Ahi Şeref-al-dîn- Hâce Osmân- Sinân-al-dîn Aksarâyi- Ahi Emirci Karahisârî- Ahi Nasir-al-dîn Evrân- Ahi Ahmed Kayser- Ahi Başara- Ahi Kaplan- Ahi Husâm-al-dîn Sûzenger- Ahi Abd-Allâh-Ahi Ferdc-i Zengâni- Ahi Alij-i Uryân-Ahi Muhammed Hasirbâf- Ahi Muhammed Buhârî- Ahi Reşid-i Kübrâ- Ali- Hamza- Muhammed* /A. Gölpınarlı, n. d., str. 96/.

²⁴⁸ Radi se vjerovatno, sudeći po smislu, o riječi "koža." Riječ je nejasno napisana.

²⁴⁹ Ubilježeno kao futuvvât.

²⁵⁰ Djela, isprave koje sadrže duhovni lanac / silsile.

Početak mjeseca šabana. Godine hiljadu šezdeset i sedme. Pisanje se završilo uz pomoć Allaha, Gospodara Milostivog, Onog Koji posjeduje veličanstvenost, sreću i čast.

* * *

*Idžazetnama*²⁵¹ iz futuvvetname sarajevskih esnafa iz 1235./1819.²⁵²

Uglednom, časnom, vjerom obdarenom, koji zna šerijat, koji je čiste prosudbe, koji se nalazi na visokom mjestu, ekscelenciji lijepih svojstava,

Pošto se od ranije tabhana, koja se nalazi u zaštićenim zemljama na osnovu visoke zapovijedi i propisa futuvveta²⁵³ te inicijacije, dozvole za rad, ustava i opasivanja trideset dva esnafa prema *šerijatu, tarikatu, hakikatu i marifetu*, odnosi na pirove prema upućenosti u vještinu s oca na sina, to kada sam ušao u sarajevski odžak u Bosanskom ejaletu krajem rebiul-evvela 1235. godine izdao sam njihovom ćehaji Ćurčić Mula Ibrahimu, sinu Ahmedage, pirnamu, prema metodi puta / *tarik*, na osnovu naših potvrda / *sened* koje se odnose na njihov odžak i na njihove temeljne propise i na osnovu toga što im je svima jedna pirnama bila potrebna, budući da je on sposoban da upravlja, da prema starom običaju nad terzijama, trgovcima i svima koji upotrebljavaju makaze i mjere izvršava ceremoniju, temeljne propise, ustav i opasivanje. On upravlja i nadgleda ustav i opasivanje kod sviju na osnovu pisanja i bilježenja potvrda naših ekscelencija pirova, na osnovu traženja svih raznih tarikata i na naš zahtjev. Da bi one koji ne znaju propise futuvveta i esnafske organizacije²⁵⁴ priveo temeljnim propisima i da bi spriječio i onemogućio sve one koji red i poredak onemogućavaju i na bilo koji način se ponašaju suprotno starom zakonu, od nas i od raznih tarikata napisana je ova potvrda o zastupništvu i data u ruke Mula Ibrahimu da je kada bude potrebno pokaže.

Sejjid Šejh Omer Ahi Evren, sin Abbas Ekbera

* * *

*Idžazetnama uvaženog Hadži Abdullah-efendije Saračevića od 23. rebiul-ahira 1306.*²⁵⁵

Razlog pisanja idžazetname je slijedeći:

Pošto je visokim fermanom na moju malenkost prenesena obaveza izdavanja dozvole za rad i pristupnice u bratstvo²⁵⁶ ahi babi, ćehaji, jigitbaši,

²⁵¹ Dozvola za rad, diploma, svjedočanstvo.

²⁵² Istorijski arhiv Sarajeva, kutija br. 6, br. 227.

²⁵³ Riječ *futuvvet* u obliku množine *futuvvat*.

²⁵⁴ U tekstu je rečeno "oni koji ne znaju šta je *yol* i *erkan*".

²⁵⁵ GHB, A-3159/TO.

²⁵⁶ *Icazet* i *inabet*.

majstoru i halifama tabaka i ostalih zanata koji se nalaze u mojim zaštićenim zemljama, ovaj put, kada sam ušao u Saraj Bosnu, Hadži Abdullah-efendija je nad svim esnafima određen i postavljen da bude šejh na osnovu toga što smo ga izabrali ispred svih esnafa da bude šejh nad esnafima i što je ovaj bijedni/rob/ vidio da je on sposoban. Ova idžazetnama je spomenutom efendiji od nas data u ruke da ga niko ne ometa.

/Molitelj/ pozivatelj
ispred potomaka Ahi Evrena²⁵⁷
Sejjid Mustafa Šukri

23. rebiul-ahir 1306.

* * *

*Ferman*²⁵⁸

Plemenitom dostojanstveniku, istaknutom savjetniku koji ukazuje na poredak svijeta, odreditelju općih poslova prodornom mišlju, onom koji završava narodne poslove ispravnim mišljenjem, koji uređuje zgradu moći i napretka i učvršćuje stubove sreće i slave, te koji je obasjan mnogobrojnim milostima najvećeg vladara, plemenitim zapovjednicima, neka im sreća traje, najboljim kadijama muslimana, izvoru vrlina i uvjerenosti, uzdizateljima znakova šerijata i vjere, nasljednicima znanja poslanika i vjerovjesnika obasjanim povećanom pažnjom Vladara Koji daje utočište, ponosnim mulama, vrline im se uvećale, ponosnim kadijama i sudijama, izvoru vrlina i riječi, te ostalim kadijama i naibima, vrline im se uvećale, i ponosu slavni i istaknutih prvaka, muteselimima i vojvodama, slava im se uvećala, ponosu sličnih i jednakih, ajanima, zabitima i onima od posla, vrijednost im se uvećala, kada stigne visoko carsko pismo nek bude na znanje slijedeće: Sejjid Šejh Hafiz Omer, dobro mu se uvećalo, koji spada u potomstvo vakifa, uzora dobrih i bliskih Bogu Ahi Evren Velijeve zavije, prema onom što se razumije iz arzuhala koji je uputio mom vladarskom tronu koji dostiže ono što želi, njegovi očevi i djedovi koji upravljaju spomenutom zavijom od ranije su postali šejhovi tabačkog zanata i zanatlija na području zaštićenih zemalja. Oni nadgledaju uz znanje o vještini/*marifet* sa oca na sina postavljanje duadžije, ahi babe, čehaje, jigitbaše i pitanje diplome i inicijacije za rad majstora i halifa prema starom običaju, te upućene prihode,²⁵⁹ koliki god da su, onako kako je uobičajeno troše na popravku i obnovu navedene zavije, kad bude potrebno, kao i za hranu putnicima namjericima. Uz to, pošto je stanje takvo

²⁵⁷ Zavija Ahi Evrena u Kiršehiru imala je status evladijet vakufa, a to znači da je položaj šejha prelazio sa oca na sina. Ovi šejhovi su od roda Sulejmana Turkmanija, Ahi Evrena i Ašik Paše. Oni su zajedno sa svojom rodbinom opsluživali spomenutu zaviju. /Prema İhan Şahin, "Osmanlı devrinde Kırşehirin sosyal ve demografik tarihi (1485-1584)", *Türk kültürü ve ahilik XXI ahilik bayram sempozyumu tebligleri*, İstanbul 1985., str. 232/.

²⁵⁸ GHB, sdž-60, str. 13-14.

²⁵⁹ Aidat.

da se među spomenutim esnafima neke nepoznate osobe uplicu, izdate su također ponovo obnove carskih naredbi 1233. godine prema časnoj zapovijedi koja je izdata 1233. obraćanjem uvaženim vezirima, plemenitim vrhovnim zapovjednicima, kadijama i naibima, da bi se spriječilo miješanje koje se događa na osnovu toga što je na pisani način zabranjeno uplitanje i neprijateljstvo koje se dešava od tih raznih i na osnovu toga što je još od ranije zabranjeno miješanje od strane esnafa. Na osnovu toga što je upravljanje spomenutom službom u zaviji, prema glosama u računovodstvu Anadolskog i Rumelijskog ejaleta, beratom stavljeno u obavezu najstarijem od potomaka vakifa Šejh Sejjid Omeru to podrazumijeva i prihode vakufa. Preuzimajući u svojstvu onog od potomaka koji upravlja dužnošću šejha sve prihode vakufa, na ovaj način on je to, prema onom što je ubilježeno, preuzeo i time upravlja, s tim što je utvrđeno i ubilježeno u carski računovodstveni defter da u uvjete spada da se nahrane musafiri kada dođu. Izdata je moja časna naredba, prema časnim naredbama koje su izdavane prije, da budu preuzeti i utrošeni prihodi spomenutih esnafa na koji god način su uzimani i preuzimani od ranije. Sada vi, uvaženi ministri, plemeniti zapovjednici, poštovani mule, kadije, naibi, muteselimi, vojvode i ostali spomenuti, izdat je moj uzvišeni ferman po pitanju trošenja onoga što se sakupi i po pitanju toga da, kada se vama obrati radi bilježenja,²⁶⁰ uz izražavanje molbe i predočavanje jednog obavještenja o presudi / *ilam* zamjenika kadije u Kiršehiru, ulažete napor da spomenuti uvaženi veziri i plemeniti zapovjednici u mojim zaštićenim zemljama obezbijede preuzimanje službe u spomenutoj zaviji te da sprečavate i odstranjujete uplitanje koje se događa na osnovu toga što je uplitanje od strane bilo kojeg esnafa zabranjeno od ranije. Kada stigne /ferman/ sa mojom časnom odredbom postupajte prema mojim časnim naredbama koje su izdate po ovom /pitanju/, klonite se do krajnje mjere da se /tome/ suprotstavljate. Tako to uzmite na znanje i oslonite se na moj časni znak. Ubilježeno trećeg džumadel-ula, godine hiljadu dvjesto trideset treće.

Zaštićena Konstantinija

Nama je dospjelo
17. safera 1235. godine.

* * *

*Izvadak iz pirname od 1107./1695.*²⁶¹

Primjerak bilježenja koji je potvrđen u jednoj odredbi o uvjetima koji su ubilježeni i očigledni u jednoj detaljnoj pirnami koja se nalazi u rukama spomenute dvojice a koju su dali tabačkom esnafu.

²⁶⁰ Bilježenje spomenutih dokumenata o ovlaštenjima u kadijski sidžil.

²⁶¹ GHB, sdž-60, str. 13.

Neka se zna da majstori koji dolaze iz druge pokrajine i sakupljaju kozje, ovčije, jareće, govede i bivolje kože čine zulum sirotinji. Uzimaju to po većoj cijeni. Neka izvrše šerijatske propise uzvišenog Allaha i Poslanika. Kada stigne časna šedžera pira Sultan Mahmuda Ahi Evrena, duhovnog pola znalaca, i kada uđe na sjednicu časnog šerijatskog suda, neka kadije, vrline im se uvećale, tako objasne. A kada spomenuti kažu: "Mi tražimo", neka takve pozove na sjednicu šerijatskog suda. Po časnoj šedžeri to se nije uzimalo od odžaka do odžaka od vremena Adema. Uvedeno je i upisano u časnoj šedžeri našeg pira Sultan Mahmud Evrena da šerijatski sud provede mjere, da se kadije oslone na časnu šedžeru i da ne budu nemarni.

Ubilježeno mjeseca šabana, godine 1107.

* * *

*Isti propis iz šedžere iz 1067./1656. godine*²⁶²

Neka se zna da majstori koji dolaze iz druge pokrajine kozije, ovčije, don, ćusele, jareće kože dolazeći iz jednog u drugi odžak uzimaju po većoj cijeni i donose u drugi odžak. Načine li sirotinji tog odžaka nasilje, tada nema zadovoljstva njihovog pira. Oni su izvoljeli kazati da su nasilnici oni koji idu i uzimaju robu iz jednog odžaka u drugi odžak. Gospoda kadije, vrline im se uvećale, su oni koji izvršavaju šerijatske propise. Kada stigne i uđe na časnu sjednicu časna šedžera duhovnog pola znalaca Sultan Mahmud Ahi Evrena, neka objasne. A kada spomenuti kažu: "Mi tražimo", neka pozovu na sjednicu časnog šerijatskog suda te koji su pametni. Po časnoj šedžeri nije se uobičavalo uzimati od Ademovog vremena iz jednog odžaka ono što je očito od drugog odžaka. U časnoj šedžeri našeg pira izloženo je slijedeće da je ovo potvrđeno uz to i kazivanjem, časnim ajetom i časnim hadisom. Neka gospoda kadije donesu presude i provedu preko časnog šerijatskog suda časnu šedžeru pira glavnog izvora Sultan Mahmud Ahi Evrena, pira nad pirovima, miljenika među omiljenima.

* * *

²⁶² OIS, knjiga inventara arhivskog materijala preuzetog iz Akademije nauka BiH, br. 174.

Rječnik važnijih stručnih termina spomenutih u radu

- Abdal* - množina od riječi "bedil" označava osobu koja u tesavvufu po hijerarhijskoj ljestvici "savršenih ljudi" posjeduje visok stupanj duhovne zrelosti iskazan kroz predanost Bogu i razumijevanje prolaznog svijeta nižih vrijednosti.
- Ahija* - pripadnik ahijskog bratstva koje je zasnovano u doba Seldžuka na području Anatolije /riječ *ahija* izvedena je od riječi *ahi* što znači *moj brat*/, istaknuti član bilo koje derviške skupine, elitni angažirani derviš koji sa drugim ahijama učestvuje u organizaciji duhovnog i socijalno-ekonomskog života, koji pretenduje na to da bude nasljednik drevnog duhovnog lanca, nasljednik znanja i odgovornosti za rukovođenje na Zemlji.
- Ahi baba* - veliki šejh ahija i čuvar glavne zavije-lože, izumitelj i promicatelj programa i organizator rada zavija; visoki predstavnik centralne zavije-lože, nadziratelj rada esnafa i predsjedavajući esnafskog vijeća.
- Aziz* - blagoslovljena osoba koja posjeduje posebne počasti koje dobijaju Bogu bliski / *keramet*.
- Bork* - specijalna kapa koju su nosili pripadnici esnafa i janjičara.
- Čehaja ili kethuda* - starješina pojedinih esnafa, zastupnik ahi babe.
- Erkan* - osnov postupanja koji znači slijeđenje Poslanikovog uzora a iskazuje se riječima: *Muhanmadun resûlullâh*.
- Fikke* - vrsta rukovoditelja esnafske ceremonije, osoba koja ima nadležnost da zamjenjuje šejha u rukovođenju ceremonijama./ Franz Taeschner, *İslam orta çağında futuvva, İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1955., str. 19/.*
- Gülbank* - "Muhamedova" dova koju derviši i pripadnici esnafa i janjičara uče visokim glasom a koja se završava sa "Hu" /Prema A. Gölpinarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet teşkilatı, İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1950., str. 49/.*
- Hakikat* - najviši stepen duhovnog zrijenja u tesavvufu, dosezanje do suštine božanske poruke, blizina Istini i postupanje prema Istini. Na putu ka tom cilju jedna od odgojnih mjera za one koji su prihvatili put odgoja jesu i tzv. udarci "hakikata."
- Esnaf* - udruženje zanatlija istog zanimanja.
- Futuvvet* - etika zasnovana na visokim moralnim načelima islamske vjere kojom se odgajaju snažni, sposobni mladići skloni prihvatanju duhovne upute i spremni na najveći stepen požrtvovanosti u činjenju dobra, uspostavljanju reda i poretka. Po toj ideji futuvveta-visoke etike nastale su i *futuvvet organizacije* koje su bile isprepletene sa zanatlijskim cehovima.
- Futuvvetname* - književna djela koja govore o *futuvvetu*. Futuvvetname govore o načinu na koji su ahije organizirali ahijiski sistem odgoja u koji ulazi *feta* ili *jigit*, mladić koji teži prihvatanju upute. Četiri pira dužni su da mladića pouče simboličnom značenju i znanju četiri kapije: kapiji *šerijata, tarikata, marifeta* i *hakikata*. Sa ovom ceremonijom ulaska mladić je ušao u ahijstvo, sistem kojim rukovode elitni derviši ahije.
- İdżazetname* - dozvola za rad, diploma, svjedočanstvo.

Jigit - mladić koji se drži šerijata i slijedi put futuvveta i koji se u futuvvetnamama naziva *feta*. U esnafskoj organizaciji to je šegrt, učenik.

Jigitbaša - lice koje rješava nesuglasice među esnafom, presuđuje i sprečava da dođe do obraćanja sudu. Jigitbaša je predradnik, prvi među esnafskim radnicima i šegrtima.

Marifet - Duboka i istinska spoznaja Boga. Kod esnafa *marifet* znači i visoki stepen upućenosti u neku vještinu.

Menakibname - djela kojim se iskazuje pohvala posebno istaknutih ličnosti.

Murid - pripadnik tarikata koji je vezan za nekog šejha.

Nekib - osoba koja u tekiji može zamijeniti šejha, onaj ko je prihvatio upućenost u tarikat od ahije i može upućivati i odgajati pristalice futuvveta.

Nikah - bračni ugovor; uzajamni ugovor između onog ko prihvata da slijedi *put* i između vode *puta*. Taj uzajamni ugovor podsjeća na bračni ugovor po načinu na koji obavezuje na odgovornost, čvrstu vezanost za prihvaćeni put i poslušnost vodi puta.

Odžak - velika porodica, ognjište čija se vatra ne gasi; grupa ili jedinica organizovana na profesionalnom /esnafski odžak/ ili vojno-ekonomskom principu /jenjičarski odžak/.

Odžak tabhane - glavna ekonomsko-proizvodna jedinica tabaka koja je davala logističku podršku za provođenje organizacije osmanskog modela zanatskog privređivanja i koja je po tom osnovu imala kompetencije i pravo nadzora nad drugim esnafskim organizacijama. Samo su tabaci bili odžak jer se za njih držalo da su zastupnici ahi babe i da stoga imaju obaveze i kompetencije nad drugim esnafima. Drugi zanati bili su samo esnafske organizacije.

Pir - prvi osnivač nekog derviškog reda i starješina nekog esnafa koji se nalazi na najvišoj hijerarhijskoj ljestvici među elitnim dervišima; nadzireatelj i koordinator provođenja programa obrazovanja i odgoja prema pravilima tarikata zasnovanim na učenju tesavvufa.

Pirnama - dokument koji izdaje pir, pisani statut koji sadrži osnovna i najvažnija pravila prihvaćena od nekog esnafa.

Silsilename - djela, isprave koje sadrže određeni duhovni lanac / *silsile*.

Šedžera ili šedžerenama - glavni statut tabačkog esnafa; poslovni pravilnik esnafa i dokument tabaka o pravu nadzora nad svim esnafima.

Tabhana - proizvodna tabhana-radionica za obradu sirove kože koja se nalazila uz tekuću vodu; obrazovna tabhana- učionica uz tekiju ili prostor uz džamiju koji je služio kao musafirhana i obrazovno-odgojni zavod za pripadnike esnafa a potom i svih drugih aktivnih pripadnika zajednice.

Tarikat - plan, program i metod bilo kojeg od sufijskih redova u čuvanja uzvišenih duhovnih vrijednosti i uspostavljanju obrasca života zasnovanog na šerijatu. Tarikat je put koji čovjeka vodi od prihvatanja i slijeđenja islamskih propisa / *šerijat* prema duhovnom ozbiljenju i sazrijevanju / *hakikat*. *Tarikat* je način na koji duhovni autoritet šejh kao osnivač tarikata i najviši nivo u upravnoj hijerarhiji tekije, prema svom viđenju koje se zasniva na slijeđenju duhovnog iskustva prethodnika iz lanca / *silsile*, tumači islamsku vjeru.

Velajetnama - sufijsko književno djelo koje govori o duhovnom stanju evlija koji posjeduju znanje o velajetu.

Yol - put, način djelovanja u ime temeljnog principa tevhida koji se iskazuje riječima: *Lâ ilâha illa-llâh*.

Velajet ili vilajet - pravo na duhovno i svjetovno rukovođenje koje se duhovnim lancem preuzima i prenosi od Poslanika na one koji za sebe drže da imaju svijest o smislu preuzimanja odgovornosti u uređenju odnosa na Zemlji.

Zavija - ustanova humanitarno-kulturnog karaktera u kojoj su se okupljali i boravili derviši; mjesto gdje su svračali i prehranjivali se putnici koji su raznim poslovima putovali prostorima Osmanskog carstva, prije svega učenjaci i visoki predstavnici sličnih ustanova koje su bile na višem stepenu hijerarhije.

VEZA ESNAFA U BOSNI SA TEKIJOM U KIRŠEHIRU

S a ž e t a k

Ovaj rad upućuje u svjetlu malobrojnih sačuvanih dokumenata na vezu esnafske organizacije u Bosni sa tekijom u Kiršehiru. Predstavljani su dokumenti kao što je Razijeva futuvvetnama na osnovu prijepisa iz 1001./1592. godine, pirnama i skraćena futuvvetnama terzija i trgovaca iz 1235/1819., te šedžera tabaka iz 1067./1656. godine koja je predstavljala glavni statut upravne centralne ahijske zavije i tabačkog odžaka kao uzornog modela ekonomske i kulturne organizacije. Po osnovi ove ili ovakvih šedžera i po osnovi nekih opširnih futuvvetnama, ahi baba, visoki predstavnik zavije, izdavao je skraćene futuvvetname i pirname raznim esnafima po provincijama. Navedeni su također i drugi brojni dokumenti kao što su fermani o kompetencijama spomenutog ahi babe, razni defteri kušanme, arzuhali esnafa i slično koji su izdati prilikom posjete visokog predstavnika ahi babe Šejh Omera 1235./1819. godine esnafima u Bosni. Uz to se, na osnovu znanja o ukupnom sistemu organizacije esnafa i na osnovu glavnog statuta šedžera tabaka, tabhane-zavije predstavljaju kao glavni koordinatori po provincijama Carstva, sa glavnom zavijom nezvaničnom autonomnom institucijom i putujućim šejhom ahi babom, visokim predstavnikom zavije-centralne lože. Ahi baba je prilikom posjete esnafima u Bosni posjećivao glavne tabačke centre koji su se nalazili u gradovima Mostaru, Sarajevu, Banjoj Luci, Tešnju i Visokom. Pri tome je pojećivao prvo glavnu tabhanu vezanu za tekiju koja je predstavljala tabhanu koordinatora. U Mostaru je to

bila Gornja tabhana na kojoj se vio zeleni bajrak prilikom posjete visokog predstavnika ahi babe. U Sarajevu se ne zna tačno koja je to bila tabhana. Međutim, onako kako su postojale tabačke džamije, sigurno su postojale i tabačke tekije ili tabhane-zavije. Zna se da je tekija na Šehovoj Koriji, istočno od Mevlevijske tekije u Sarajevu, bila ljetna tekija esnafa gdje su esnafi održavali ceremonijalno opasivanje / *kušanma*. Također je jasno da je tabačka tekija bila i nakšibendijska tekija Skender-paše Jurišića, Sultan Fatihovog vojskovođe prilikom njegovog osvajanja Bosne 1463. godine u kojoj su se, prema navodu iz popisa vakufa u Bosni izvršenog 1540. godine, nalazile dvije tabhane. Iz tog navoda u spomenutom popisu jasno je da su tabhana i tekija bile čvrsto povezane kao dva značajna punkta za provođenje ekonomsko-kulturnog obrasca i kao koordinatori drugog reda u provincijama, a same su bile koordinirane iz glavnog centra preko putujućeg visokog predstavnika / *seyyah şeyh ahi baba*. Na takvu ulogu zavija i tabhana upućuje istovjetni model organizacije. O tome govori i glavni statut esnafa-šedžera tabaka iz 1067. godine koja je u cjelosti prezentirana u bosanskom prijevodu. Na osnovu ove šedžere tabaka i šejhovi Abdul-Kadir Gejlanije zasnivali su pravo nadzora nad esnafima na svim područjima Carstva. Navedena šedžera upućuje na to da se to pravo prenosilo na šejhove različitih tarikata / *turuk-u tarikat*. Na osnovu navoda šedžere iz 1067. godine o primarnoj ulozi tabačkog odžaka i tabhana u pojektu širenja islamskog obrazovanja i odgoja, kao i na osnovu primjera o postojanju tabhana u kompleksu džamija sa zavijom / *zaviyeli cami*, može se razumjeti da su tabhane ustvari predstavljale škole za odgoj i obrazovanje esnafa. Tako se može govoriti o *obrazovnim tabhanama* u okviru kompleksa: džamija-zavija ili hanikah-tabhana-imaret-musafirhana i *proizvodnim tabhanama* gdje su učenici nastavljali sa radom ne napuštajući veze sa zavijom kao centrom odakle se koordinirao rad proizvodne tabhane.

RELATIONSHIP OF GUILDS IN BOSNIA WITH THE KIRŠEHİR TEKKE

S u m m a r y

In light of the preserved documents, this paper points to the relationship of the guild organization in Bosnia with the Kiršehir tekke. Here presented are the following documents: Rāzi's futuvvetnama on the basis of the transcripts from 1001 AH / 1592 AD, a pirnama and an abridged futuvvetnama of tailors and merchants from 1235 AH / 1819 AD, and a tabak šedžera (tanners' genealogy) from 1067 AH / 1656 AD, which was the main statute of the ahi zavije (central administration) and the tabak odžak (tanners' association) as

an exemplary model of economic and cultural organization. Based on this and similar *šedžeras* and some comprehensive *futuvvetnamas*, the *ahi baba*, the high representative of the *zaviye*, issued abridged *futuvvetnamas* and *pirnamas* to various guilds in provinces. Enumerated are also many other documents, such as *fermans* (orders) on the competence of the aforesaid *ahi baba*, different *kušanma defters* (promotion records), guild *arzuhals* (submissions) etc., issued by the high representative *ahi baba* Sheyk Omer 1235 AH / 1819 AD to the guilds in Bosnia on the occasion of his visit. In addition, based on the knowledge of the overall system of the guild organization and the main Statute of the *tabak šedžera*, *tabhanas-zaviyes* are presented as the main coordinators in the Empire's provinces with the main *zaviye* as unofficially autonomous institution and the roving sheyk *ahi baba* – the high representative of the *zaviye* – the central lodge. During his visits to the guilds in Bosnia, the *ahi baba* would visit the main tannery centres located in the towns of Mostar, Sarajevo, Banjaluka, Tešanj and Visoko. He would first visit the main *tabhana* (tannery) related to the *tekke*, which served as the coordinating *tabhana*. It is known that the *tekke* on *Šejhova Korija*, east of the *Mevlevi tekke* in Sarajevo, was the summer *tekke* of the guilds where they held ceremonial promotions, *kušanma*. It is also clear that the *tabak tekke* was a *Nakshibendi tekke* of *Skender-paša Jurišić*, Sultan *Fatih's* army leader at his conquest of Bosnia in 1463, which, according to the citation in the *waqf* census conducted in Bosnia in 1540, comprised two *tabhanas*. From the citation in the said census it is clear that the *tabhana* and *tekke* were closely connected as two important loci for the implementation of the economic and cultural model and as coordinators of the second order in provinces, while they themselves were coordinated from the main centre by the roving high representative/*seyyah šeyh ahi baba*. To such a role of *zaviyes* and *tabhanas* points the same model of their organization. It is treated also in the tanners' guild main statute, the *tabak šedžera* from 1067, whose complete translation is presented in Bosnian. On this *tabak šedžera*, *Abdul-Kadir Gejlaniya's* sheyks based their right to overlook all guilds in the Empire. The said *šedžera* points to the fact that the right was transferred to sheyks of various brotherhoods */turuk-u tarikat*. Based on the citation from the 1067 *šedžera* on the primary role of *tabak odžaks* and *tabhanas* in the project for the spread of Islamic education, and on the basis of examples of existence of *tabhanas* within the mosque complexes with *zaviyes/zaviyeli cami*, it is understood that *tabhanas* in fact were schools for education and training of guilds. In this respect we can talk about *educational tabhanas* within complexes of the mosque-*zaviye* or the *hanikah-tabhana-imaret-musafirhana*, and *manufacturing tabhanas* where scholars continued work without breaking ties with the *zaviye* as the centre from which the work of the manufacturing *tabhana* was coordinated.

Faksimil 1a - početak pirname:

Pirnama sarajevskog esnafa (terzija i trgovaca) iz 1235/1819 godine
Kutija br. 6, 227 IAS

السلام عليكم يا اهل حقيقت السلام عليكم يا اهل معرفت والسلام على المرسلين
 وآلهم اجمعين رب العالمين اما بعد حمد لله والصلوات والسلام على رسوله وآله وصحبه
 وآله الكرام واصحابه الطاهرات كما قال الله تبارك وتعالى الكلام استعبد بالله ان
 رحمة الله قريب من المحسنين قطب العارفين بهر كس جهان پس قدم مبارك مساب
 كامياب در مساب عاشقان و حضرت ايررس على استلام تيب ابن ارکان ميورسب
 بنجو شريفتره بيور مشدر كم كفتا سوزي واختيار سوزي پيري سوزي
 كفتا سوزينه اعطاء و تحمير لك اوزرينه بيوروك هينم اولسون و حق دزاروزنا
 مردود اور و حسب الله محمد اله في عليا ملك شفا ستندان محروم او نور
 و شوب معلوم او كذا او نيش بلق قلغه و اون بلق قلغه سر كلك ايد ريشه تغزير و شوب
 يغاسين كسوب بوركن الوب او جانندان مردود او نيه و بيه بلق قلغه و بيش بلق قلغه
 سر كلك ايد جك او نيه تغزير حقيقت و كنگي و رالطفا نطقوز و كلك و بيك
 او جرمه الا و بالجملة او ستاد ليه بر نوه بيورسب و كاتنه اجوب جملة او ستاد لك الارب او جوب
 هو حبي عفو او شوب ارکان اوزره بو كنده او نور عال و شوب معلوم او كذا
 معاني اصنافه فاصدر بلبل و كاه او لعل حضرت ايررس على استلام بيوردي هر كس
 بو معناري بلبل و يوكي و اجد و كي حرمدر و اكا شاكود القابوق و او كركك و باشفا
 جفا رصا حرمدر هر كس بو شريفتره و بو بو لري بلبل و بيور و كي بو قدر الله اعلم

Faksimil 1b - nastavak pirname:

Pirnama sarajevskog esnafa /terzija i trgovaca/ iz 1235/1819 godine
 Kutija br. 6, 227 IAS

بالصواب ترجمان تحف الدونیا اللہ سے برکوارم محبت جانان یادالم حد شباب
 فتوت اھل ارکان جان نقیب او غلامی قبول ایجو کورہ کہ کو جگر الوب السلام
 علیک یا طالب اھل شریعت دیوب دورت قبولتک سلو فی بوجہ رواد و برک
 از نگر نظر نہ طریقت قریب شری برکوبک بت شدیلر میل از نگر نظر نہ روان اعلم مراد
 ایدورر او ستاد زین بیوریکر خاطر اولان از نگر بیورر کر کہ اھلہ و محلہ دیوب اوج کر کہ
 تکیر ایہ بشتبالی قوشا دیوب اندنکرہ او ستاد زین اللرب او بہر سؤل ایدر اولان
 از کان طریقت قریب سؤل انبیل طریقتک اول ندر جواب بودورم نسکادر بعلک او ستاد
 شا کرہ فابینکہ برعہ بودورم اولان او ستاد شا کر خندہ اھلین اوہ جان بشتبالی صرافت
 اوزن اولہ او ستاد شا کرہ بشتی خدمت کولن اولک مفتاح الہیہ و یہ جرفہ فی دیوب
 دکافی اچوب دکافی صبورب ایلینی خدمت او دورم صقیلہ در سجاہہ برینہ صابوب
 رعایت اتمکادر اوجی خدمت اولدورم سخیلہ در و رده و نخی خدمت او ستاد بیک
 فرستندہ ان فایسندور رب اب ایلمون بشتی خدمت اولدورم اوج کون اھلک جکر کر کہ
 یکون دو کولوب و کولوب دور عقد بعلک بیک برکون خستندہ حوتہ مرادین و یہ رامشا
 نصیب برکون اولور اول کونہ بوم ریشادہ برر استغیباللہ ان حتم کانت مہر صدار اکمل
 و او ستاد شا کرہ ان راضی اولدیکی لازمیدر اجمارت و اینابت و دیوب او کان اوزن
 فصل ایجا کر کہ دورم او ستاد اولان اوج نفس و یہ جملہ او ناقص و یہ بعلک او ستاد بشت
 در اوج نفس و یہ جملہ او انکے نفس اولور اوجی شریعت اوجی طریقت اوجی حقیقت

Faksimil 1c - nastavak pirname:

Pirnama sarajevskog esnafa /terzija i trgovaca/ iz 1235/1819 godine

Kutija br. 6, 227 IAS

و اوج معرفت و تدبیر حقیقت معرفت جو گشته در طریقت غیر حال در شریعت نظام عالم
 ایچون در و در طریقت ایچنه اوج شریف وار دور که او ستاره لکا اوج نفس در و او ستاره
 بشا که در نزدی اخی بیان این نوم اوج نفس که شریعت امر نه در شرفیات کلنت
 ایشارتیر و شرفیات ایمان سنجاه سرد او قویق و یازمق ایله بلنر پیرا پر و ان او یوب
 جور کلکلان قور موزه ایکینی نفس طریقتیه شرفیات تدبیر ایمانیک نوری حقیقتیه ایمانیک
 جاندر نفس و کلدر بول نفس سؤالی ایندن برالدنی بر ایقان و بره دان شریعتیه دلنیک
 دلنیک شرفیات در طریقتیه اینک سنجاه در حقیقتیه ایمانیک عبادتیه اوله فصل کلنک
 صیغ بول قورینا اوج نفس یک سوال ایسدر روانه اولنک حقیقت ایله جواب ویره که
 یازن الله تعالی سبیل که نجه روانه اولدوک جواب ویره که اولنر نفسیه کوک کوک
 الشده یسئل سنجاهه اوزرنه عالم شرفیه تحتنه روانه اولدیج و سیه فصل کلنک صون
 اوج نفس در سؤالی ایسدر وجودیک نوری حقیقتیه جواب ویره کی سمسدر مسیله مسیله ایست
 بالله اه سؤالی ایسدر الله فیله اظهار الله ک طریقتیه سمسدر مسلمان مسیله شریعت اوله
 جواب ایست بالله اه هر کیم علاوه ایله عامل اولور دیگر انسان که لوب اوزره جواب ویره
 و اگر جواب ویرم ایسدر جور کلدر بیه خدمتیه ایتمک در فصل سبیل که یون تدبیر کاندیر در
 یون الله الا الله ارکان محمد رسول الله ویر دخی سبیل که او ستاره خدمت اعلک
 اولر میداننه سبور که جمالکدر و دخی نیرده ان کلنک و اندان نه کسورنک اولر

Faksimil 1d - nastavak pirname:

Pirnama sarajevskog esnafa /terzija i trgovaca/ iz 1235/1819 godine
 Kutija br. 6, 227 IAS

فضلو صاحب اویج جہر عبدہ
اقتب اجازتنامہ
سید

عت شہر اجازتنامہ اولد کر
الک محروسہ شاہانہ کاتبہ دباغ و سبب اہل قتلہ اصحاب با رکھ و بیباک اوسہ و خلیفہ ربیعہ
نہ لری با فرمان عالی عمرہ حقیقہ نامہ احوال و تقویہ او نمائندہ حسیلو بود قسم مدینہ سرای یونین جہرہ رقو
کہ اصناف اوزر لرینہ فضیلو جہر عبدہ اقتب شیخ الصفاق لغت جمعہ اصناف طرف لر شدہ انما
دک لر شدہ طرف حقیقہ نامہ مناسب کورس اوزرین نمونہ این جہر عبدہ اقتب شیخ الصفاق
ب و تقیہ او نمائندہ طرف لر شدہ و طرف لر شدہ مدخلہ او نمائندہ اوزر و کتب و اجازتنامہ
بناوی اقتب بین اعلم قلندری
«
الاعیاد اولاد
الحی اوران
ولی

Faksimil 2

Idžazetnoma šejha Saračevića iz 1306. h.g. (GHB, A-315a/TO)